

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

**ELMALILI'NIN HAK DİNİ KUR'AN DİLİ TEFSİRİNDE
HZ. PEYGAMBER TASAVVURU**

Kamil BARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Naim DÖNER

Bingöl–2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

ELMALILI'NIN HAK DİNİ KUR'AN DİLİ TEFSİRİNDE
HZ. PEYGAMBER TASAVVURU

Kamil BARAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Naim DÖNER

Bingöl–2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	IV
ÖNSÖZ	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
KISALTMALAR	IX

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
B. ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR VE TEFSİRİ.....	4
1. Hayatı	4
2. İlmi Kişiliği.....	9
3. Eserleri.....	11
3.1.Telifleri.....	11
3.2. Tercümeleleri.....	13
3.3. Makaleleri	14
4. Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri.....	15
4.1. Tefsiri Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar	20

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBERLİK

1.1. Peygamberlikle İlgili Kavramlar	25
1.1.1. Nebi ve Resul Kavramlarının Dilsel Tahlili	25
1.1.1.1. Nebi Kavramı	25
1.1.1.2. Resul Kavramı	26
1.1.2. Kur'an-ı Kerim'de Nebi ve Resul Kavramları	27
1.2. Peygamberlerin Gönderiliş Gayeleri.....	30
1.2.1. İnsanları Hidâyete Ulaştırmak.....	31
1.2.2. Adaletin Sağlanması ve Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi.....	32
1.2.3. Mazereti Ortadan Kaldırmak	34
1.3. Peygamberliğin Vehbi Olması.....	35

1.4. Her Ümmete Peygamber Gönderilmesi	37
1.5. Peygamberlik ve Vahiy	39
1.6. Peygamberlik ve Mu'cize	41
1.7. Peygamberlerin Özellikleri	44
1.7.1. Sıdk	45
1.7.2. Emânet	46
1.7.3. Fetânet.....	48
1.7.4. Tebliğ.....	49
1.7.5. İsmet.....	51
1.8. Peygamberler Arasında Üstünlük.....	54

İKİNCİ BÖLÜM

ELMALILI'NIN 'HAK DİNİ KUR'AN DİLİ' TEFSİRİNDE HZ. PEYGAMBER TASAVVURU

2.1. Hz. Peygamber'in Beşeri Özellikleri	58
2.1.1. Hz. Peygamber'in İsimleri.....	59
2.1.2. Hz. Peygamber'in İnsan Olması.....	60
2.1.3. Hz. Peygamber'in Gaybı Bilmemesi	62
2.1.4. Hz. Peygamber'in Ailesi ve Evlilikleri.....	63
2.2. Hz. Peygamber'in Nebevi Özellikleri.....	66
2.2.1. Hz. Peygamber'in Nurdan Yaratılması.....	66
2.2.2. Hz. Peygamber'in Müjdelenmesi.....	68
2.2.3. Hz. Peygamber'in Son Peygamber Olması	71
2.2.4. Hz. Peygamber'in Âlemlere Rahmet Olması.....	73
2.2.5. Hz. Peygamber'in Ümmi Olması.....	75
2.2.6. Hz. Peygamber'in Kendi Hevâsından Konuşmaması	78
2.2.7. Hz. Peygamber'in İlâhi Koruma Altında Olması.....	80
2.2.8. Hz. Peygamber'in Üsve-i Hasene Olması.....	82
2.2.9. Hz. Peygamber'in Şefaât Etmesi.....	84
2.2.10. Hz. Peygamber'e Salavat Getirilmesi.....	86
2.2.11. Hz. Peygamber'e Atılan İftiralar.....	88
2.2.12. Hz. Peygamber'in Sadaka Almaması	89
2.3. Hz. Peygamber'in Nübüvveti ile İlişkili Mu'cizeler.....	90
2.3.1. Aklî Mu'cize.....	90
2.3.1.1. Kur'an Mu'cizesi	90
2.3.2. Hissî Mu'cizeler	93
2.3.2.1. Fil Olayı.....	93

2.3.2.2. İsra ve Mirac.....	96
2.3.2.3. İnşikak-ı Kamer.....	99
2.3.2.4. Şerh-i Sadr.....	100
2.4. Hz. Peygamber'in Nübüvvet Vazifesi.....	101
2.5. Hz. Peygamber'e İman ve İtaat Edilmesi.....	105
2.6. Hz. Peygamber'in Yüceltilmesi.....	108
2.7. Hz. Peygamber'e Yönelik Hitaplar	110
2.8. Hz. Peygamber'i Teselli Eden Âyetler.....	112
2.9. Hz. Peygamber'in Uyarılması ve Tövbe Etmesi	114
2.10. Hz. Peygamber'in İsmeti Bağlamında Garânik Olayı.....	115
SONUÇ	118
KAYNAKÇA	122
ÖZGEÇMİŞ	128

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım [*ELMALILI’NIN ‘HAK DİNİ KUR’AN DİLİ’ TEFSİRİNDE HZ. PEYGAMBER TASAVVURU*] adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

11.01.2019

Kamil BARAN

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

[*Kamil BARAN*] tarafından hazırlanan [*ELMALILI'NIN 'HAK DİNİ KUR'AN DİLİ' TEFSİRİNDE HZ. PEYGAMBER TASAVVURU*] başlıklı bu çalışma, [] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oy birliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Temel İslam Bilimleri/Tefsir Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Başkan.....	İmza.....
Danışman.....	İmza.....
Üye.....	İmza.....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim kurulunun .../.../2018 tarih ve Sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Ünvanı Adı Soyadı
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Elmalılı Hamdi Yazır, çağdaşları arasında temayüz etmiş; Osmanlı ilim mirasını taşıyan, çağının pozitif bilimlerine hâkim olan, geniş kültürlü, mütefekkir bir din âlimidir. Osmanlının son demlerini görmüş ve Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşamıştır. İlmi derinliği olan, neredeyse her alanda söz söyleyebilen, güçlü bir âlimdir.

Elmalılı'nın yaşadığı dönem, İslâm dünyasının ciddi bunalımlar yaşadığı, din alanında yaşanan modernleşme hareketlerinin hızla yükseldiği bir dönemdir. Bunun yanı sıra onun yaşadığı coğrafyada Osmanlı İmparatorluğu'nun çöktüğü ve yerine birçok devletin kurulduğu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin inşa edildiği bir dönemdir. Bütün bu olumsuz şartlara rağmen tefsir, felsefe, kelam, mantık, fıkıh ve usûlü fıkıh gibi pek çok alanda kendini geliştirmiş ve çeşitli eserler kaleme almayı başarmıştır. Şüphesiz en önemli eseri, "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı meşhur tefsiridir. Bu eser, Cumhuriyet tarihi boyunca yazılmış en hacimli tefsir olup kendisine en fazla müracaat edilen kaynaklar arasında yer almıştır. Elmalılı ve tefsiri hakkında bugüne kadar pek çok çalışma yapılmıştır. Biz de Hz. Peygamber'in daha iyi tanınması için tefsirinde Hz. Peygamber tasavvurunu ele almaya çalıştık. Yaptığımız çalışmada onun Hz. Peygamber'i nasıl ele aldığını, nasıl değerlendirdiğini ortaya koymaya gayret gösterdik.

Bu çalışmanın her aşamasında bize rehberlik ederek yardımlarını esirgemeyen çok kıymetli danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Naim DÖNER'e, tezin çeşitli aşamalarında katkılarını esirgemeyen Dr. Öğr. Üyesi Emrullah ÜLGİN'e, tezimizi baştan sona okuyarak bize çok değerli katkılarda bulunan Dr. Öğr. Üyesi Mehmet SALMAZZEM'e teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Tezimizi yazarken destek aldığım tüm değerli dostlarıma, maddi ve manevi desteğiyle hep yanımda olan eşime en içten duygularıyla teşekkür ederim.

11.01.2019

Kamil BARAN

ÖZET

“*Elmalılı’nın Hak Dini Kur’an Dili Tefsirinde Hz. Peygamber Tasavvuru*” adlı bu çalışma, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, eserin yazarı Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın hayatı, ilmi kişiliği, idari görevleri, eserleri ve özellikle araştırmamızın konusu olan tefsiri hakkında geniş bilgiler verilmiştir. Çağdaşları arasında temayüz etmiş Elmalılı, Osmanlı ilim mirasını taşıyan, çağının pozitif bilimlerine hâkim olan, geniş kültürlü, mütefekkir bir din âlimidir.

Birinci bölümde, Kur’an-ı Kerim’de peygamberlik konusu ele alınmıştır. Konu; âyetler, rivâyetler ve yapılan yorumlarla işlenmiştir.

İkinci bölümde ise, *Hz. Peygamber Tasavvuru* Elmalılı’nın *Hak Dini Kur’an Dili* adlı tefsiri ve diğer eserleri bağlamında incelenmiştir. Kur’an âyetleri ışığında Hz. Peygamber işlenmiş, Elmalılı’nın ilgili âyetlere yaptığı yorumlar sade bir üslûpla ele alınmıştır. Elmalılı Hakikat-ı Muhammediyye’yi benimsemiş, bu yüzden Hz. Peygamber’i yüceltmeci bir tarzda ele almıştır.

Anahtar Kelimeler: Kur’an-ı Kerim, Tefsir, Hz. Peygamber, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, Tasavvur

ABSTRACT

This study which is called as “*The imagination of the Prophet (Muhammad) in the interpretation (tafsir) published as Righteous Religion Quranic Language of Elmalılı*” consists of introduction and two sections.

The introduction section of the study included full information about the life, scholarly personality, administrative duties and works of Elmalılı Hamdi Yazır, author of the work, and especially his interpretation (tafsir) that is our research subject. Elmalılı coming to the fore among the contemporaries is a wide-cultured thinker and religious scholar who carried the heritage of Ottoman scholarship and had a unique knowledge about the positive sciences of his time.

In the first section, we discussed the subject of prophecy in the Quran referring to the verses, riwayat and the interpretations made.

In the second section, we scrutinized the imagination of the Prophet Muhammad by analyzing the interpretation (tafsir) called as the Righteous Religion Quranic Language of Elmalılı and other works. The Prophet Muhammad and the interpretations of Elmalılı for the relevant verses were discussed in an unsophisticated language. Elmalılı adopted the Truth of Muhammediye, and therefore discussed the Prophet Muhammad in an almighty style.

Key Words: The Holy Qur’an, Interpretation (Tafsir), Prophet, Muhammad, Elmalılı Muhammad Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, İmagination

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geen eser.
a.g.m.	: adı geen makale.
a.g. (Md.)	: adı geen madde.
b.	: bin, ibn.
bs.	: baskı.
Bkz./bkz.	: bakınız.
c.	: cilt.
c.c.	: celle celaluhu
ev.	: Çeviren.
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi.
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
Ed.	: Editör.
H/h	: Hicrî.
Hz.	: Hazreti.
Md.	: Madde.
ö.	: ölüm Tarihi.
r.a.	: radiyallahu anhu.
r.anha	: radiyallahu anha.
S.	: Sayı.
s.	: sayfa.
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı.
Thk.	: Tahkik.
Ts.	: Tarihsiz.
Sad.	: Sadeleştiren.
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem.
v.b.	: ve benzeri.
vd.	: ve diğerkleri

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, ÖNEMİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu başlık altında yaptığımız çalışmanın konusu, önemi, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Hız. Peygamber hakkındaki en doğru bilgiler, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere hadis, siyer ve meğazi kitaplarından alınmaktadır. Ancak zaman içerisinde bu kaynakların verdiği bilgiler, çeşitli fikir akımları tarafından kendilerince bir malzeme olarak kullanıldı. Bu yüzden ileriki dönemlerde Hız. Peygamber hakkında farklı tasavvurlar oluşturuldu. Her akım, kendi perspektifinden Hız. Peygamber'i yorumlamaya başladı. Bunun sonucu olarak Kur'an'ın anlattığı peygamberden dolayısıyla Hız. Peygamber'in gerçek kişiliğinden uzaklaşıldı.

Biz de bu çalışmamızda, Osmanlı'nın son demlerini görmüş; Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaşamış, tasavufi yönü ağır basan aynı zamanda felsefe, kelam, mantık, tefsir, İslâm hukuku gibi alanlarda yetkin olan Elmalılı'nın Hız. Peygamber hakkındaki düşüncelerini merak ettik. Bu sebeple onun "*Hak Dini Kur'an Dili*" adlı eserinde Hız. Peygamber'e yaklaşımını, âyetler bağlamında onu nasıl ele aldığını, bu konuya ne kadar yer verdiğini incelemeye karar verdik. Bunun sonucunda: "*Elmalılı'nın Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde Hız. Peygamber Tasavvuru*" şeklinde çalışma konumuzu belirledik.

II. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ VE AMACI

Hız. Peygamber bütün alemlere rahmet olarak gönderilmiş insanlığın son peygamberidir. O; kişiliği, karakteri, söylemleri, davranışları ile insanlığa örnek olan bir hayat yaşamıştır. İnsanlığın selameti için onun doğru anlaşılması ve anlatılması gerekmektedir. Biz de bir nebze olsun Hız. Peygamber'i anlama/anlatma adına böyle bir çalışmaya girdik.

İslâm dininin peygamberi anlaşılmadan/anlatılmadan İslâm dininden bahsetmek mümkün değildir. Bugüne kadar yazılmış her İslâmî kitap öyle veya böyle Hız.

Peygamber’i ele almıştır. Ancak bu konuyu Elmalılı çok geniş ele almasına rağmen Hak Dini Kur’an Dili tefsirinde böyle bir çalışmanın yapılmadığını fark ettik. Biz de bu konunun Hak Dini Kur’an Dili tefsirinde nasıl ele alındığını çalışmaya karar verdik. Bu çalışmada Osmanlı’nın son, Cumhuriyetin ilk yıllarında yaşayan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Hz. Peygamber hakkındaki tasavvuru/anlayışını ilgili âyetlere yaptığı yorumlardan ve diğer eserlerinden yola çıkarak ortaya koymaya çalıştık. 20. yüzyılın başında İslâm dünyasında -özellikle dini alanda- yaşanan modern hareketlerin “Hz. Peygamber Tasavvuru”na nasıl yansıdığını Elmalılı örneğinde ortaya koymaya gayret gösterdik.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Ele aldığımız çalışmada öncelikle konu ile ilgili literatür taraması yaptık. Bu tarama ile konumuz hakkında daha doğru verilere sahip olmaya çalıştık. Bu şekilde çalışmamız için yararlanabileceğimiz verilerin listesini her bölüm için ayrı ayrı hazırladık. Tezimizin temel kaynağı olan Hak Dini Kur’an Dili tefsiri başta olmak üzere Elmalılı’nın diğer eserlerini taradık. Bunun yanı sıra konumuzla ilgili klasik ve çağdaş eserlerden yararlandık.

Tezimizi giriş ve iki bölümden oluşturduk. Girişte, Elmalılı hakkında genel bilgiler verdik. Birinci bölümde Kur’an’da peygamberlik konusunu inceledik. İkinci ve son bölümde Elmalılı’nın tefsirinde Hz. Peygamber Tasavvuru’nu işledik. Tezimizin asıl kısmını oluşturan son bölümü Hz. Peygamber’in beşeri yönü, Hz. Peygamber’in nebevi yönü, Hz. Peygamberle ilişkili mu’cizeler şeklinde üç yan başlık ve birkaç müstâkil başlıktan oluşturduk.

Çalışmamızda Eser Neşriyat ve Dağıtım tarafından İstanbul’da 1979 yılında basılan Hak Dini Kur’an Dili tefsirinin orijinal baskısından istifade ettik. Okuyucu kitlesini göz önünde bulundurarak çoğu zaman Azim Yayıncılık tarafından İstanbul’da 2017 yılında basılan eserin sadeleştirilmiş halinden yararlanmayı uygun gördük. Müellifin düşüncelerini doğru ve detaylı bir şekilde aktarmaya âzamî derecede özen gösterdik. Anlaşılması zor, dili ağır olan kısımları sade, açık ve kısa cümlelerle ifade etmeye çalıştık. Bazı kelime ve kavramların anlam ve cümle bütünlüğünün bozulmaması için aynen aktarmayı uygun gördük. Ayrıca çalışmamızda Elmalılı’nın meallerini kullanmaya özen gösterdik. Bazı yerlerde orijinal mealleri verdik; fakat çoğu zaman eserin sadeleştirilmiş halinden yararlandık.

Bu çalışmamızda geçerliliği artırmak ve daha sağlıklı verileri elde etmek için nitel araştırma yöntemine baş vurduk. Döküman analizini yaptık ve elde ettiğimiz sonuçları nesnel bir şekilde yansıtmaya özen gösterdik.

B. ELMALILI MUHAMMED HAMDİ YAZIR VE TEFSİRİ

1. Hayatı

Osmanlı'nın son devir din âlimleri arasında seçkin bir yere sahip olan Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, 1878 yılında Antalya'nın Elmalı kazasında doğdu. Babası, aslen Burdur'un Gölhisar kazası Yazır köyü halkından Numan Efendi'dir. Numan Efendi küçük yaşta Yazır köyünden çıkıp Elmalı'ya geldi, orada okudu ve Şer'îye Mahkemesi başkâtibi oldu.¹ Dedeleri Muhammed, Hacı Bekir, Hasan ve Bedreddin'dir.² Annesi ise, elmalı hocalarından Sarıçalı Mehmet Efendi'nin kızı Fatma Hanım'dır.³ Elmalılı, hem anne hem baba tarafından ilim adamı yetiştiren bir aileye mensuptur.⁴

İlkokulu ve bugünkü ortaokula denk sayılan Rüşdiye'yi Elmalı'da okuyan Hamdi Efendi, bir taraftan da kendi gayretiyle hafızlığını tamamladı. Elmalılı 1892 yılında, dayısı Hoca Mustafa Zekâi Sarılar ile birlikte İstanbul'a geldi ve devrinin âlimlerinden Kayserili Mahmut Efendi'den ders aldı. İstanbul'daki diğer tanınmış hocaların da derslerine devam ettikten sonra, 1906 yılında "*Bayezit Dersiâmi*" olarak icâzet aldı.⁵

Hocası ile isimleri aynı olduğu için hocasına Büyük Hamdi, kendisine Küçük Hamdi denildi. Hocasının ölümüyle beraber bu isim de unutuldu.⁶ Soyadı kanununun çıkarılmasıyla babasının köyünün ismi olan Yazır'ı soyadı olarak aldıysa da, daha çok doğum yeri olan Elmalı ile meşhur oldu.⁷

Tahsili esnasında Bakkal Arif Efendi ile Sami Efendi'nin hat derslerine devam ederek onlardan da bu alanda icâzet aldı. 1904 yılında girdiği Ruûs sınavını kazandı. Bu sırada devam ettiği Mekteb-i Nüvvab'ı (Hukuk Fakültesi) birincilikle bitirdi. Bir taraftan da kendi gayreti ile edebiyat, felsefe ve mûsikî öğrendi.⁸ İlim dili Arapça'yı ve şiir dili Farsça'yı da ileri düzeyde öğrendi. Milletvekili seçildikten sonra

¹ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*(Elmalılı M. Hamdi Yazır), Azim Yayıncılık, İstanbul, 2017, c. I, s. 15.

² Yazır, *Hak Dini*(Mukaddime), c. I, s. 18.

³ Fatma Paksüt, "*Merhum Dayım Hamdi Yazır*", Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 1-24.

⁴ Vehbi Vakkasoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyete İslâm Âlimleri*, Cihan Yayınları, İstanbul, 1987, s. 9.

⁵ Yazır, *Hak Dini*(Elmalılı M. Hamdi Yazır), c. I, s. 15.

⁶ Paksüt, *a.g.m.*, s. 16.

⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "*Elmalılı Hamdi Yazır*", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, c. XI, s. 57.

⁸ Yavuz, "*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*", c. XI, s. 57.

Fransızcaya yoğunlaştı ve birkaç ay içinde bir metni Türkçeye çevirecek düzeyde Fransızca'yı da öğrendi.⁹

Elmalılı, 1905'ten 1908 yılına kadar Beyazıt ve Şehzade camilerinde hocalık yaptı. 1908 yılında İstanbul'a ailesi ile yerleşti. Aynı yıl II. Meşrutiyetin ilanından sonra kurulan Meclis-i Mebusan'a Antalya milletvekili olarak girdi ve “*Kanun-î Esasi*”nin değiştirilmesinde önemli rol aldı. Bu yılın sonunda evlendi.¹⁰ Bu evlilikten Ahmet Muhtar(1910-1980), Numan(1916-1931), Fitnat(1919-1988) ve Hamdun(1911-1946) olmak üzere dört çocuğu dünyaya geldi.¹¹

Mebusluğunun yanında döneminin siyasi hadise ve tartışmalarına etkin bir şekilde katıldı. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ilmiye sınıfına mensup olan Elmalılı, Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesine rıza göstermeyen fetva emini Nuri Efendiyi ikna ederek fetva müsveddesini kaleme almak sûretiyle bu konuda etkili rol oynadığı¹² iddia edilse de, yeğeni Fatma Paksüt buna itirazla şöyle der: “*O dönemi az çok bilen, dayımı da tanıyan kimselerle konuştum; böyle suçlamaların eskiden de yapıldığını, bunlara karşı çıkanların da bulunduğunu öğrendim. İşte bu sonuncular, Hamdi Efendi fetvayı bildiği gibi değil, arkadaşları ve fetva emini ile yapılan konuşmalar sonucuna göre yazmıştır. O günün şartları dikkate alınmadan fetva emininin, şeyhülİslâmın, meclise nasıl apar topar getirildiği bilinmeden fetvayı isteyenleri, sonunda vermek zorunda kalanı, onu imzalayan şeyhülİslâmı suçlamak haksızlık olacağı gibi meclis üyesini suçlamak da insafsızlıktır.*” değerlendirmesini yaptıktan sonra meclisin padişahı indirmede, bir oldu-bittiye boyun eğdiği ve verilen fetvanın da gönül rızasıyla verilmediği, ayrıca kulaktan kulağa fısıldanan Abdülhamid'in tahttan vazgeçmezse öldürüleceği gündeme geldiğinden, fetvanın verildiğini söylemektedir.¹³

1909 yılında Mülkiye Mektebi'nde Ahkâm-ı Evkâf ve Arâzi dersleri okuttu. Yine aynı yıllarda Mekteb-i Kuzât'ta fıkıh dersleri verdi. Daha sonra Darû'l-Hikmeti'l-İslâmiye üyeliğine ve bir müddet sonra da başkanlığına tayin edildi.¹⁴ Ayrıca Medresetü'l-Mütehassısın'de usûlî fıkıh, Darû'l-Hikmeti'l-Âliyye

⁹ Paksüt, *a.g.m.*, s. 7.

¹⁰ Paksüt, *a.g.m.*, s. 6.

¹¹ Paksüt, *a.g.m.*, s. 18.

¹² Yavuz, “*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*”, c. XI, s.57.

¹³ Paksüt, *a.g.m.*, s. 7-8.

¹⁴ Yazır, *Hak Dini (Elmalılı M. Hamdi Yazır)*, c. I, s. 15.

Medresesi'nde felsefe, Süleymaniye Medresesi'nde mantık ve Mekteb-i Nûvvab'da âhkâm-ı evkâf derslerini verdi. Bu arada iki yıl da huzur derslerine muhatap olarak katıldı.¹⁵

Hocalığının yanında Elmalılı, aynı zamanda Türk yazım hayatına dâhil olan, ne yazdığına bakılan, kalemi güçlü bir yazar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶ İlk makalesini 5 Ekim 1908 tarihinde Beyânü'l-Hak Dergisi'nde yayımladı. 1909 ve 1910 yıllarında makalelerini Beyânü'l-Hak, Sırat-ı Mûstakîm, Ceride-î İlmiye gibi dergilerde yayımladı ve 1912 yılında sadece bir makale yayımladıktan sonra I. Dünya Savaşı'nın bitimine kadar bir daha da makale yazmadı. 1919 yılında 12 makaleden oluşan "Hz. Muhammed (s.a.v.) Aleyhisselam'ın Dini İslâm" başlıklı yazı dizisini Sebülü'r-Reşad Dergisi'nde yayımladı.¹⁷

Elmalılı, 4 Ağustos 1918 tarihinde Şeyhülislâmlık'ta bir İslâm akademisi niteliğinde, dini sorunların çözümü ve İslâm'a yapılan saldırıların dini yönden müdafaası için Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'ye üye seçildi, bir yıl aradan sonra da bu kurumun başkanlığına getirildi.¹⁸

Israrlı teklifler üzerine Damat Ferid Paşa'nın birinci ve ikinci hükümetlerinde Evkâf Nâzırı¹⁹ olarak görev yaptı. Bu görevde iken ikinci rütbeden Osmanlı nişanı ile ödüllendirildi.²⁰ Bu arada ilgililerin yararlanması için Mülkiye Mektebi'nde verdiği derslerden oluşan İrşadü'l-Ahlâf fi Âhkâmi'l-Evkâf adlı eserini bastı.²¹

1919 yılında, arzusu dışında gelişen olaylardan dolayı bazı derslerini bırakmak zorunda kaldı. Fakat uzman din adamı yetiştirmek için kurulmuş olan Medresetü'l-Mutehassısîn'deki Mantık derslerini ve Dârü'l-Hikmeti'l-İslâmiyye'deki görevini bir süre daha devam ettirdi. Aynı yıl âyan heyeti üyeliğine tayin edildi; aynı zamanda ilmi rütbesi de Süleymaniye Medresesi müderrisliğine yükseltildi.²²

¹⁵ Paksüt, *a.g.m.*, s. 8.

¹⁶ İsmail Kara, *Üç Devir, Üç Hamdi Efendi*, Diyanet İlmi Dergi, Cilt: LI, Sayı: III, Ankara, 2015, s. 15.

¹⁷ Sabri Yılmaz, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Etkin Bir Türk İslâm Bilgini: Elmalılı Hamdi Efendi*, (13. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi/28-30 Ekim 2015) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2016, s. 93-98.

¹⁸ Paksüt, *a.g.m.*, s. 8.

¹⁹ Vakıflar Bakanı

²⁰ Yavuz, *"Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)"*, c. XI, s. 57.

²¹ Paksüt, *a.g.m.*, s. 9.

²² Yavuz, *"Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)"*, c. XI, s. 57; Paksüt, *a.g.e.*, s. 9.

Cumhuriyet'in ilanı üzerine memuriyet yaptığı kurumlar lağvedilince açıkta kalan Elmalılı, milli mücadele sırasında İstanbul hükümetlerinde görev yaptığı için İstiklal Mahkemesi'nce gıyabında idam kararı verildi. Bunun üzerine Fatih'teki evinden alınarak Ankara'ya götürüldü ve kırk gün orada tutuklu kaldı. Mahkeme sonucunda muhtemelen İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne üye olması sebebiyle suçsuz bulunarak serbest bırakılınca İstanbul'a döndü. Bundan sonra camiye gitme dışında evinden hiç çıkmadı.²³ 1922-1923 yıllarında ders boşluğundan istifade ederek “*Metâlib ve Mezâhib*” adlı Fransız filozoflarından Paul Janet ile Gabriel Sealles'in “*Historie de la Philosophie, Les Problemes et Les Ekoles*” Fransızca eserini Türkçeye tercüme etti. Bu eser 1925 yılında yayımlandı.²⁴

1926 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Türkçe bir tefsir hazırlanması kararı alınınca, Diyanet İşleri Başkanlığı bu işi Elmalılı'ya, meal yazımını da Mehmet Akif Ersoy'a teklif etti. Daha sonra Mehmet Akif'in görevi bırakmasıyla bu görev de Elmalılı'ya devredildi. Belli bir miktar para ile görevi alan Elmalılı meşhur “*Hak Dini Kur'an Dili*” adını verdiği tefsirini yazmaya başladı. 1926 yılında başladığı tefsir yazımı 12 yıl sürdü. Bu süreçte hastalıklarla da mücadele eden Elmalılı, 1934 yılında kalp krizi geçirdi. Bir süre yatağa bağlı kaldı. Hastalığı biraz iyileşince yüksek bir tempoyla tefsirini yazmaya devam etti. Tefsir, 1935 yılından itibaren cüz cüz basılmaya başlandı, nihâyet 1938 yılının yaz mevsiminde çalışmalar sona erdi ve eserin son kısımları da basıldı. Hak Dini Kur'an Dili tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı bütçesinden verilen tahsisat ile 1935-1939 yılları arasında Ebü'z-Ziyâ matbaasında on bin takım olarak basıldı, iki bin takımı Elmalılı'ya verildi, kalanı ise parasız olarak halkın istifadesine sunuldu.²⁵

27 Mayıs 1942'de uzun müddet müptela olduğu kalp yetmezliğinden Erenköy'de damadının evinde vefat etti ve Sahray-ı Cedid Mezarlığı'na defnedildi.²⁶

Elmalılı'nın hayatını anlattığımız bu bölümde, görev ve faaliyetlerini ne zaman ve nerede yaptığının daha net görülmesi için bir tablo²⁷ şeklinde vermenin daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

²³ Yavuz, “*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*”, c. XI, s. 57-58.

²⁴ Paksüt, a.g.m., s. 13.

²⁵ Paksüt, a.g.m., s. 13-14.; Yılmaz, a.g.m., s.97.

²⁶ Yavuz, “*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*”, c. XI, s. 58.

Tarih	Görev/ Faaliyet yeri	Görevi/ Faaliyeti
1906-1908	Bayezid Medresesi	Dersiâm/ Müderris
1908	II. Meşrutiyetin ilk Meclisi	Antalya Mebusu
1909	Şeyhülislâmlık	Mektûbî/ Yazı İşleri Kalemünde
1909	Abdülhamid'in Hal'i	Fetva Müsveddesinin Hazırlanması
1909-1923	Mekteb-i Nûvâb Mekteb-i Kudât Medresetü'l-Mütehassısîn Süleymaniye Medresesi Mülkiye Mektebi	Fıkıh Hocalığı Fıkıh Hocalığı Fıkıh Hocalığı Mantık Hocalığı Vakıf Hukuku Hocalığı
1915-1917	Huzur dersleri	Muhatab Hoca
1918	Şeyhülislâmlık	Daru'l-Hikmeti'l-İslâmiyye Azâlığı ve Reisliği
1918-1919 (6 ay)	1.ve 2. Damad Ferid Paşa Hükümeti	Evkâf Nazırlığı İrşâdu'l-Ahlâf fî Ahkâmi'l-Evkâf adlı eserini kaleme alması.
1919	Ödüllendirilme	İkinci Rütbeden Osmanlı Nişanı
1919	Osmanlı Ayan Meclisi	Ayan Heyeti Üyeliği
1919	Rütbe verilmesi	Süleymaniye Medresesi Müderrisliği
1923	Cumhuriyetin İlanı ve Osmanlı Kurumlarının Lağvedilmesi	Milli mücadele sırasında İstanbul Hükümetlerinde görev yaptığı için İstiklal Mahkemesi'nce gıyabında idama mahkûm edilmesi, tutuklanması ve beraatı (40 gün tutukluluk)
1926-1938	TBMM Hükümeti	Tefsir yazma görevi (48-60 yaşları arası)
27 Mayıs 1942		Vefatı

²⁷ Ali Kozan, “Bir Türk-İslâm Mütefekkeri: M. Hamdi Yazır ve Siyaset Felsefesi”, Elmalı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 371-391.

2. İlmi Kişiliği

Elmalılı Hamdi Yazır, çağdaşları arasında temayüz etmiş, benzerine az rastlanan, Osmanlı ilim mirasını taşıyan, çağının pozitif bilimlerine hâkîm, geniş kültürlü, mütefekkir bir din âlimidir. Türkçe, Arapça, Farsça ve Fransızca dillerine hâkim bir dehâdır. Aynı zamanda edebi bir kişiliğe sahip olan Elmalılı; Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazmıştır. Türkçeyi çok iyi kullanan Elmalılı, ilmi ve dini konulara ilişkin yazılarında oldukça ağır ve ağıdalı bir üslûp kullanmış, yer yer secili cümleler kurmuş, mantık örgüsü sağlam cümleler kurmakta başarılı olmuştur.²⁸

Türkçeye ve Arapçaya ne kadar hâkîm olduğunu, Kur'an'da bazı kavramları tercüme ederken getirdiği anlamlar ile kendini belli ettiren Elmalılı, Kur'an-ı Kerim'in hiçbir dile hakkıyla tercüme edilemeyeceğini ifade etmektedir. Ona göre, Kur'an'ın içerdiği mânâları keşfetmek çok zordur. Kur'an'ı tefsir edebilmek için kelimelerin gerçek anlamını belirlemek gerekir. Ayrıca lafız ve mânâ bakımından ilişkili olan kelimeler arasında bağlantı kurmak, lafızların yer aldığı metnin genel kompozisyonunu dikkate almak ve neticede kastedilen asıl mânâ ile tâli mânâları ayırt etmek gerekir.²⁹

İlk tahsil yıllarından itibaren Elmalılı'nın çok geniş bir alanı kuşatacak şekilde okumalar yaptığı ve İslâmi ilimlere yönelik bütüncül bir bakış açısı kazandığı görülmektedir. Bu bakış açısı kronolojik bakımdan makalelerinde kendisini göstermektedir. Bu özelliğinden dolayı daha önce Kur'an ilimleriyle ilgili bir çalışması bulunmamasına rağmen tefsir görevi ona verildi, o da bu işin üstesinden hakkıyla geldi.³⁰

Elmalılı; tefsir, kelâm, usûl, fıkıh, felsefe, mantık gibi alanlarla yakından ilgilendi ve bu alanlarda çeşitli eserler kaleme aldı. Elmalılı'nın esas ihtisas alanı fıkıhtır. İlk eserleri de ağırlıklı olarak fıkıhla alâkalıdır.³¹ İctihat ehliyetine sahip bir âlim olan Elmalılı, fıkıh ve usûlü fıkıh alanında derin vûkûf sahibiydi. Ona göre, delillerini ve illetlerini anlamadan hükümleri ezberleyip nakletmek fıkıh bilmek

²⁸ Yavuz, “Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)”, c. XI, s. 58.

²⁹ Yavuz, “Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)”, c. XI, s. 58.

³⁰ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler*, Haz. A. Cüneyd Köksal, Murat Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul, 2011, s. 21.

³¹ Yazır, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler*, s. 21.

değildir. Fıkıh bilmenin en aşağı mertebesi “mansus bir illetin tatbikinden ibaret bir tahkik” olmalıdır.³²

Üç dört yıl aralıksız felsefe ile meşgul olan Elmalılı, Batılı bazı yazarların mantık ve felsefe kitaplarını tercüme etmek; pozitivizm, materyalizm ve tekâmül nazariyesi başta olmak üzere farklı alanlarda çalışma yapmak sûretiyle felsefede de söz sahibi bir âlim olduğunu göstermektedir. Felsefede derinleşen Elmalılı, felsefe ve din kavgasına köklü bir çözüm getirmeye çalışmaktadır. Elmalılı’ya göre, dinle çatışan filozoflar gerçeğe ulaştıklarından değil; gerçeği kavrayamadıklarından bu tavrı içine girmişlerdir. Gerçeği kavramak için akıl tek başına yeterli değildir, onun da ötesinde iman alanı vardır.³³

Aynı zamanda kelâm ilmîyle de yakından ilgilenen Elmalılı, bu alanda herhangi bir eser kaleme almamakla birlikte, ilgili âyetler ışığında tefsirinde çok derin kelimî açıklamalar yapmaktadır. Fakat diğer alanlarda olduğu gibi kelâmî konularda da genelde Ehl-i Sünnet görüşlerinin perspektifinde konuları ele almaktadır. Ona göre, din felsefesi sayılması gereken kelâm ilmi, İslâm felsefesinin asıl temsilcisidir.³⁴

Hat sanatıyla da yakından ilgilenen Elmalılı; sülüs, nesih, ta’lik ve cel’î türünde çeşitli levhâlar yazmakla, son devrin seçkin hattatları arasında sayılmaktadır. Ri’ka ve icâzet hattında da başarılı görülmektedir.³⁵

Bilginin kaynağı olarak vahiy, akıl ve duyuların yanı sıra keşf, ilham, his ve sezgiyi de kabul etmekte, bunların yanında hakikatin bilgisine basiret ve kalp gözüyle de ulaşılabilirliğini savunmaktadır.³⁶

Elmalılı, İslâm milletlerindeki gerilemenin nedeninin din olmadığını; aksine dine karşı aşkın, şevkin ve hassasiyetin sönmüş olduğunu ifade etmekte, İslâm akaidinin akla uygunluğunun her zaman sabit olduğunu söylemektedir. Din ile ilim çatışmadığı halde İslâm âleminin fennin karşısında neden geri kaldığına bir türlü anlam veremediğini söyleyen Elmalılı, bu durumu şöyle açıklamaktadır: “Bence bunun sebebi, dinimizin his tarafının iyi takip edilmemesi, akidelerimizle müsbet

³² Yavuz, “Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)”, c. XI, s. 58.

³³ Yavuz, “Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)”, c. XI, s. 58.

³⁴ Mustafa Akman, *Kelâmî Perspektifle Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, c. X, Sayı. L, 2017, s. 833-862.

³⁵ Yavuz, “Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)”, c. XI, s. 58.

³⁶ Akman, a.g.m., s. 858.

ilimler arasında gittikçe artan münasebetlerin geliştirilmemesi, edebiyat ve sanatımıza toplum vicdanımızın hayat neşvesine revnak verecek bir hassaslığın sağlanmaması.”³⁷

Kendi döneminin gelişen tekniğine ve pozitif ilimlerine karşı ilgisiz kalmayan Elmalılı, fennin imanı takviye edeceğine inanmaktadır. Bu yüzden O, Kur'an'ın her yüzyılda bir tefsir edilmesini, ilim ve fennin ulaşmış olduğu en son bilgilere itibar edilmesini istemektedir.³⁸

Aynı zamanda İslâm ümmetinin ictimai vicdanını kaybetmesinin büyük felâketlere yol açacağını, Müslümanları Avrupalılaştırmanın bir hata olduğunu ve kurtuluşun Avrupa'yı içimizde eritip kendi değerlerimizi korumakla mümkün olabileceğini eserlerinde ısrarla vurgulamaktadır. Ona göre, Batı'nın değerlerinden değil; ilminden, teknolojisinden faydalanmak gerekir; çünkü insanlar ancak İslâmi esaslara bağlı kalmakla mutlu olabilirler.³⁹

3. Eserleri

Elmalılı Hamdi Yazır, ilmi derinliği olan, neredeyse her alanda söz söyleyebilen, kalemi güçlü bir âlimdir. Tefsir, felsefe, fıkıh, usûlü fıkıh gibi pek çok alanda eser kaleme almıştır. Çeşitli gazetelerde dini ve siyasi makaleler yazmıştır. Eserlerinin önemli bir kısmı kendi dönemimde basılmakla birlikte; bazıları da vefatından sonra basılmıştır. Hâlâ basılamayan ve kaybolan eserleri de bulunmaktadır.

Basılmış eserleri şunlardır:

3.1. Telifleri

- 1- Hak Dini Kur'an Dili: Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın en önemli eseridir. Bu eser Türkçe kaleme alınmış bir tefsir kitabıdır. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın teklifi ile yazarın kaleme aldığı ve 12 yıl zarfında yazdığı bir eserdir. İstanbul'da 1935-1939 yıllarında Ebu'z-Ziya Matbaası'nda, bir cildi fihrist olmak üzere, dokuz cilt ve 6433 sayfa halinde, on bin takım olarak basıldı.⁴⁰

³⁷ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Metelib ve Mezahib (Dibâce)*, Eser Yayınları, İstanbul, 1978, s. XLV

³⁸ İsmet Ersöz, “*Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 169-177.

³⁹ Yavuz, “*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*”, c. XI, s. 58.

⁴⁰ Ersöz, *a.g.m.*, s. 172.

İlk defa Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından yayımlanan eserin daha sonra birçok baskısı yapıldı. Müellifin vefatından sonra eserin bu ilk baskısından ofset olarak 1960 yılında ikinci baskısı, 1971’de üçüncü baskısının da yapıldığını ifade etmekte yarar vardır. Ayrıca eserin üçüncü baskısı esas alınarak Suat Yıldırım başkanlığında bir heyet tarafından hazırlanan bir fihrist onuncu cilt olarak ilave edildi. Türk dilindeki hızlı değişim, eseri kısa sûrede yeni nesillerin başvurabileceği bir tefsir olmaktan çıkardığı için, ilk baskısından kısa süre sonra birkaç koldan sadeleştirilmesi çalışmalarına başlandı. Tefsirin bugün üç ayrı heyet tarafından sadeleştirilmiş baskıları⁴¹ vardır.⁴² Eserin ilk cildi dışında kalan ciltlerin orijinal el yazmalarını Kültür Bakanlığı satın aldı ve Süleymaniye Medresesi’ne koydu. Ayrıca eserin Elmalılı’nın kardeşi tarafından Osmanlıca yazılmış hali de mevcuttur.⁴³

- 2- İrşâdü’l-Âhlâf fi Âhkâmi’l-Evkâf: Elmalılı’nın Mülkiye mektebinde hoca iken okuttuğu dersleri içeren bu eser, 1911 yılında İstanbul’da Ahmet Kâmil Matbaası’nda basıldı.⁴⁴ Elmalılı, bu kitapta ilmi yükselme ve toplumsal yardımlaşmanın sağlanması, şahıslar arası iş bölümü ile mümkün olabildiğini, mübadele ve yardımlaşmanın en güzel şeklinin vakıflarda kendini gösterdiğini dile getirmektedir. Ayrıca vakıflara yapılan itirazlara sosyolojik ve felsefi metotla cevap vermeyi tercih etmektedir.
- 3- Sefer Bahsi: Hak Dini Kur’an Dili adlı tefsirin başına konulan ve Ahmet Hamdi Akseki’ye yazılan bu uzun mektup, 1960 yılında Nebioğlu Basımevinde, Elmalılı’nın büyük oğlu Muhtar Yazır tarafından bastırıldı.⁴⁵ Elmalılı’nın zamanın Diyanet İşleri Başkanı Ahmet Hamdi Akseki’ye gönderdiği ve seferîlik konusunda bilinenden farklı bir görüş belirttiği mektuptur.

⁴¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, Hak Dini Kur’an Dili, (Sad. İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), İstanbul; Azim Dağıtım; Hak Dini Kur’ân Dili, (Sad. M. Nur Çetin, Taha Parlar, İdris Şen, Mesut Okumuş, Mevlut Uyanık, Orhan Atalay, Yusuf Canpolat, Âlim Gür), İstanbul, Çelik Şura Yayınları, 1992; Hak Dini Kur’ân Dili, (Sad. Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Orhan Atalay), Ankara; Akçağ Yayınları, 2013; Hak Dini Kur’ân Dili, (Sad. Sıdkı Güllü), İstanbul; Huzur Yayın Dağıtım, 2013; Hak Dini Kur’an Dili, (Sad. Asım Yayla), İstanbul, Merve Yayınları, 2010.

⁴² Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 163.

⁴³ İshak Özgel, *Elmalılı Hamdi Yazır’ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, , c. X, S. XIX-XX, 2012, s. 327-362.

⁴⁴ Ersöz, *a.g.m.*, s. 172.

⁴⁵ Ersöz, *a.g.m.*, s. 172.

- 4- Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Dini İslâm: Elmalılı’nın Meşiyhat namına, Anglikan Kilisesi’ne mensup Dini Eserler Kütüphanesi Müdürü tarafından yöneltilmiş sorulara yazdığı cevaplardır.⁴⁶ Tefsirinin sonraki baskılarının baş tarafına eklenerek yayımlanmıştır.⁴⁷ Bizim okuduğumuz baskıda ise tefsirin son bölümüne eklenmiştir.

3.2. Tercümeleri

Elmalılı Hamdi Yazır’ın “*Metâlib ve Mezâhib*” adıyla yayımlanan kitabı, Paris Üniversitesi profesörlerinden Paul Janet ile aynı fakültenin konferans öğretmeni Gabriel Sêaillesi’nin 1887 yılında neşrettikleri “*Historie de la Philosophie, Les Problemes et Les Ekoles*” adlı eserin tercümesidir. Eser, İstanbul Matbaâ-î Âmire’de 1926 yılında basıldı.⁴⁸ Bu eser, Babanzâde Ahmet Naim Bey tarafından, sonradan kaldırılmış olan İstanbul Dârü’l-Fûnun’da ders kitabı olarak okutuldu.⁴⁹ Bu çalışmanın en önemli tarafı kendisinin tercümenin başına yazdığı ön sözdür. Bu ön sözde genel hatları itibariyle Batı düşüncesi ile İslâm düşüncesi arasında bir karşılaştırma yapılmakta ve özelde İslâm düşüncesinin içe dönük bir kritiği yapılmaktadır.⁵⁰

Elmalılı, felsefe tarihine dair yazılmış olan bu eseri; “*tam manâsı ile ilmî, felsefî ve eşsiz bir eser*” olarak niteler. Batılı fikir akımlarının burada çok güzel ele alındığını, bu eseri okuyan İslâm âlimlerinin farklı ve dağınık halde bulunan Batılı fikir akımlarını toplamaya ihtiyaçlarının kalmayacağını belirtmektedir.⁵¹

Elmalılı, bu eserin başına tefsirinden farklı olarak, özgürce fikirlerini açıkladığı ilmî derinliği yüksek, felsefî ağırlığı olan bir dibâce (önsöz) yazdı. Eserin birinci bölümünün birinci fasılasında “*Bilgi*” problemi ele alınmakta; Sokrat öncesi, Sokrat dönemi ve Sokrat sonrası filozofların görüşleri işlenmektedir. Daha sonraki fasılalarda sırasıyla “*Madde*”, “*Nefis ve Ruh*”, “*Madde ve Nefis Cevherlerin Münasebetleri*” gibi konular işlenmekte ve filozofların görüşlerine yer verilmektedir.

⁴⁶ Ersöz, a.g.m., s. 172.

⁴⁷ Yavuz, “*Elmalılı Hamdi Yazır (Md.)*”, c. XI, s. 62.

⁴⁸ Ersöz, a.g.m., s. 172.

⁴⁹ Yazır, *Hak Din(Elmalılı M. Hamdi Yazır)*, c. I, s. 16.

⁵⁰ Menderes Gürkan, *Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın İlmî Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yeri*, İslâm Hukuk Araştırmaları Dergisi, S. VI, 2005, s. 212-232.

⁵¹ Yazır, *Metalib ve Mezahib (Dibâce.)*, s. XXVIII.

Eserin ikinci kısmının birinci fasılasında; önceki dönemlerde ve Orta Çağ'da din ile ilgili yapılan tartışmalar ve ileri sürülen görüşler kaleme alınmaktadır. Daha sonraki fasılalarda Allah'ın varlığının delilleri, ilâhî hakikat ve ahiret hayatı ile ilgili metafizik görüşler ele alınmaktadır.

3.3. Makaleleri

Elmalılı'nın Sebilü'r-Reşad, Beyân'ül-Hâk ve Ceride-î İlmiyye dergilerinde çeşitli konularda altmıştan fazla makalesi yayımlandı.⁵² Bu dergilerde yer alan makaleler, hiçbir değişiklik yapılmadan latin harflerine aktarıldı. Anlaşılmasını kolaylaştırmak için notlar ve lügatçe eklenerek iki cilt halinde neşredildi.⁵³ Elmalılı, aynı zamanda devrinin günlük gazetelerine de ilmî makaleler yazdı.⁵⁴

Bunların yanında Elmalılı, doğrudan fıkıh ile ilgili makaleleri de ele aldı. Makalelerinden bazıları şunlardır: Makâle-i Mühimme, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyemize Reva Görülen Muâheze'yi Müdafaa, Donanma İânesi Zekât Yerine Geçer mi?, Rü'yet-i Hilâl Meselesi, Fazıl-ı Muhterem Mehmet Fatih Efendi Hazretlerine, Sefer Risâlesi.⁵⁵

Basılmamış eserleri ise şunlardır:

- 1- Mantık-ı İstintâcî ve İstikrâî: İngiliz filozoflarından Alexander Bain'in bu kitabı Gabriel Compaire tarafından 1875 yılında Fransızcaya çevrildi, Elmalılı da bu kitabı Türkçeye çevirerek hoca olarak bulunduğu sırada Süleymaniye Medresesi'nde ders kitabı olarak okuttu. Ancak bu eserin basımı yapılmadı.⁵⁶
- 2- Huccetullâhi'l-Baliğa: Elmalılı, bu eseri de Diyanet İşleri Başkanlığı namına tercümeye başladı, ancak tercümesi bitmeden vefat etti.⁵⁷ Dini hükümlerin hikmetlerini ve gerekçelerini konu edinen eser, mukaddime ve iki bölümden oluşmaktadır.⁵⁸

⁵² Ersöz, a.g.m, s. 172.

⁵³ Gürkan, a.g.m., s. 218.

⁵⁴ Yazır, *Hak Dini (Elmalılı M. Hamdi Yazır)*, c. I, s. 16.

⁵⁵ Abdullah Çolak, "*Bir Hukukçu Olarak Elmalılı M. Hamdi Yazır –Hak Dini Kur'an Dili Bağlamında*" Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 201- 229.

⁵⁶ Ersöz, a.g.m., s. 173.

⁵⁷ Ersöz, a.g.m., s. 173.

⁵⁸ Mehmet Eren, "*Elmalılı'nın Huccetullâhi'l-baliğa'dan Tercüme Ettiği Yazı Üzerine Bazı Mülâhazalar*" Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 633-650.

- 3- Usûlü Fıkıh'a ait bir eser.⁵⁹
- 4- İslâm Hukuk Kâmûsu: Bu eser, Prens Abbas Halim Paşa'nın teşvikiyle hazırlanmaya başlandı; fakat yarım bırakıldı. Daha sonraları bu eser, “*Alfabetik İslâm hukuku ve Fıkıh Istılahları Kâmûsu*” ismiyle Sıtkı Güllü tarafından hazırlandı ve beş cilt halinde Eser Neşriyat tarafından 1997 yılında basıldı.⁶⁰ M. Husrev Subaşı ise bu eserin yarısına yakını tamamlanmışken Fatih yangınında yok olduğunu söylemektedir.⁶¹
- 5- Bir kısmı eksik bir divân.⁶²

Bunların dışında tamamı ayrı bir eser olarak yayımlanmamasına rağmen, Elmalılı'nın birçok şiiri de bulunmaktadır.

4. Hak Dini Kur'an Dili Tefsiri

Hiz. Peygamber döneminden itibaren Kur'an'ın tefsiri ve tercümesi ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. İslâmiyetin yayılmasıyla beraber Arapça bilmeyen farklı milletler, Müslüman olmaya başlayınca, bunlara Kur'an'ın mesajını iletme ihtiyacı doğdu. Bu ihtiyacın doğal sonucu olarak Kur'an, farklı dillerde tefsir ve tercüme edilmeye başlandı.

Kur'an-ı Kerim, Türkçeye Samanoğulları'ndan Mansur b. Nuh devrinde (961-976) bir grup âlim tarafından tercüme edildi. O zamandan beri de Uygur, Arap ve Lâtin harfleri ile çeşitli tercümeler yapıldı ve tefsirler yazıldı. Türk İslâm âlimleri de Kur'an'ın tefsiri konusunda büyük çalışmalar yaptılar;⁶³ fakat eskiden ilim dili olarak Arapça kabul edildiği için yapılan tefsir çalışmaları da genelde Arapça oldu.

Tanzimat'tan sonra “*Osmanlı Modernleşmesi*” veya “*İslâm Modernleşmesi*” denen süreç başladı. Bu sürecin getirdiği bunalım, “*İhya Hareketleri*”nin de içinde yer aldığı bazı akımları doğurdu ve böyle bir zemin üzerinde, “*İslâmcılık*” denilen

⁵⁹ Ersöz, *a.g.m.*, s. 173.

⁶⁰ Çolak, *a.g.m.*, s. 205.

⁶¹ M. Husrev Subaşı, “*Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat Sanatımızdaki Yeri*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 318-330.

⁶² Ersöz, *a.g.m.*, s. 173.

⁶³ Ersöz, *a.g.m.*, s. 169.

arayışlar boy gösterdi.⁶⁴ Dini alanda da birçok ihtiyaç doğuran bu süreç Cumhuriyet rejimine kadar sürdü.

Cumhuriyet'in ilanından sonra her alanda olduğu gibi şüphesiz tefsir alanında da yeni bir ihtiyaç doğdu. Bu ihtiyaçtan oluşan boşluğu doldurmak için Sait Cemil Bey gibi bazı kişiler tarafından hazırlanan ticari amaçlı Kur'an tercümeleri ortalıkta görülmeye başlandı. Bunların arasında asıl Kur'an metni yerine, Batı dillerindeki tercümeler esas alınarak hazırlanmış, yanlışlar ve tahriflerle dolu tercümeler bulunuyordu.⁶⁵

Bunların önüne geçmek için meclis çatısı altında ciddi tartışmalar gerçekleşti. Bu tartışmaların amacı; Kur'an'ın tercüme ve tefsir edilmesi ile ilgili kimin veya kimlerin görevlendirileceğiydi. Nihâyet zamanın Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi ile yardımcısı Ahmet Hamdi Akseki'nin ısrarları ile tercümenin Mehmet Akif Ersoy'a, tefsirin de Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'a yaptırılmasına karar verildi.⁶⁶ Elmalılı başlangıçta özür dileyip bu işi yapamayacağını söylese de, daha sonra "Onu insanlara açıklayacaksınız"⁶⁷ âyeti gereğince bu vazifeyi kabul ettiğini belirtmektedir.⁶⁸

Bir müddet sonra Mehmet Akif Mısır'a gitti. Orada hazırladığı ilk tercümeleri Elmalılı'ya gönderdi. Mehmet Akif daha sonra tercüme işinden kesinlikle vazgeçtiğini ilgililere bildirince, Diyanet İşleri bu görevi de Elmalılı'ya verdi.⁶⁹

Tefsir ve tercüme işini kabul eden Elmalılı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında bir sözleşme imzalandı. Bu antlaşmaya göre önce âyetler yazılacak; âyetlerin altına meal, bundan sonra tefsir ve gerekli açıklamalar yapılacaktır.⁷⁰ Bu izahatı yaptıktan sonra Elmalılı antlaşmanın maddelerini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Âyet-i kerimeler arasında ilişkiler kurulacak.
- 2- Âyetlerin iniş sebepleri verilecek.

⁶⁴ M. Hanefi Palabıyık, Nur Gökhan, Rabia Olçar, Ed. İsmail Narin, "Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Hz. Peygamber Tasavvuru", Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum), Bingöl Üniversitesi Yayınları, 2013, c. II, s. 319-356.

⁶⁵ Mustafa Bilgin, "Hak Dini Kur'an Dili", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, c. XV, s. 153.

⁶⁶ Yazır, *Hak Dini*, (ön söz), c. I, s. 10.

⁶⁷ Âl-i İmrân, 3/187.

⁶⁸ Yazır, *Hak Dini*(Mukaddime), c. I, s. 19.

⁶⁹ Yazır, *Hak Dini*(ön söz), c. I, s. 10.

⁷⁰ Yazır, *Hak Dini*(Mukaddime), c. I, s. 29.

- 3- Tefsir yazımı esnasında kırâet-i aşere (on kıraat) aşılmayacak.
- 4- Gerekirse kelime ve terkiplerin dil açısından açıklamaları yapılacaktır.
- 5- Eser, inanç açısından Ehl-i Sünnet mezhebine, amel yönünden de Hanefi mezhebine riâyet edilerek yazılacaktır. Âyetlerin ihtiva ettiği dini, şer'i, hukukî, sosyal ve ahlâkî hükümler açıklanacaktır. Bunun yanında tevhit, ahiret, ilim, hikmet, hatırlatma ve öğüt içeren âyetler genişçe izah edilecektir.
- 6- Avrupalı Müelliflerce yanlış veya maksatlı olarak tahrif etmeye yönelik bazı şeylerin araya sokulduğu görülebilen yerlerde, uyarıyı içeren bir not konulacaktır.
- 7- Baş tarafa önemli bir ön söz yazılacaktır. Bu ön sözde Kur'an gerçekleri ve Kur'an'la ilgili önemli meseleler ele alınacaktır.⁷¹

Elmalılı, bu maddeler çerçevesinde tefsirinin iskeletini oluşturmaktadır. Özellikle tefsirinin başına çok değerli bir mukaddime yazan Elmalılı, buraya güzel bir dua ile başladıktan sonra nesebi hakkında kısaca bilgiler vermektedir.⁷² Mukaddimenin devamında tefsirini nasıl ele aldığını açıklamakta ve Kur'an'la ilgili bazı terimleri izah etmekte; özellikle tercüme, meâl, tefsir ve te'vil hakkında önemli bilgiler vermektedir.⁷³ Ayrıca Kur'an'ın tanımını yapıp Kur'an'ın isimlerinden el-Kitap, el-Furkân, el-Hüda, ez-Zikr gibi isimleri de açıklamayı ihmal etmemektedir. Daha sonra da sûre ve âyet tanımlarını yapıp Mushaf ve Kur'an'ın cem'i konularına da değinmektedir.⁷⁴

Elmalılı, tefsirinin Arapça belirli bir tefsirin çalışması olmadığını, gerektiğinde birçok tefsire başvurduğunu vurgulamakta, hiçbir zaman yanından ayırmadığı kaynaklar olarak da şu eserleri zikretmektedir: Ebu's-Suûd'un Tefsiri, Kâfî Beydâvî'nin Tefsiri, Zemahşeri'nin Keşşâf'ı, Fahr-i Râzi'nin Büyük Tefsiri, Cessâs Ebû Bekr-i Râzi'nin Ahkâm'ül Kur'an'ı, Ebû Hayyân'ın Bahr-ı Muhîr'i ile Nehr-i Mârid isimindeki özeti, İbn-i Cerîr'in Tefsîr-i Kebîr'i, Nisâbûrî'nin tefsiri, Alûsinin Büyük Tefsiri. Bunların yanında hadisten Kütüb-i Sitte ve İbnü'l Esîr'in en-Nihâyesi.

⁷¹ Yazır, *Hak Dini(Mukaddime)*, c. I, s. 29-30.

⁷² Yazır, *Hak Dini(Mukaddime)*, s. I, 17-18.

⁷³ Ersöz, *a.g.m.*, s. 174.

⁷⁴ Yazır, *Hak Dini(Mukaddime)*, c. I, s. 18-43.

Bunların dışında ihtiyaca göre İstanbul kütüphanelerinde bulunan, çeşitli ilim ve fenlere ait daha pek çok esere başvurmaktadır.⁷⁵

Elmalılı, mukaddimesinin sonunda Kur'an'ın faziletine dair bazı âyet ve hadisleri verdikten sonra tefsir bölümüne geçmekte, tefsirini de klasik “*Fatiha-Nas*” sırasına göre yazmaktadır.

Elmalılı'nın ilmi açıdan en zayıf noktası; kullandığı kaynaklar konusunda yeterince titiz olmaması ve “*ilk el kaynak*” ifadesiyle “*ikinci el*” kaynaklardan daha çok iktibaslar yapmış olmasıdır. Elmalılı'nın iki yüz elliden fazla ismen zikrettiği kaynağın yarısından fazlası ikinci el kaynaklardır.⁷⁶

Mukaddimesinde belirttiği gibi Elmalılı, yaygın ve meşhur olan bilgilerde kaynak göstermemekte ve bu tür bilgileri kendi üslubu ile vermeyi uygun görmektedir. Ayrıca, dipnotları modern ilmî anlayışa uygun olarak vermek yerine, klasik İslâm âlimleri gibi metin içinde müellif ismi veya eser ismi veya ikisini birden vermeyi tercih etmektedir.⁷⁷

Tefsirinde hem rivâyet hem dirâyet metodunu kullanan Elmalılı, Kur'an'ı tefsir ederken ilk olarak Kur'an'ın Kur'an ile tefsirine, ikinci olarak Kur'an'ın hadislerle tefsirine öncelik vermektedir. Üçüncü olarak da Sahabe ve Tabiûn'un sözlerine yer vermektedir. Ancak bu sözlerin hadis mi yoksa te'vil mi oldukları konusunda temkinli davranmaktadır. Bunun sebebi de; bu sözlerin Hz. Peygamber'e dayanıp dayanmadığı konusunda emin olmamasıdır. Dördüncü esas olarak da Arap dili kurallarını, şer'î ilimleri ve akıl çerçevesinde çıkarılacak te'vil kısmını dikkate almaktadır.⁷⁸

Elmalılı, tefsir bölümünde sûreleri ele alırken, sûrenin ismini varsa diğer isimlerini, nûzül sebebini, âyet, kelime ve harf sayısını, fasılasını, sûrenin mekki veya medeni oluşu hakkında bilgi vermektedir. Daha sonra tefsiri yapılacak âyetlerin metin ve meallerini yazarak tefsir bölümüne geçmektedir. Burada varsa âyetlerin nûzül sebeplerini kaydettikten sonra, âyetler arasındaki münasebeti göstermektedir. On kıraat-ı aşmamak üzere bazı yerlerde âyetlerin anlamlarını kıraatlere göre açıklamaktadır.

⁷⁵ Yazır, *Hak Dini(Mukaddime)*, c. I, s. 30.

⁷⁶ Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 154.

⁷⁷ Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 154.

⁷⁸ Yazır, *Hak Dini(Mukaddime)*, c. I, s. 40-41.; Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 154.

Fatiha ve Bakara sûrelerinin tefsirlerini çok geniş bir şekilde ele alan Elmalılı, yaptığı açıklamalarla bu konuda ne kadar yetkin olduğunu gözler önüne sermektedir. Ayrıca bu sûrelerde geçen bazı kavramlara getirdiği açıklamalar ve bu kavramları tercüme ederken gösterdiği hassasiyet onun, Türkçeye ve Arapçaya ne kadar hâkim olduğunu göstermektedir. Burada Türkçe mükemmel bir tefsir meydana getirme gayesi güttüğünü hissettirmektedir.

Elmalılı, tefsirinin orta kısımlarını muhtasar olarak yazmaktadır. Bu kısmı muhtasar olarak yazmasının sebebi; tefsirin bir bölümü bir yandan yazılırken bir yandan da hemen basılmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca kalp hastası olduğu için bitirememesi endişesi de bu noktada rol oynamaktadır.⁷⁹ Kur'an'ın son cüzünü tefsir ederken rahatsızlığı biraz geçmiş olacak ki; tekrar geniş ve tafsilatlı açıklamalar yapmaya başlamaktadır. Bunun yanı sıra Elmalılı'nın ifadelerinden anlaşıldığına göre, tefsirinde açıklama yapılmayan yerleri eserini tamamladıktan sonra genişletme arzusu içinde olması dikkat çekmektedir.⁸⁰

Tefsirinin üslubu ağır olmakla beraber kendi döneminin güzel bir Türkçesi ile yazılmıştır. Bunun yanında meallerin Kur'an yerine geçilmesi korkusunu taşımış olacak ki Elmalılı, Türkçeye vâkıf olmasına rağmen, mealleri Türkçe dil zevkine uygun olarak yazmayı da tercih etmemektedir. Dilde taassuba kaçmadığını yabancı kökenli kelimelerden dilimizin malı haline gelmiş kelimeleri kullanmaktan geri durmadığını da dile getirmektedir.⁸¹

Elmalılı, eserin meal kısmını yazarken motamot (kelime kelime) tercüme yerine âyetteki maksat ve mânâyı ortaya koymayı hedeflemektedir. Bunun için bazen Yörük Türkçesi'ni, bazen Osmanlı Türkçesi'ni, bazen de ilmî ve edebî dil kullanmayı tercih etmektedir. Ayrıca mealin anlamını güçlü kılmak için deyimssel anlatımlara sıkça başvurur. ⁸²

Hadisleri kullanma tarzına gelince; *tefsirin asıl kısmının rivâyete bağlı olan açıklama* olduğunu ifade eden Elmalılı, âyetlerin tefsirinde bazen metin, bazen metinle birlikte anlam, bazen parçalar halinde bazen de yalnız anlam olarak hadisleri

⁷⁹ Ersöz, *a.g.m.*, s. 175.

⁸⁰ Özgel, *a.g.m.*, s. 388.

⁸¹ Ersöz, *a.g.m.*, s. 175.

⁸² İbrahim Hilmi Karşı, “*Tefsiri (Anlam Merkezli) Tercüme Açısından M. Hamdi Yazır'ın Meal Tarzı*” Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 40-69.

kullanmaktadır. İsrailiyat'tan olan rivâyetlere itibar etmediği gibi bazı yerlerde isrâiliyattan olduğuna özellikle işaret etmektedir.⁸³

Bunun yanında Elmalılı, sünnetin Kur'an'ı nesh edebilceği görüşünü savunmaktadır. Hatta peygamber ve velilerin bilgisinin Allah (c.c.) katından olduğunu kabul etmekte, sahabe ve tabiînden gelen haberleri dini açıklamalar (nass) olarak sunmakta ve din açısından bu açıklamalardan vazgeçmenin mümkün olmadığı izlenimini vermektedir. Dahası bazı âyetlerin tefsirinde kullandığı hadisleri, hadis kritiği açısından tenkide tabi tutmadan yer vermektedir. Özellikle tasavvuf felsefesine dair konularda ve beşerüstü peygamber tasavvurunda bunun bolca örneklerini görmek mümkündür.⁸⁴

Elmalılı, hem İslâm kültür ve medeniyetine hem de bu kültür ve medeniyetin unsurlarının başında yer alan edebiyata vâkıf bir ilim adamı olduğunu tefsirinde kullandığı şiirlerle ıspatlamaktadır. Yine tefsirinde kullandığı Türkçe, Arapça ve Farsça şiirleri Kur'an lâfızlarının mânalarını tesbitte şâhit olarak kullanmaktadır.⁸⁵

Eserinde tasavvufî yorumlara da yer vermeyi ihmal etmeyen Elmalılı, Kur'an'ın zahiri anlamının yanında bir de batınî anlamın varlığını kabul etmektedir. Bunun yanında Kur'anî kavramları tasavvufî bir zevkle ele almakta, kalbin eğitimi önemsemekte, insanı yüzeysellikten kurtarıp derûnî kulluk bilincine ulaştırmayı hedeflemektedir.⁸⁶

Tefsirinde Gâribü'l-Kur'an, Fezâî'lül-Ku'ran, Nâsıh-Mensuh, Mekkî- Medenî gibi Kur'an ilimlerinin yanında, başta Hanefî fıkıh-ı olmak üzere fıkıh, fıkıh usûlü, tasavvuf, kelâm, hadis, tarih, felsefe alanlarında da gerekli bilgilere yer vermektedir. İslâmî literatürden bu kadar geniş ölçüde faydalanan Elmalılı, Kur'an'ın doğru anlaşılmasında bu birikimini başarıyla kullanmaktadır.⁸⁷

4.1. Tefsiri Üzerine Yapılan Bazı Çalışmalar

⁸³ Bilgin, *a.g.(Md.)*, XV, 155; Ersöz, *a.g.e.*, s. 175

⁸⁴ Akman, *a.g.m.*, 858; Halis Albayrak, “*Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV yayınları, Ankara, 1993, s. 165.

⁸⁵ Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 156.

⁸⁶ Erdoğan Pazarbaşı, “*Elmalılı Tefsiri'nde İşâri Yorumlar*” Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 177-186.

⁸⁷ Bilgin, *a.g.(Md.)*, c. XV, s. 162.

Hak Dini Kur'an Dili adlı eser hakkında bu güne kadar pek çok çalışma yapıldı. Bu çalışmalar kitap, makale, sempozyum, ansiklopedi maddesi, yüksek lisans ve doktora tezleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Elmalılı tefsiri üzerine yapılan çalışmalar, Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesi Mustafa Özel'in "*Hak Dini Kur'an Dili Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar*" ve İshak Özgel'in "*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası*" isimli makalelerinde ele alındı.⁸⁸ Burada bu iki makaleden özet olarak şu bilgileri aktarmayı uygun bulduk:

1976 yılına kadar Hak Dini Kur'an Dili tefsiri hakkında Türkiye'de herhangi bir çalışma yapılmadı. Bu eserle ilgili ilk çalışma yurt dışında yapıldı.⁸⁹ Türkiye'de yapılan çalışmaların bazıları ise şunlardır:

Kitaplar

İshak Özgel, *Kur'an'ın Türkçe'ye Tercümesinde Söz Dağarcığı* (M. Hamdi Yazır Meali'nde Ağızlardan İstifade Örneği), İdeal Ajans Yayınları, Isparta, 2008.

İsmail Albayrak, *Klasik Modernizmde Kur'ana Yaklaşımlar*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2004.

Nazif Öztürk, *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Gözüyle Vakıflar (Ahkâmü'l Evkaf)*, TDV Yayınları, Ankara, 1995.

Mehmet Şirin Ayış, *Elmalılı Tefsirinde Tasavvuf*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.

Tezler

Mustafa Özel: *Elmalılı ve Mevdûdî'nin Tefsirlerine Karşılaştırmalı Bir Yaklaşım* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1999, 214s., Doktora Tezi)

İsmet Ersöz: *Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili* (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 1985, 222s., Doktora Tezi)

⁸⁸ Mustafa Özel, *Hak Dini Kur'an Dili Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, c.14, S. I, 2001, s.145-149; Özgel, a.g.m., 349-361.

⁸⁹ Fahri Gökcan, *Commentaire du Coran Par Elmalılı* (Université de Paris, Paris 1970, s. 237, Doktora Tezi), (Özel, a.g.m., s. 145.)

Coşkun Dişbıyık: *Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Felsefî Yönü ve Tefsirindeki Felsefî Unsurlar* (Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 1986, 92s., Yüksek lisans Tezi)

İsmet Ersöz: *Elmalılı Mehmed Hamdi Yazır ve Hak Dini Kur'an Dili'nde Hadis İsti'mâl Tarzı* (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum, 1976, Yüksek Lisans Tezi)

İbrahim Gürses: *Elmalılı Tefsiri'nde Psikolojik Konuları* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1990, 73s., Yüksek Lisans Tezi)

Yasin Çırçır: *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Peygamberlikle İlgili Görüşleri* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995, 67s., Yüksek Lisans Tezi)

Hatice Özserağ: *Elmalılı M. Hamdi Yazır ve Tasavvuf Anlayışı* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1997, 142s., Yüksek Lisans Tezi)

Sabri Yılmaz: *Elmalılı Tefsiri'nde Kader Problemi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 1997, 68s., Yüksek Lisans Tezi)

Allaattin Dikmen: *Elmalılı Tefsiri'ndeki Sosyolojik Yaklaşımlar* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1995, 86s., Yüksek Lisans Tezi)

Nurettin Başyigit: *Elmalılı'da İlmi Tefsir* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1996, 113s., Yüksek Lisans Tezi)

Hüseyin Kurt: *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Felsefî Düşüncesi* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1996, 127s., Yüksek Lisans Tezi)

İkram Demirel: *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır'ın Ahiret Hayatı Hakkındaki Görüşleri* (Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 1997, 98s., Yüksek Lisans Tezi)

Abdulhamit Sinanoğlu: *Elmalılı M. Hamdi Yazır Tefsiri'nde Allah ve Âlem* (Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van, 125s., Yüksek Lisans Tezi)

Makaleler

Abdulkadir Bayam, “*Hak Dini Kur’an Dili’ndeki Arap Mesellerinin Tespiti ve İncelenmesi*”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I, S. 35, İzmir, 2012, s. 133-165.

Abdurrahman Altuntaş, “*Hak Dini Kur’an Dili Tefsiri’nde Şura Kavramının Ele Alınışı*”, Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. I, S. 2, Gümüşhane, 2012, s. 245-264.

Ahmet Aras, “*Elmalılı Hamdi Yazır’ın ‘Hak Dini Kur’an Dili’ Tefsirinde Hristiyan Mezhepleri İle İlgili Görüşleri*”, Türk-İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi, c. VIII, S. 16, 2013, s.139-152.

Asım Cüneyd Köksal, “*Siyaset ve Hukuk Arasında Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın Fıkıh Düşüncesi*”, İslâm Araştırmaları Dergisi, S. 26, Ankara, 2011, s. 49-79.

Halis Albayrak, “*Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın Tefsir Anlayışı*”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara, 1993, s.152-168.

İshak Özgel, “*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Tefsiri’nde Çeviri Etiği ve Teknikleri*”, EKEV Akademi Dergisi, Yıl: 19, S. 62, Erzurum, 2015, s. 403-424.

Menderes Gürkan, “*Elmalılı M. Hamdi Yazır’ın (1878-1942) İlmi Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yerine Bir Bakış*”, İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi, S. 6 (Son Asır İslâm Hukukçuları Özel Sayısı), Konya, 2005, s. 211-232.

Mustafa Özel, “*Elmalılı’nın Mealinin Bazı Özellikleri*”, Diyanet İlmi Dergi, Özel Sayı, Ankara, 2012, s. 553-576.

Sempozyum Bildirileri

Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, 4-6 Eylül 1991, Antalya.⁹⁰

Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu 02-04 Kasım 2012, Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Antalya.⁹¹

Ansiklopedi Maddeleri

Mustafa Bilgin, “*Hak Dini Kur’an Dili*”, Diyanet İslâm Ansiklopedisi, TDV Yayınları, İstanbul, 1997, c. XV, s. 153-163.

Şüphesiz ki Cumhuriyet tarihinin önemli simalarından birisi olan, bıraktığı eserler ve fikirlerle kendisinden sıkça söz ettiren ve ettirmeye devam edecek gibi görünen Elmalılı, akademik dünyada büyük bir ilgi odağı olmayı başarmıştır. Tefsiri

⁹⁰ Bu sempozyumun tebliğleri TDV Yayınları tarafından basılmıştır. (Ankara, 1993)

⁹¹ Bu sempozyumun tebliğleri TDV Yayınları tarafından basılmıştır. (Antalya, 2012)

hakkında bunların dışında yapılmış daha pek çok çalışma bulunmaktadır. Daha fazla yer kaplamaması için bu kadarıyla yetinmeyi uygun görüyoruz.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN-I KERİM'DE PEYGAMBERLİK

1.1. Peygamberlikle İlgili Kavramlar

Peygamberlik, Kur'an-ı Kerim'in üzerinde en fazla durduğu temel konulardandır. Çeşitli âyetler bağlamında Kur'an; *nebi*, *resul* ve bu iki kavramın türevleriyle konuyu işlemiştir. Bizde bu başlık altında “*nebi*” ve “*resul*” kavramlarının dilsel tahlilini yapıp ne anlama geldiklerini, Kur'an'da nasıl kullanıldıklarını, aralarında herhangi bir farklılığının olup olmadığını inceleyeceğiz.

1.1.1. Nebi ve Resul Kavramlarının Dilsel Tahlili

Nebi ve *resul* kavramının türediği kökleri, arap dilindeki kullanımlarını sözlüklerden yararlanarak incelemeye çalışacağız. Bununla beraber *nübüvvet* kelimesini ve dilimizde *nebi-resul* kelimeleri yerine kullanılan *peygamber* kelimesini inceleyeceğiz.

1.1.1.1. Nebi Kavramı

“*Nebi*” kelimesinin kökü konusunda iki farklı görüş ortaya çıkmıştır: Birinci görüşe göre “*nebi*” kelimesinin sonu hemzeli olan “*en-nebeû*”dan, ikinci görüşe göre ise sonu hemzesiz ve şeddeli olan “*en-nebiyyu*” dan türemiştir. Hemzeli olduğunu kabul edenlere göre aslı “*en nebeû*” olan kelimenin çoğulu “*enbaû*”dur. Anlamı ise “*büyük fayda sağlayan kendisiyle ilim veya zannı galip meydana gelen haber*” demektir. Dolayısıyla bir haberin “*nebeû*” olması için faydalı olması, bilgi vermesi ve doğru olması gerekir. Aynı zamanda bu haberin tevatür olması, Allah-u Teala'nın ya da Hz. Peygamber'in haberi gibi yalandan uzak olması gerekmektedir.⁹² Sibeveyh (ö. 796), Mekkelilerin “*nebi*” kelimesini hemzeli, onların dışındakilerin ise bu kelimeyi hemzesiz ve şeddeli olarak okuduğunu belirtmektedir.⁹³

İkinci görüşe göre ise “*nebi*” kelimesi sonu hemzesiz ve şeddeli olan “*en-nebiyyu*”dur. Bu kelime, “*nebve*”den türemiş “*konum ve değeri yüksek olmak*”,

⁹² er-Rağıb el-İsfahânî, *Mufredâtu Elfazu'l-Kur'an*, Dâru'l Kalem, Dimeşk, 2009, s. 788-789.

⁹³ İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Cemâlûddîn Muhammed b. Mükerrrem *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, c. I, s. 162, Ts.

“yükseklik” gibi anlamlara gelmektedir. Çoğulu ise “*enbiya*” dır. Bu mânâyâ göre kişinin peygamber olması, diğer insanlara göre daha yüce ve Allah katında daha yüksek makamda olması demektir.⁹⁴ Aynı zamanda “*yol*” anlamına da gelen “*nebi*” kelimesi, bu durumda da Allah ile insan arasında vasıta anlamını taşımaktadır.⁹⁵ “*Nebi*” kelimesinin hem ism-i fâil hem de ism-i mef’ûl anlamını taşıması mümkündür. İsm-i fâil olarak kabul edilmesi durumunda “*haber getiren*”, ism-i mef’ûl olarak kabul edilmesi durumunda ise “*kendisine haber verilen*” anlamına gelir.⁹⁶ Dolayısıyla *nebi*, “*insanlara Allah’tan haber getiren veya kendisine haber verilen kimse*” demektir.

Hemzesiz olan *nebi* kelimesinin hemzeli olan *nebi* kelimesine göre daha etkili olduğunu söyleyen İsfahânî, kendisine haber verilen her kişinin değer ve makam bakımından diğerlerinden daha yüksek olduğu anlamına gelmediğini söylemektedir.⁹⁷

Her iki köktende anaşıldığı üzere “*nebi*”; sözlükte faydalı haber, haber getiren, kendisine haber verilen, konum ve değeri yüksek olmak, yükseklik, yol gibi anlamlara gelmektedir.

Nübüvvet ise “*nebve*” kelimesinin mastarıdır. İsfahânî, nübüvvet kelimesini “*Dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili, akıl sahibi kulların ihtiyaçlarının giderilmesi için yapılan elçilik görevi*”⁹⁸ olarak tanımlamaktadır.

1.1.1.2. Resul Kavramı

Resul kelimesi “*rsl*” kökünden türemiştir. Asıl anlamı “*nezaketle göndermek*” demektir. Bunun yanında “*yumuşaklık, gönderilen, mesaj taşıyan*” anlamlarında da kullanılmaktadır. Bu kelimenin çoğulu ise “*rûsul*”dur. Resul kelimesi, hem çoğul hem tekil anlamlarını ifade etmek için de kullanılmaktadır. İsfahânî, bu kelimeden türeyen “*irsal*” kelimesinin ise, hoşça giden ve gitmeyen şeyler için kullanıldığını ifade etmektedir.⁹⁹ İbni Manzûr (ö. 711/1311) ise “*irsal*” kelimesinin “*yönlendirme*”

⁹⁴ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 790.; Yusuf Şevki Yavuz, *Nübüvvet*, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c. XXXIII, s. 279.

⁹⁵ Şerafettin Gölcük- Süleyman Toprak, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi Yayınları, Konya, 2010, s. 307; Yazır *Hak Dini*, c. V, s. 556.

⁹⁶ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 789.

⁹⁷ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 790.

⁹⁸ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 790.

⁹⁹ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 352-353.

anlamına geldiğini iddia etmekte, “*resul*” ve “*risalet*” kelimelerinin “*irsal*” mastarının fiili olan “*ersele*”den isim olarak türediğini, “*resul*” kelimesinin *risâlet* mânâsında kullanıldığını, risaletin de “*görev*” anlamına geldiğini belirtmektedir. Bir kavmin bir kavme birisini gönderdiğinde “*o senin elçin*” manasına “*resul*” kelimesinin kullanıldığını beyan etmektedir.¹⁰⁰

Görüldüğü gibi “*resul*”; nezaketle göndermek, yumuşaklık, gönderilen, mesaj taşıyan, yönlendirilen, elçi gibi anlamlara gelmektedir.

Peygamber ise, Farsça bir kelimedir. Farsça’da peygâm-ber birleşik kelimelerinden oluşan peygamber kelimesi “*haber getiren*” anlamında kullanılmaktadır. Bu kelime aynı zamanda peyam-ber şeklinde de söylenmektedir. Türkçede nübüvvetten gelen “*nebi*” ve risaletten gelen “*resul*” kelimelerinin yerine daha çok Farsçadan gelen peygamber kelimesi kullanılmaktadır.¹⁰¹ Terim olarak peygamber; Allah’ın dini kurallarını, emir ve yasaklarını, öğüt ve tavsiyelerini insanlara bildirmesi için görevlendirdiği beşer olan elçilere denir.¹⁰²

1.1.2. Kur’an-ı Kerim’de Nebi ve Resul Kavramları

Kur’an-ı Kerim’de, türevleriyle beraber *nebi* kelimesi sadece nübüvvet ile ilişkili durumlar için kullanılmaktadır. Kur’an’da “*en-nebiyyu*”¹⁰³ ve “*nebiyyen*”¹⁰⁴ şeklinde tekil, “*nebiyyun*”¹⁰⁵, “*nebiyyin*”¹⁰⁶ ve “*enbiya*”¹⁰⁷ şekillerinde çoğul ve beş yerde de “*en-nübüvve*”¹⁰⁸ mastar formatında geçmektedir.¹⁰⁹

¹⁰⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. XI, s. 283- 284.

¹⁰¹ Yusuf Şevki Yavuz, “*Peygamber*”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c. XXXIV, s. 257.; Yavuz, “*Nübüvvet*”, s. 279.

¹⁰² Komisyon(Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural), *Dini Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, İstanbul, 2009, s. 454.

¹⁰³ Zührûf, 43/6; Enfâl, 8/64; Ahzâb., 33/1.

¹⁰⁴ Meryem, 19/56.

¹⁰⁵ Bakara, 2/136.

¹⁰⁶ Ahzâb, 33/40.

¹⁰⁷ Âl-i İmrân, 3/112.

¹⁰⁸ Âl-i İmrân, 3/79; En’am, 6/89.

¹⁰⁹ Abdülbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu‘cemu’l-Mufehres li Alfâzi’l-Kur’an*, Dârul-Ma‘rife, Beyrut, 1414/1994, s. 859-860.

Kur'an'da, *resul* kelimesi türevleriyle beraber birçok formda kullanılmaktadır. Tekil halde “*resul*”¹¹⁰ şeklinde kullanılan kelimenin çoğulu “*rusül*”¹¹¹ olarak geçmektedir. Aynı zamanda “*mürsel*”¹¹², “*irsal*”¹¹³ ve “*murselün*”¹¹⁴ kelimeleri de bu kelimenin türevleri olarak karşımıza çıkmaktadır. *Resul* kelimesi, nebi kelimesinde olduğu gibi sadece beşerden gönderilen peygamberleri ifade etmek için kullanılmamakta, aynı zamanda peygamber olmayan elçiler¹¹⁵ ve melekler¹¹⁶ için de kullanılmaktadır. Ayrıca bu kelime fiil olarak “*mu’cize gönderilmesi*”¹¹⁷, “*ruhların insanlara yeniden gönderilmesi*”¹¹⁸, “*yağmurun yağdırılması*”¹¹⁹, “*felaket ve azap gönderilmesi*”¹²⁰, “*rüzgarın gönderilmesi*”¹²¹ ve “*şeytanların inkârcılara musallat edilmesi*”¹²² gibi çeşitli anlamlar da kullanılmaktadır.¹²³

Kur'an'da peygamberlik anlamında bazı âyetler, nebi ile *resul* arasında fark olduğuna işaret ederken, bazı âyetlerin zahir mânâlarına bakınca herhangi bir farkın olmadığı anlaşılmaktadır. “*O(Musa), tarafımızdan gönderilmiş bir resul ve nebidir.*”¹²⁴, “*Senden önce gönderdiğimiz hiçbir resul ve nebi yoktur ki...*”¹²⁵ âyetlerinde hem *resul* hem de *nebi* kelimelerinin birlikte kullanılması, bu iki kelimenin arasında fark olduğunu göstermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber’in “*Risalet ve nübüvvet kesildi. Benden sonra ne bir nebi, ne de bir resul vardır.*”¹²⁶ hadisinde de hem *nebi* hem de *resul* kelimelerini birlikte zikretmesi, *nebi* ile *resul* arasında bir farkın olduğu anlamını taşımaktadır.

Klasik kaynaklarda *nebi* ve *resul* kelimelerinin sözlük anlamlarından, yukarıda geçen âyetlerden veya Hz. Peygamber’den gelen “*124 bin nebi, 315 resul gelmiş*”¹²⁷

¹¹⁰ Bakara, 2/87, 101, 143; Âl-i İmrân, 3/32; Tevbe, 9/128.

¹¹¹ Âl-i İmrân, 3/183, 184; En’am, 6/34, 124, 130; A’raf, 7/43

¹¹² Ra’d 13/43, A’raf 7/75.

¹¹³ Mü’minûn, 23/44

¹¹⁴ Bakara, 2/252; En’am, 6/34

¹¹⁵ Yusuf, 12/50.

¹¹⁶ Hac, 22/75.

¹¹⁷ İsra, 17/59.

¹¹⁸ Zümer, 39/42.

¹¹⁹ En’am, 6/6; Hud, 11/52.

¹²⁰ A’raf, 7/133; Kehf, 18/40.

¹²¹ A’raf, 7/57; Neml, 27/63.

¹²² Meryem, 19/83.

¹²³ Abdülhakî, a.g.e., s. 397-406.

¹²⁴ Meryem, 19/ 51, 54.

¹²⁵ Hac, 22/52.

¹²⁶ İbn Hanbel, Ebu Abdullah Ahmed b. Muhammed b. Hilal b. Esed eş- Şeybanî, *Müsnedü İmam Ahmed b. Hanbel*, Thk., Şuayb Arnavut, I. bs. Müessesetü’r-Risale, 1421/2001, c. XXI, s. 326.

¹²⁷ İbn Hanbel, a.g.e., c. XXXVI, s. 618.

şeklinde ifade edilen hadisten olsa gerek, bu kelimelere farklı anlamlar yüklenmiştir. Klasik kaynaklara göre, resul; Allah tarafından yeni bir vahiy ve şeriatle gönderilen aynı zamanda eski şeriatleri nesheden peygamberlere denilmetedir. Nebi ise; yeni bir kitap kendisine verilmeyen önceki resullerin kitap ve şeriatini insanlara tebliğ eden peygamberlere denilmektedir. Bunun bir sonucu olarak, “*her resul nebidir fakat her nebi resul değildir.*” anlayışı ortaya çıkmıştır.¹²⁸ Elmalılı da nebi ile resul kelimelerinin farklı olduğunu, nebinin resulden daha genel anlam ifade ettiğini ve bu konuda bazı hadislerin bulunduğunu söylemektedir. Ayrıca kendisine vahyolunan ve aldığı vahyi tebliğ etmekle görevli bulunan kişiye resul; tebliğe memur olsun olmasın, vahiy alan kişinin nebi olduğunu ifade etmektedir.¹²⁹

Bunun yanında nebi ve resul kelimelerinin geçtiği diğer âyetler incelendiğinde aralarında herhangi bir farkın olmadığı anlaşılmaktadır. Kur’an’da nebi ve resul kelimeleri; bütün ümmetlere gönderilmesi,¹³⁰ gönderilme gerekçeleri,¹³¹ kıssalarının anlatılması,¹³² kendilerine kitap verilmesi,¹³³ peygamberlerin derecelendirilmeleri¹³⁴ bakımından eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra Kur’an, kendilerine kitap verilmiş olan peygamberleri hem resul hem nebi olarak isimlendirirken,¹³⁵ kitap verilmemiş peygamberleri de hem nebi hem resul olarak sunmaktadır.¹³⁶ Kendisine kitap verildiği halde Hz. İsa’yı nebi,¹³⁷ kendisine kitap verilmediği halde Hz. İsmail’i de resul¹³⁸ olarak anmaktadır. Hz. Peygamber için de Kur’an’da hem resul hem nebi kelimeleri kullanılmaktadır. Bazen Hz. Peygamber’e “*Ey Nebi*”¹³⁹ bazen de “*Ey Resul*”¹⁴⁰ şeklinde hitap etmektedir. Bu konuda en çarpıcı âyet nebilere de kitap verildiğini ifade eden Bakara Sûresi 213. âyetidir: “*Bütün insanlar bir tek ümmet idi. Aralarında ihtilaflar başlayınca, Allah onlara içlerinden müjdeci ve uyarıcı olarak nebiler gönderdi. Onlarla birlikte, insanlar*

¹²⁸ el-Bağdadi, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed et-Temimi, *Usulü’ d-Din*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928, s. 154.; er-Razi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Huseyin et-Teymi, *Mefatihü’ l-Gayb*, Dâru İhyai’t-Turasi’l- Arabî, Beyrut, 1420, c. XXIII, s. 236.

¹²⁹ Yazır, *Hak Dini*, c. V, s. 556.

¹³⁰ Bakara, 2/213; Nahl, 16/36.

¹³¹ Bakara, 2/213; Nisa, 4/165.

¹³² Nisa, 4/16, 164; Mümin, 40/78.

¹³³ Âl-i İmrân, 3/81; Hadid, 57/25.

¹³⁴ Bakara, 2/253; İsra, 17/55.

¹³⁵ Maide, 5/75; Bakara, 2/246.

¹³⁶ A’raf, 7/61; Meryem, 19/51.

¹³⁷ Meryem, 19/30.

¹³⁸ Meryem, 19/54.

¹³⁹ Enfâl, 8/64, 65, 70; Tevbe, 9/73; Ahzâb, 33/1, 28, 45 50, 59.

¹⁴⁰ Maide, 5/41, 67.

arasında hükmetmek için, kitap ve hikmeti de gönderdi ki, ihtilaf ettikleri konularda aralarında hükmetsinler.”¹⁴¹ Zemahşeri (ö. 553/1144) burada “*kitap*” ifadesi ile semavi kitapların kastedilmiş olabileceği gibi, peygamberlerden her birinin kitabının da kastedilmiş olabileceğini ifade etmektedir.¹⁴²

Nebi ve resul kelimeleri Kur’an’da yakın anlamlı olarak kullanılmaktadır. Bu iki kelimenin âyetlerde bu şekilde kullanılması, nübüvvetle risalet arasındaki farkın kitap verilip verilmemekle ilgili bir husus olmadığını ortaya koymaktadır. Bu durumda “*her resul nebi olduğu gibi, her nebi de resuldur.*” diyebiliriz.

1.2. Peygamberlerin Gönderiliş Gayeleri

İslâm düşüncesine göre, yaratılmış olan her varlık bir hikmet, gaye ve amaç için yaratılmıştır. Her şeyin bir gayesi olduğu gibi peygamberlerin gönderilmesinde de değişik gaye ve hikmetler vardır. Öncelikle insanların peygamberlere olan ihtiyacını, ardından peygamberlerin gönderiliş gayelerini doğru tespit etmemiz gerekmektedir.

Akıllı, düşünen ve irade sahibi olan insanı Allah, en güzel şekilde yarattı¹⁴³ ve onu yeryüzünün halifesi¹⁴⁴ kıldı. En güzel şekilde yaratılan bu varlık, aynı zamanda fitratından uzaklaşıp aşağıların aşağısına düşebilecek,¹⁴⁵ yeryüzünde bozgunculuk çıkarabilecek, kan dökebilecek¹⁴⁶ bir yapıya da sahiptir. Bunun yanında bu varlık hırslı,¹⁴⁷ âciz,¹⁴⁸ aceleci,¹⁴⁹ nankör,¹⁵⁰ menfaatine düşkün ve zayıf¹⁵¹ bir karaktere de sahiptir.

Böylesi bir donanımla yaratılan insanı, en iyi ona şah damarından daha yakın, içindeki vesveseleri bilen,¹⁵² onu yaratan Rabbi tanımaktadır. Onu bu kadar iyi

¹⁴¹ Bakara, 2/213.

¹⁴² ez-Zemahşeri, Ebu’l Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed el- Harizmî, *el-Keşşaf ‘an Haka’iki Gavamidi’t-Tenzil ve ‘Uyuni’l-Ekavi’l Fi Vucühi’t-Te’vil*, (Çev. Necdet Çağıl), Mega Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 864.

¹⁴³ Tin, 95/4.

¹⁴⁴ Bakara, 2/30.

¹⁴⁵ Tin, 95/4.

¹⁴⁶ Bakara, 2/30.

¹⁴⁷ Me’aric, 70/19.

¹⁴⁸ Maide, 5/31.

¹⁴⁹ İsra, 17/11.

¹⁵⁰ Hud, 11/9.

¹⁵¹ Rum, 30/54.

¹⁵² Kaf, 50/16.

tanıyan ona akıl, irade, ilim ve hikmet veren Rabbi, onu elbette başıboş da bırakmamaktadır.¹⁵³

Kur'an, insanı ele alırken Hz. Adem'i bunun merkezine yerleştirerek temel felsefesini oluşturmaktadır. İnsanlığın atası olan Hz. Adem'i yüce Allah sorumlu bir varlık olarak yeryüzüne gönderdi¹⁵⁴ ve ona eşyanın isimlerini¹⁵⁵ öğretti, daha sonra Hz. Adem hata yaptı, tövbe edip arındıktan sonra, çıkan ihtilaflar üzerine Allah onu peygamber¹⁵⁶ olarak görevlendirdi. İnsanlık, ilk zamanlar tek bir ümmet iken, daha sonra aralarında çeşitli anlaşmazlıklar çıktı.¹⁵⁷ Allah da çıkan anlaşmazlıkları ortadan kaldırmak, insanlara zatını tanıtmak ve onları şeytanın zararlarından korumak için insanlığın ihtiyaç duyduğu konularda onlara peygamberler gönderdi.¹⁵⁸

Kur'an'dan yola çıkarak peygamberlerin gönderiliş gayelerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

1.2.1. İnsanları Hidâyete Ulaştırmak

Kur'an, insanın yaratılış gayesinin Allah'a kulluk olduğunu şöyle ifade etmektedir: *“Ben insanları ve cinleri, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım.”* Bu âyet, peygamberlerin gönderiliş gayelerinden birinin, insanları doğru bir kulluğa çağırarak olduğunu göstermektedir.

İnsan akıl yürüterek veya tabiî bir yönelişle Allah'ın varlığına fikren ulaşsa bile Allah'ın sıfatları, ibadet tarzı ve ahiret hakkındaki bilgilere ulaşması imkânsızdır.¹⁵⁹ Bunları kendi başına çözemeyen insan, mutlaka birinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. İnsanı yaratıp maddi dünyası ile ilgili ihtiyaçlarını karşılayan Allah, ona manevi dünyasını aydınlatıp güçlendirecek yolları da gösterip en doğruya kılavuzlaması için, lütfunun gereği olarak peygamberler gönderdiğini ifade ile şöyle buyurmaktadır: *“Allah mesajlarını onlara iletmek, onları arındırmak ve onlara ilâhî*

¹⁵³ Hud, 11/61.

¹⁵⁴ Bakara, 2/30.

¹⁵⁵ Bakara, 2/31.

¹⁵⁶ Taha, 20/122.

¹⁵⁷ Bakara, 2/213.

¹⁵⁸ Salih Sabri Yavuz, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1995, s. 47.

¹⁵⁹ Yavuz, *“Nübüvvet”*, s. 282.

kelamı ve hikmeti öğretmek için içlerinden kendileri gibi bir elçi çıkararak müminlere lütufta bulunmuştur.”¹⁶⁰

Peygamberlerin Allah’ın dinini tebliğ etmek, insanların hidâyetine vesile olmak için gönderildiğini ifade eden başka âyetleri de şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Çünkü ümmilere içlerinden, kendilerine âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara Kitab’ı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur.”¹⁶¹

“Ey Rabbimiz! Onlara içlerinden senin âyetlerini okuyacak, onlara kitap ve hikmeti öğretecek, onları temizleyecek bir peygamber gönder.”¹⁶²

“Nitekim kendi içinizden, size âyetlerinizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitap ve hikmeti ve bilmediklerinizi öğreten bir resul gönderdik.”¹⁶³

Bu âyetlere ek olarak Hz. Muhammed (s.a.v.)’e: *“Biz seni bütün insanlara ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik...”*¹⁶⁴ âyetiyle hitap etmesi Allah’ın peygamberler göndermesindeki sebep ve hikmeti ortaya koymaktadır. Matûrîdî (ö. 333/944), bu âyet bağlamında peygamberlerin gönderilmesindeki sebep ve hikmeti; Allah’tan gelen vahiyleri insanlara aktarmak, iyi iş yapanları Allah’ın cenneti ile müjdelemek, kötü iş yapanları da cehennem azabı ile uyarmak şeklinde ifade etmektedir.¹⁶⁵

Peygamberler, insanları Allah’a kulluğa çağırmadan önce o çağrıya önce kendileri cevap vermiş, en iyi kulluğu onlar yapmış, insanlara yaşantılarıyla güzel örnek¹⁶⁶ olmuşlar. Daha sonra tebliğ vazifelerini yerine getirmişler. Bu yüzden yüce Allah, insanların peygamberlere iman etmeleri ve onlara uymaları¹⁶⁷ şartıyla hidâyete ereceğini bildirmiştir.

1.2.2. Adaletin Sağlanması ve Toplumsal Hayatın Düzenlenmesi

Peygamberlerin gönderiliş gayelerinden biri de toplumsal hayatın düzenli bir şekilde devam etmesini sağlamaktır. Bu yüzden Allah Teâla, peygamberler

¹⁶⁰ Âl-i İmrân, 3/164.

¹⁶¹ Cuma, 62/2.

¹⁶² Bakara, 2/129.

¹⁶³ Bakara, 2/151.

¹⁶⁴ Sebe, 34/28.

¹⁶⁵ Matûrîdî, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te’vilatu Ehl-i Sunne*, Thk. Mecdi Baslum Dâr’ul Kitab’il-İlmiye, Beyrut, 2005, c. VIII s. 447.

¹⁶⁶ Ahzâb, 33/21; Mümtahine, 60/4.

¹⁶⁷ Nisa, 4/59, 64; Enfâl, 8/25; Taha, 20/90; Âl-i İmrân, 3/ 31, 50.

aracılığıyla çeşitli kurallar koymuş ve bazı yasaklar getirmiştir. Adalet toplumsal hayatın temeli olduğu için Kur'an, peygamberlerin gönderiliş gayelerinden birinin de adaletin tesisi olduğunu şu âyetle açıklamaktadır: *“Andolsun biz peygamberlerimizi açık delillerle gönderdik ve insanların adaleti yerine getirmeleri için beraberlerinde kitabı ve ölçüyü indirdik.”*¹⁶⁸ Mevdûdî, bu âyet bağlamında bütün peygamberlere beyyinat, kitap ve mizan verildiğini açıklamakta, bu üç şeyin verilmesinin nedeni olarak bireysel ve toplumsal hayatta adaleti, i'tidali hâkim kılmaları, zülmü kaldırmaları, toplumsal düzeni sağlamaları, fert ve toplum arasında ruhsal, ahlâkî ve maddi refah bakımından uyumu sağlamaları şeklinde sıralamaktadır.¹⁶⁹ Başka bir âyette ise Rabbimiz konuyla ilgili şöyle buyurmaktadır: *“Her ümmetin bir peygamberi var; o peygamberleri gelince aralarında adaletle hüküm verilir, hiçbirine zulmedilmez.”*¹⁷⁰

Yeryüzüne adaleti tesis etmek için gönderilen peygamberler, dünya hayatında insanın huzur ve güven içinde yaşaması, sosyal hayatını düzene koyması için de çeşitli kurallar getirmişlerdir. Nitekim âyeti kerimede şöyle buyurmaktadır: *“O elçi ki, onlara yapılması doğru olanı buyurup yapılması yanlış olanı yasaklayacak, yine onlara temiz ve hoş şeyleri helal, kötü ve çirkin şeyleri haram kılacak, onların sırtlarına geçirilmiş zincirleri kaldıracak. Ona iman edenler ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen Nur'a (Kur'an) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa eren kimseler olacaklar.”*¹⁷¹

Bu kuralların amacı, şüphesiz ideal bir toplum oluşturmaktır. Peygamberler ideal bir toplum oluşturmaya çalışırken başta anne ve babaya iyilikte bulunma¹⁷² olmak üzere; akrabaya, yoksula, yolda kalmışa yardımda bulunmayı, cömert olup infakta bulunmayı,¹⁷³ emretmişler. Bunun yanında savurganlıktan ve cimrilikten sakınma,¹⁷⁴ fakirlik korkusuyla evlatlarını öldürmeme,¹⁷⁵ zinadan sakınma hatta zinaya yaklaşmama,¹⁷⁶ haksız yere bir cana kıymama,¹⁷⁷ yetimlerin mallarını

¹⁶⁸ Hadid, 57/25.

¹⁶⁹ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ Tefhimu'l Kur'an, (Çev. Muhammed Han Kahani, Yusuf karaca vd.), İnsan Yayınları, İstanbul, 2011, c. VI, s. 136-137.

¹⁷⁰ Yunus, 10/47.

¹⁷¹ A'raf, 7/157.

¹⁷² Lokman, 31/14-15; İsrâ, 17/23.

¹⁷³ Leyl, 92/5.

¹⁷⁴ İsrâ, 17/26.

¹⁷⁵ İsrâ, 17/31.

¹⁷⁶ İsrâ, 17/32.

yemekten sakınma,¹⁷⁸ ölçü ve tartıda hile yapmama,¹⁷⁹ kibirden uzak durma¹⁸⁰ gibi konularda insanları bilinçlendirmiş ve onlara yol göstermişlerdir.

Allah, insanların dünya ve ahiret mutluluğuna kavuşması için peygamberler gönderdi. Peygamberler de Allah'ın dinini hem yaşadılar, hem de insanların yaşaması için onlara tebliğ ettiler. Bu yüzden tarih boyunca insanlar peygamberlerin getirdiği yasaklara ve kurallara uydukları ölçüde düzenli bir hayat yaşamışlar, bu kurallardan uzaklaştıkça da toplumda kargaşa ve düzensizlik eksik olmamıştır.

1.2.3. Mazereti Ortadan Kaldırmak

Peygamberlerin gönderiliş gayelerinden birisi de hesap gününde insanlara itiraz kapısını sonuna kadar kapamaktır. Gönderilmiş olan peygamberler de yaptıkları tebliğ, kulluk ve gösterdikleri örneklik ile insanlara bahane üretme yolunu da kapattılar. Âyeti Kerime'de bu durum şöyle açıklanmaktadır: *“Müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdik ki, peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri olmasın. Allah mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*¹⁸¹, *“Peygamberlerden sonra insanların Allah'a karşı bahaneleri olmasın”* ibaresi, Kur'an'ın kesin ve kat'i ifadelerinden biridir. İnsanları zulümden, şerden, delaletten ve batıldan uzaklaştırıp; adaleti, hayrı, hidâyeti ve hak yolu açmak için gönderilen elçilerin ve şariatlerin hikmetini belirten ve böylece insanların dini ve dünyevi yollardan birisini seçmesiyle ceza veya mükafat göreceklerini açıklayan genel Kur'anî tesbitlerden biridir.¹⁸²

Eğer peygamberler gönderilmemiş olsalardı insanlar ahirette azabı gördükleri zaman: *“Ey Rabbimiz vaktiyle bize bunları bildirseydin hükümlerini, şeriatını kanunlarını bildiren peygamberler gönderseydin de, bilmediklerimizi öğrenip onlara tabi olsaydık ve bu felaketler başımıza gelmeseydi ne olurdu.”*¹⁸³ derlerdi. Ancak peygamberler gönderildiği için insanların bu itirazları boşa çıkacaktır.

¹⁷⁷ İsra, 17/33; Nisa, 4/93.

¹⁷⁸ Nisa, 4/2.

¹⁷⁹ İsra, 17/35.

¹⁸⁰ İsra, 17/37-38; A'raf, 7/36.

¹⁸¹ Nisa, 4/165.

¹⁸² İzzet, Derveze Muhammed, *Tefirû'l Hâdis*, Dâru İhyai'l-Kutubi'l-Arabiyye, Kâhire, 1383, c. VIII, s. 285.

¹⁸³ Yazır, *Hak Dini*, c. III, s. 142.

Bunun yanında insanların; “*Bize bir elçi gönderseydin de böyle alçak ve rezil olmadan öne senin âyetlerine uysaydık.*”¹⁸⁴ şeklinde mazeret göstermeye hakları kalmasın diye Allah; “*Biz bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz.*”¹⁸⁵ âyetiyle bu durumu da açıklığa kavuşturmuştur. Dolayısıyla Allah peygamberler göndermek sûretiyle insanların mazeret ileri sürmelerinin önünü kesin olarak kapatmıştır.

1.3. Peygamberliğin Vehbi Olması

Allah’ın insanlara peygamber göndermesi nasıl bir lütuf ise, bazı insanları peygamber olarak seçmesi de aynı şekilde onlar için de bir lütuftur. Nitekim âyette şöyle buyrulmaktadır: “*Bu (peygamberlik), Allah’ın bir lütfudur, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir.*”¹⁸⁶ Âyetten açıkça anlaşıldığı üzere, peygamberleri seçip görevlendiren bizzat Allah Teâla’dır. Başka bir âyette: “*Allah elçilik görevini kime vereceğini çok iyi bilir.*”¹⁸⁷ şeklinde geçen ifade de peygamberliğin çalışarak, sınava girerek veya bir konuda başarı gösterek elde edilen bir şey olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda Allah’ın bu seçiminde malın, mülkün, saltanatın, şöhretin, makamın veya soylu bir aileye mensup olmanın hiçbir etkisinin olmadığını da görmekteyiz.¹⁸⁸ Mü’min Sûresi’nin 40/78. âyeti de Allah’ın izni olmadan hiçbir peygamberin âyet veya mu’cize gösteremeyeceğini beyan etmesi, peygamberlik misyonunun bütünüyle Allah’ın izni, seçmesi ve tespitine göre olduğunu göstermektedir.¹⁸⁹

Peygamberlerin insanlar arasından Allah tarafından seçilmeleri, Allah’ın kullarına bir rahmet ve onlara yol göstermesidir. Bu durum şöyle açıklanmaktadır: “*Onların hepsini seçtik ve dosdoğru bir yola ilettik. Bu (peygamber seçme) Allah’ın yol göstericiliğidir. O bununla kullarından kimi dilerse onu doğru yola ulaştırır.*”¹⁹⁰ Elmalılı, Bakara Sûresi’nin 144. âyetinde geçen “*Allah dilediği kimseyi doğru yola iletir.*”¹⁹¹ ibaresini açıklarken, konuyu peygamberliğin vehbiliğine getirmekte ve

¹⁸⁴ Taha, 20/134.

¹⁸⁵ İsra, 17/15.

¹⁸⁶ Cuma, 62/4; Bakara, 2/269.

¹⁸⁷ En’am, 6/124; Mü’min, 40/15.

¹⁸⁸ Zührûf, 43/31-32.

¹⁸⁹ Ahmet Okutan, *Kur’an’da Peygamberlik ve Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa (sav)*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015, s. 28.

¹⁹⁰ En’am, 6/87-88.

¹⁹¹ Bakara, 2/144.

Allah'ın herşeye malik olduğunu, dilediği kulunu kendi irade ve dileğiyle peygamber yapacağını, bu hususta onu engelleycek hiçbir kuvvetin olmadığını ifade etmektedir. Bunun yanı sıra peygamberliğin bir çalışma işi olmadığını, hatta peygamberliğin, *"kazandığı iyilikler kendi lehine, kazandığı kötülüklerde kendi aleyhinedir."*¹⁹² ilkesinin dışında kaldığını belirtmektedir.¹⁹³

Peygamberlikte veraset kesinlikle yoktur, peygamberlik tamamen Allah'ın dilemesidir. Nitekim peygamberlerin ailelerinin içinden bazılarının iman edip bazılarının iman etmemesi bu durumu açıklamaktadır. Kur'an'da her ne kadar baba-oğul peygamberlerin ismi geçiyorsa da bunlar peygamberliğin veraset yoluyla babadan oğula geçtiği anlamına gelmez. Kur'an'da Hz. İbrahim'in duasına verilen cevap bu durumu çok net izah etmektedir: *"Bir zaman Rabbi İbrahim'i birtakım emirlerle sınamış, İbrahim onların hepsini yerine getirmiş de Rabbi şöyle buyurmuştu: 'Ben seni insanlara önder yapacağım.' İbrahim de: 'Soyumdan da (önderler yap, ya Rabbi!)' demişti. Bunun üzerine Rabbi: 'Benim ahdim (verdiğim söz) zalimleri kapsamaz.' demişti."*¹⁹⁴ Bunun yanında Hz. İbrahim'in babası kâfir biriyken, oğulları İshak ve İsmail'in peygamber seçilmesi,¹⁹⁵ Hz. Nuh'un oğlu da iman etmeyenlerden¹⁹⁶ olması da peygamberlikte veraset olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla peygamberlik, yalnızca Allah'ın seçtiği kullarına bahşetmiş olduğu bir lütuftur.

Peygamberler, peygamber olmadan önce de nezih bir hayat yaşamışlardır. Kur'an, peygamberlerin peygamber seçilmeden önceki halleri ile ilgili ifadelere yer vermiş ve onları övmüştür. Hz. Salih'in peygamberlikten önce kendisinden iyilik beklenen birisi olduğunun¹⁹⁷ toplumu tarafından dile getirilmesi, Hz. Peygamber'in kavmi arasında ömür boyu güvenilir bir kişi olarak hatırlatılması,¹⁹⁸ peygamberlerin peygamberlikten önce de toplumlarında kabul gördüklerinin işaretidir.¹⁹⁹ Nitekim İbn Aşûr (ö. 1284/1868), Allah'ın peygamberliği hayvanî rezilliklerden uzak, melekî nefislere yakın kimselerde gerçekleştireceğini, bu yüzden peygamber olarak

¹⁹² Bakara, 2/286.

¹⁹³ Yazır, *Hak Dini*, c. I, s. 514.

¹⁹⁴ Bakara, 2/144.

¹⁹⁵ Nisa, 4/163; Bakara, 2/136

¹⁹⁶ Hud, 11/ 42, 46.

¹⁹⁷ Hud, 11/62.

¹⁹⁸ Yunus, 10/16.

¹⁹⁹ Okutan, *a.g.e.*, s. 102.

göndereceği kimseleri de peygamberliğe uygun bir yapıda yarattığını söylemektedir.²⁰⁰

1.4. Her Ümmete Peygamber Gönderilmesi

Peygamberlik makamı elinde olan Allah, insanı hiçbir zaman ve mekânda peygambersiz bırakmamış ve insanları peygamberlerin yol göstericiliğinden mahrum etmemiştir. Nitekim Kur'an'da her topluma peygamber gönderildiğine dair pek çok âyet bulunmakla birlikte, hangi toplumlara hangi peygamberlerin gönderildiğine dair geniş bilgiye yer verilmemiştir.

İlk başta insanlar tek bir ümmetti, çıkan anlaşmazlıklar üzerine rahmetinin bir gereği olarak Allah, insanlar içinden onlara elçiler göndermeyi murad ettiğini şöyle bildirmektedir: *“İnsanlar tek bir ümmetti. Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberler gönderdi ve beraberlerinde, insanların anlaşmazlığa düştükleri şeyler konusunda, aralarında hüküm vermek üzere kitapları hak olarak indirdi. Kendilerine apaçık âyetler geldikten sonra o konuda ancak; kitap verilenler, aralarındaki kıskançlık yüzünden anlaşmazlığa düştüler. Bunun üzerine Allah iman edenleri, kendi izniyle, onların hakkında ayrılığa düştükleri gerçeğe iletti. Allah, dilediğini doğru yola iletir.”* Abdullah b. Abbas (ö. 68/687)'a göre, tek bir ümmetten kasıt; Hz. Adem'den Hz. Nuh'a kadar on nesil boyunca tek bir şariat üzerinde insanların ittifak etmesidir. Hz. Nuh'tan sonra insanların ihtilafa düşmeleri üzerine Allah onlara peygamberler göndermiştir.²⁰¹

Kur'an-ı Kerim'de her topluma peygamber gönderildiğine dair ilâhî beyanlar şöyledir: *“Geçmiş her ümmet içinde de azaptan korkutucu bir peygamber bulunagelmıştır.”*²⁰², *“Her ümmetin bir peygamberi vardır.”*²⁰³, *“Her toplumun bir yol göstericisi vardır.”*²⁰⁴, *“Andolsun biz her millet içinde: ‘Allaha kulluk edin şeytandan kaçının’ diye bir elçi gönderdik.”*²⁰⁵ Âyetlerden de anlaşıldığı üzere Allah'ın her topluluğa peygamber gönderdiğine dair açık ifadeler bulunmaktadır.

²⁰⁰ İbn Aşûr, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir et-Tûnusî, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru't-Tunusiyye, Tunus, 1984, c. VIII, s. 54-55.

²⁰¹ ez-Zemahşeri, Ebû'l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed Carullah, *el-Keşşaf 'an Hakâiki Gavamidi't-Tenzil*, Dâru'l-Kitabi'l-A'rabî, Beyrut, 1407, c. I, s. 256.

²⁰² Fatır, 35/24.

²⁰³ Yunus, 10/47.

²⁰⁴ Rad, 12/7.

²⁰⁵ Nahl, 16/36.

Mevdûdî, Fatır 35/24. âyetini²⁰⁶ tefsir ederken iki noktaya dikkat çekerek şöyle buyurmaktadır: *“Bir nebînin tebliğinin ulaştığı yerlerde, başka bir nebîye ihtiyaç yoktur. Ayrıca bu âyet, her topluma ayrı ayrı nebîlerin de gönderileceği anlamına gelmez. İkincisi, nebînin yol göstericiliğinin devam ettiği ve korunduğu zamânâ kadar yeni bir nebî göndermeye ihtiyaç olmadığı gibi, ayrıca her asır için ayrı bir nebî göndermeye de gerek yoktur.”*²⁰⁷

Allah Teâla bütün peygamberleri kavimlerinin diliyle göndermiştir. Bu durum Kur'an'da şöyle açıklanmaktadır: *“Biz her peygamberi, ancak kendi kavminin diliyle gönderdik ki, onlara (Allah'ın emirlerini) iyice açıklasın. Allah, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.”*²⁰⁸ Bütün ilâhî kitaplar insanlar tarafından anlaşılın diye vahyedilmiştir, bu yüzden mesajı ulaştırmakla görevli peygamber hangi kavimdense hitapta ilk önce onlara olacağı için, ilâhî vahyin o kavmin diliyle indirilmiş olması gerekmektedir. Evrensel bir mesajı ve hedefi olmasına rağmen Kur'an-ı Kerim dâhi bu bakımdan bir istisna değildir.²⁰⁹

Kur'an peygamber göndermekle insanın sorumluluğu arasında bağ kurmakta, peygamber göndermeden bir toplumu helak etmeyeceğini şöyle bildirmektedir: *“Biz bir peygamber göndermedikçe, hiç kimseye (topluma) azab edecek değiliz.”*²¹⁰ Bu ifadeden açıkça anlaşıldığı üzere, her topluma peygamber gönderilmiş ve yeryüzünde hiçbir toplum peygambersiz kalmamıştır. Elmalılı'ya göre, her topluma peygamberin gönderilmesi demek hidâyet ve delalet yolunun gösterilmesi demektir. Bu da insanların onu kabul edip etmeme noktasında özgür olmaları anlamına gelmektedir. insanların eylemlerinin kendi boyunlarına yüklenmesi ve sorumlu tutulmaları, sadece bireylere özgü değildir; aynı zamanda her toplumun yıkımının da kendi boynuna yüklenmesidir.²¹¹

²⁰⁶ “ Muhakkak ki biz seni hak ile hem müjdeci, hem bir uyarıcı olarak gönderdik. Hiçbir ümmet de yoktur ki, içlerinde bir uyarıcı geçmiş olmasın.”(Fatır, 35/24.)

²⁰⁷ Mevdûdî, a.g.e., c. IV, s. 556.

²⁰⁸ İbrahim, 14/4; Bkz. Şuara, 26/195; Fussilet, 41/44.

²⁰⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999, c. II, s. 499.

²¹⁰ İsra, 17/15.

²¹¹ Yazır, *Hak Dini*, V/333.

1.5. Peygamberlik ve Vahiy

Peygamberlik ve vahiy birbirinden ayrı düşünilemeyen iki kavramdır. Allah'tan vahiy almayan bir peygamber düşünilemediği gibi, peygamber olduğunu iddia eden kişinin de vahiy almaması düşünülemez. Vahiy; Allah Teâla'nın emirlerini, yasaklarını, hükümlerini peygamberler aracılığıyla insanlara bildirdiği ilâhî kurallardır.

Vahiy kelimesi “vhy” kökünden türemiş mastar bir kelimedir. İmâ etmek, süratli bir şekilde işaret etmek,²¹² fısıldamak,²¹³ vesvese vermek, telkin etmek,²¹⁴ yazmak, ilhâm etmek,²¹⁵ gizli konuşmak, mektup yazmak, acele etmek, emretmek²¹⁶ gibi anlamlara gelmektedir. Bununla beraber vahiy; yazılmış şey, kitap gibi anlamlara geldiği de kabul edilmektedir.²¹⁷ Aynı zamanda karar, ateş, ses, ağlama gibi anlamları da bulunmaktadır.²¹⁸

İstilâhî olarak vahiy kavramına çeşitli anlamlar verilmektedir. İsfahânî'ye göre vahiy; “Allah'ın peygamberlerine ve veli kullarına gönderdiği ilâhî sözlerdir.”²¹⁹ Seyid Şerif Cürcanî (ö. 816/1413)'ye göre ise; “Bir mânâyı gizli ve süratli bir biçimde bir varlığa iletmeğdir.”²²⁰ Bir diğer tanıma göre; “Allah'ın nebi ve resullerine irade ettiği bilgileri kelâm, söz ve mânâ olarak bildirmesidir.”²²¹ Daha kapsamlı ve daha genel şekilde vahiy şöyle tanımlanmaktadır: “Yüce Allah'ın genel olarak varlıklara hareket tarzlarını bildirmesi, özel olarak da insanlara ulaştırmak istediği ilâhî emir, yasak ve haberlerin tümünü vasıtalı veya vasıtasız bir tarzda, gizli ve süratli bir yolla peygamberlerine iletmesidir.”²²² Tanımlarda da görüldüğü gibi vahyin ilk muhatapları emirleri Allah'tan alan peygamberlerdir. Dolayısıyla vahiy ve peygamber kavramları birbiriyle iç içedir. Vahiy olmadan peygamber, peygamber olmadan da vahiyden söz etmek mümkün değildir.

²¹² Meryem, 19/11.

²¹³ En'am, 6/112.

²¹⁴ En'am, 6/121.

²¹⁵ Maide, 5/111.

²¹⁶ Fussilet, 41/12.

²¹⁷ İbn Manzûr, a.g.e., c. XV, s. 380-381; el-İsfahânî, a.g.e., s. 858.

²¹⁸ İbn Manzûr, a.g.e., c. XV, s. 381.

²¹⁹ el-İsfahânî, a.g.e., s. 858.

²²⁰ Cürcanî, Ali b. Muhammed b. Ali eş-Şerif, *Kitabu't-Ta'rifat*, Dâru'l-Kitabi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983, s. 40.

²²¹ Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 348.

²²² Muhsin Demirci, *Tefsir Usûlü*, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015, s. 47.

Bu kelime, Kur'an'da yetmişden fazla yerde fiil kalıplarıyla, altı yerde de “vahy” şeklinde geçmektedir. Vahiy kelimesi, geçtiği âyetlerin çoğunda Allah’a, bazı yerlerde de şeytan ve yardımcılara nisbet edilmektedir. Allah’a izafe edilen vahyetme fiili sadece peygamberler için kullanılmamakta aynı zamanda insanlara,²²³ meleklerle,²²⁴ arılara,²²⁵ yere²²⁶ ve göğe²²⁷ yönelik kullanılmaktadır. Şeytanlara atfedilen vahiy ise, sözlük anlamında olup şeytanın dostları olan insanlar ve cinlerin peygamberler ve müminlere düşmanlık etmeleri için gizlice telkinde bulunmasını²²⁸ ifade etmektedir.²²⁹

Kur'an, Allah'ın insanla ancak üç şekilde iletişime geçtiğini haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: “Allah, bir insanla ancak vahiy yoluyla, yahut perde arkasından konuşur. Yahut bir elçi gönderip, izniyle ona dilediğini vahyeder. Şüphesiz o yücedir, hüküm ve hikmet sahibidir.”²³⁰ Âyette de görüldüğü üzere Allah peygamberiyle üç şekilde iletişim kurmaktadır. İlk olarak, arada elçi bulunmaksızın peygamberlerinin kalbine gizli bir işaretle veya rüya yoluyla²³¹ ilâhî kelimini bırakmasıdır. Bu tür vahiy de peygamber uyanırken ilâhî bir tecrübe yaşayarak vahiy almaktadır. İkinci olarak perde arkasından veya kulaklarda kelim, söz işittirmekle gerçekleşen vahiydir. Allah'ın Hz. Musa ile konuşması²³² bu tür vahiy ile gerçekleşmiştir. Üçüncüsü de Allah'ın elçi²³³ aracılığıyla peygamberlerine gönderdiği vahiydir ki; çoğu zaman peygamberlere, vahiy bu şekilde gelmiştir.²³⁴

Bunun yanı sıra İslâm'daki vahiy kavramı ile keşf, ilham gibi kavramlar arasında kesin bir çizgi mevcuttur. Vahiy sadece öznel olan soyut bir duygu değildir. O, nefsin ötesinde meydana gelen Allah'tan haber alan bir deneme, göze, kulağa ve kalbe ait üç özellik taşıyan, ilmî yakîn hatta aynî yakîn olarak gerçekleşen bir olaydır. Vahyin kaynağı doğrudan Allah'tır. İlham ise; subjektif, kaynağı belli

²²³ Maide, 5/111; Kasas, 28/20.

²²⁴ Enfâl, 8/12.

²²⁵ Nahl, 16/68-69.

²²⁶ Zilzal, 99/5.

²²⁷ Fussilet, 41/12.

²²⁸ En'am, 6/112.

²²⁹ Abdülhakî, a.g.e., s. 914-915.

²³⁰ Şûra, 42/51.

²³¹ Saffat, 37/102.

²³² Kasas, 28/30.

²³³ Necm, 53/8-14.

²³⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Vahiy”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2012. c. XLII, s. 440; Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 38-39.

olmayan vicdanda ani bir sûrette beliren, hak veya batıl olduğu şüpheli olan bir olaydır. Açlık sussuzluk, üzüntü ve sevinç duyguları vicdanda nasıl duyuluyorsa, ilham da aynı şekilde duyulmaktadır. Bu konuda Şa'ranî (ö. 973/1565), peygamberlerden başkasının ilhamının umum için bilgi sebeplerinden olmadığını ifade etmektedir. Elmalılı ise ilhamı; şeriata uymak, ilâhî kitapları takip etmek, sınırlarını aşmamak ve emirlerini yerine getirmek şeklinde tarif etmektedir.²³⁵

Kur'an, vahiy ürünü olan ilâhî kitapların sonuncusudur. Allah kelamı olan Kur'an'ın kaynağı da şüphesiz doğrudan Allah'tır. Peygamberlik ise, kelâm sıfatının tezahürüdür. Peygamber de bu kelamın tebliğcisidir. Peygamberlik ve Kelamullah birbirini tamamlayan iki kavramdır. Dolayısıyla vahye muhatap olan peygamberlerin vahyi değiştirme, eksiltme, çoğaltma, kendi fikirlerini ona katma gibi yetkileri asla söz konusu değildir.²³⁶ Peygamberler öncelikle kendilerine inen vahye tabi olur,²³⁷ onu uygular daha sonra da insanlara tebliğ²³⁸ ederler.²³⁹

1.6. Peygamberlik ve Mu'cize

Mu'cize “acz” kökünden türemiş bir kelimedir. Sözlükte; bir şeye güç yetirememek, âciz kalmak, güçsüz bırakmak, zayıf olmak, karşı konulmaz harika olay gibi anlamlara gelmektedir.²⁴⁰ “Acz” kelimesi kudret kelimesinin zıddıdır.²⁴¹ Mu'cize kelimesi, if'al vezninden ism-i fail olup, bir şeyin benzerini yapmaktan muhatabı âciz bırakan şeye denir.²⁴² Mu'cize kelimesi için pek çok tanım yapılmıştır. Nesefî (ö. 508/115)'ye göre mu'cize: “*Dünyada peygamber olduğunu iddia eden kimsenin, doğruluğunu ortaya koymak için, meydan okunanların benzerleriyle karşı koymaya güç yetiremedikleri, olağan dışı bir olayın ortaya çıkmasıdır.*”²⁴³ Daha genel anlamıyla mu'cize şöyle tanımlanmaktadır: “*Peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin bunu kabul etmeyen inkârcılara karşı, elinde ortaya çıkan ve eşyanın*

²³⁵ Yazır, *Hak dini*, VII/42; Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 353.

²³⁶ Yunus, 10/15; Hakka, 69/40-47.

²³⁷ En'am, 6/106.

²³⁸ Maide, 5/67.

²³⁹ Salih Yanıkkaya, *Kur'an Çerçevesinde Peygamberlik ve Hz. Peygamber*, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010, s. 69-70.

²⁴⁰ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. V, s. 369; el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 547-548; Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 370; Halil İbrahim Bulut, “*Mu'cize*”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, c. XXX, s. 350.

²⁴¹ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 547.; el-Kattân, Menna, *Mebahis fi 'Ulumi'l Kur'an*, Muessesetu'r-Risale Yayınları, Riyad, 2015, s. 276.

²⁴² İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara, 2010, s.162.

²⁴³ en-Nesefî, Ebu'l-Muîn el- Hanefî el-Maturîdî, *et-Temhîd fi Usûli'd-Dîn ev Temhîd li Kavâidi't-Tevhîd*, Mektebetu'l-Ezheriyeti li't-Turas, Kâhire, 2006, s. 74.

olağan kuralları dışında meydana gelen, karşı çıkanları benzerini meydana getirmekten âciz bırakan ve peygamberlik iddiasını doğrulayıcı bir mahiyet arz eden durum veya fiildir.”²⁴⁴

İslâmî kaynaklarda, peygamber olduğunu iddia eden kişinin doğruluğunu ispatlayabilmesi için göstereceği mu’cizenin bazı özellikler taşıması gerektiği ifade edilmektedir. Mu’cizenin ilâhî bir fiil olması, harikûlade olması, inkârcıların benzerini getirmekten âciz kalması, peygamberin meydan okumasıyla birlikte onun eliyle gerçekleşmesi, peygamberin sözüyle uyumlu olması, peygamberi yalanlamaması, peygamberin iddiasından hemen sonra meydana gelmesi gibi bazı özellikler sayılmaktadır.²⁴⁵ Zikredilen bu özellikler aynı zamanda mu’cizeyi keramet,²⁴⁶ irhas²⁴⁷ ve büyüden de ayırmaktadır. Razi (ö. 606/1210)’ye göre, mu’cizenin “*gelenegi yırtan bir iş*” olduğunun ifade edilmesinin sebebi; iddia edenin ayırt edilmesidir. “*Meydan okuma şartı*” ifadesi; yalancının geçmiş kimsenin mu’cizesini kendisine mal etmemesi, irhas ve kerametlerden ayırt edilmesidir. “*Karşı çıkılmayacak olmasından*” maksat ise, büyü ve göz boyacılığından uzak olduğunun belirtilmesidir.²⁴⁸

Mu’cizeler, peygamberlerin peygamber olduklarının delili olarak kabul edilmektedir. İnsanların kalplerini tatmin etmek, şüphelerini gidermek ve peygamberlerin doğruluğunu ispat etmek için Allah Teâla, peygamberlerini mu’cizelerle desteklemiştir. Mu’cizeler peygamberlerin doğruluğunu ispat etmek için kullanıldığından, Kur’an’da bu kelime yerine âyet,²⁴⁹ burhan²⁵⁰ ve beyyine²⁵¹ kavramları kullanılmaktadır. Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, sağduyulu kimseler gerçek peygamberi söz, fiil ve davranışlarından tanırlarsa da, inat eden, kibir

²⁴⁴ et-Taftazânî, Sa’deddîn Mes’ud b. Ömer, *Şerhu’l-Makâsîd: Makâsîd fi İlmi Kelam*, İstanbul, 1305/1887, c. II, s. 176; Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 370.

²⁴⁵ el-Cûrcânî, Seyid Şerif Ali b. Muhammed, *Şerhu’l-Mevâkıf*, Dâru Kutubi’l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998, c. VIII, s. 288; es-Sabûnî, Muhammed Ali, *et-Tıbyan fi U’lumi’l Kur’an*, Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 1435/2014, s. 93-94; Bulut *a.g.(Md.)*, s. 350.

²⁴⁶ Keramet; nübüvvet iddiasında bulunmaksızın Allah’a itaat ve marifete yakın olan harikûlade bir iştir. Ayrıca “nübüvvet iddiasında bulunmaksızın” kaydı ile keramet mu’cizeden ayrılmıştır. (Sultan Molla Aliyyül Kari, *Ehl-i Sünnet Akaid Ölçüsü*, Hanefiyye Kitabevi, (Çev. Nedim Parlayan), İstanbul, 2012, s. 151.

²⁴⁷ İrhas; peygamberlik görevi verilmeden önce peygamberde görülen fevkalade, hazırlık niteliğindeki haller olup, daha sonra o kişinin peygamber olacağına delildir. (Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 391)

²⁴⁸ er-Razi Muhammed b. Ömer b. Hüseyin Fahreddin, *Muhassal Efkaru’l-Mutekaddimin ve ve’l-Mutehhirîn*, Mektebetu’l-Kulliyatu’l-Ezheriyye, s. 207.

²⁴⁹ Bakara, 2/61, 73, 118; En’am, 6/109.

²⁵⁰ Kasas, 28/32.

²⁵¹ A’raf, 7/73.

gösteren, kendini üstün gören inkârcılara karşı mu'cizeden başka çare yoktur. Mu'tezile âlimleri ise peygamberin tanınmasında mu'cizenin herkes için geçerli olduğunu ifade etmişlerdir.²⁵² Dolayısıyla peygamberlerin peygamberliklerinin ispatı olarak mu'cize şarttır.

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlerin mu'cizelerinden bahsedilmektedir. Önceki peygamberlerin mu'cizeleri daha çok hissi mu'cize şeklinde gerçekleşmiştir. Nitekim Hz. İbrahim'i ateşin yakmaması,²⁵³ Hz. Yakub'un âmâ olan gözlerinin iyileşmesi,²⁵⁴ Hz. Musa'nın asasının yılanı dönüşmesi,²⁵⁵ Hz. Süleyman'ın kuşlarla konuşması ve karıncanın sözünü anlaması,²⁵⁶ Hz. İsa'nın çamurdan kuş yapması, ölüyü diriltmesi, körü ve alacalıyı iyileştirmesi²⁵⁷ gibi mu'cizeler, Kur'an'da Allah'ın peygamberleri eliyle gerçekleştirdiği hissî mu'cizeler²⁵⁸ olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak Hz. Peygamber'in Kur'an mu'cizesi hissî mu'cize olarak öne çıkarılmamıştır. Bunun yerine insanlığın kaydettiği değişim ve gelişime paralel olarak akıl yürütmeyi, bilgi üretmeyi hedef alan aklî mu'cize²⁵⁹ olarak karşımıza çıkmaktadır.²⁶⁰ Dolayısıyla diğer peygamberlerin hepsinin mu'cizeleri kendi zamanlarının ve mekânlarının insanlarına hitap ederken Hz. Peygamber'in mu'cizesi bütün zamanlara ve mekânlara hitap eden kalıcı olan tek mu'cize olmuştur.²⁶¹ Bunun yanında ayın yarılması,²⁶² Bedir Savaşı'nda meleklerin müslümanlara yardım etmesi,²⁶³ Hz. Peygamberin attığı bir avuç kumun düşmanların gözüne isabet etmesi²⁶⁴ gibi mu'cizeler de Hz. Peygamber'in Kur'an'da geçen hissî mu'cizelerine örnektir.

Mu'cize konusunda geçmiş ümmetlerin yaptığı hataya düşmemek gerektiğini belirten Elmalılı, mu'cizeleri beşer olan peygamberlerin kendi kudret ve iradelerine nisbet etmenin doğru olmadığını ifade etmektedir. Böyle yapılması durumunda

²⁵² Bulut, *a.g.(Md.)*, s. 351.

²⁵³ Enbiya, 6/21, 58, 69.

²⁵⁴ Yusuf, 12/92, 96.

²⁵⁵ Taha, 20/17-21, 65-70.

²⁵⁶ Neml, 27/18-28.

²⁵⁷ Maide, 6/110.

²⁵⁸ Gözle görülen ve duyu organlarıyla hissedilen mu'cizelere denir. (Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 378.)

²⁵⁹ Akılla kavranılan, düşünmekle ve zihin faaliyeti ile mu'cize oldukları anlaşılan

mu'cizelerdir. (Gölcük- Toprak, *a.g.e.*, s. 376.)

²⁶⁰ Bakara, 2/23-24.

²⁶¹ Okutan, *a.g.e.*, s. 98.; es-Sabûnî, *a.g.e.*, s. 90.

²⁶² Kamer, 54/1.

²⁶³ Âl-i İmrân, 3/122, 123.

²⁶⁴ Enfâl, 8/17.

peygamberlerin beşerüstü bir konuma çıkarılacağı, Hristiyanlarda olduğu gibi insanı şirke düşüren teslis inancına kadar götüreceğini belirtmektedir.²⁶⁵

1.7. Peygamberlerin Özellikleri

Peygamberler insanları doğru yola ve hidâyete erdirmek için Allah tarafından insanlar arasından seçilmiş kişilerdir. Kur'an peygamberlerden söz ederken onların birer insan olduklarını özellikle vurgulamaktadır. Gönderilen peygamberlerin insan oluşlarına yapılan itirazlardan dolayı Kur'an bu konuya sürekli dikkat çekmektedir. Âyetlerde insanların itirazları şöyle ifade edilmektedir: *“Bir beşer mi bizi doğru yola götürecekti”,*²⁶⁶ *“Bu ne biçim peygamber! (Bizim gibi) yemek yiyor, çarşılarında dolaşıyor. Ona bir melek indirilmeli? O da kendisiyle birlikte uyarıcı olmalı değil mi?”*²⁶⁷

Yapılan bu itirazlara birçok âyetle cevap verilmektedir. İsrâ Sûresi 95. âyetle; *“Onlara deki; eğer yeryüzünde yaşayıp huzur içinde dolaşanlar melekler olsaydı muhakkak biz onlara gökten melek bir peygamber indirirdik”*²⁶⁸ şeklinde cevap verilmektedir. Yine Âl-i İmrân Sûresi 164. Âyetle şöyle buyruluyor: *“And olsun Allah müminlere kendi içlerinden; onlara âyetlerini okuyan, onları arıtıp tertemiz yapan, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Oysa onlar daha önce apaçık bir sapıklık içinde idiler.”*²⁶⁹ Görüldüğü gibi Allah, peygamberleri insanlar arasından seçtiğine vurgu yapmakta ve bunun sebebine dikkat çekmektedir. Allah insanlara kendileri gibi²⁷⁰ doğan, büyüyen, yiyip-içen, uyuyan, gezen, evlenip çocuk sahibi olan, hasta olan, şifa bulan, ölen, algılayan, düşünen insanları peygamber olarak göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur. Dolayısıyla peygamberlerin insanlardan gönderilmesindeki hikmet; aynı cinsten, aynı yapıda, aynı arzuları taşıyan, giyim, kuşam, yeme-içme gibi

²⁶⁵ Elmalılı, *Makaleler*, s. 335-336.

²⁶⁶ Teğabûn, 64/6.

²⁶⁷ Furkan, 25/7.

²⁶⁸ İsrâ, 17/95.

²⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/164.

²⁷⁰ Tevbe, 9/30-31; Maide, 5/71-72; Hud, 11/27; Furkan, 25/7; Mu'minün, 23/33.

fizyolojik ve biyolojik gereksinimleri aynı olan insanların daha kolay örnek alınmasıdır.²⁷¹

Her peygamberde insan olmanın da ötesinde bazı sıfatların bulunması gereklidir. Bu sıfatları şöyle sıralamak mümkündür:

1.7.1. Sıdk

“*Sıdk*” kelimesi sözlükte, yalanın zıddı olan doğruluk anlamında kullanılmaktadır. “*Sıdk*” ve “*kızb*” kelimeleri aslı itibari ile ister geçmiş ister gelecek, va’d veya başka türlü olsun “söz” ile ilgili kullanılan kavramlardır. “*Sıdk*”; kişinin sözünün içindeki niyetine ve hakkında haber verilen hususa uygun olmasıdır.²⁷² Bu kavram “*hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst olmak*” gibi anlamları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bir başka ifadeyle *sıdk*; “*sözün hem objektif gerçeğe, hemde sözü söyleyenin zihnindeki bilgiye uygunluğu*” şeklinde tanımlanmıştır.²⁷³

Peygamberler doğru sözlü ve dürüst insanlardır ve asla yalan söylemezler. Peygamberlerde bulunması gereken bu sıfat, insanların onlara inanması için son derece önem arz etmektedir. Nitekim Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin doğru olduklarına dair pek çok âyet bulunmaktadır. Meryem Sûresi 41. âyette: “*Kitap’ta İbrahim’i de an. Zira o, sıdkı bütün bir peygamberdi.*”²⁷⁴ Aynı sûrenin başka âyetlerinde: “*Kitap’ta İsmail’i de an. Gerçekten o, sözüne sadıktı, resul ve nebi idi.*”²⁷⁵, “*Kitap’ta İdrisi de an. Şüphesiz o çok doğru bir peygamberdi.*”²⁷⁶ Hz. Yusuf’un doğruluğu hakkında da Kur’an’da: “*Ey Yusuf ey doğru sözlü!*”²⁷⁷ şeklinde hitap edilmektedir. Görüldüğü gibi bazı peygamberlerin adlarıyla beraber bu kavram kullanılmakta, onların doğruluğuna, dürütlüğüne vurgu yapılmaktadır.

Hz. Peygamber’in doğruluğunu teyit için de Kur’an’da pek çok âyet geçmektedir; “*Eğer o, bize isnat ederek bazı sözler uydurmuş olsaydı, mutlaka onu*

²⁷¹ Kutub, Muhammed, *İslâm İnancı*, Risale Yayınları, (Çev. Nureddin Yıldız), İstanbul, 2014, s. 298-299; Tantâvî, Ali, *Ana Hatlarıyla İslâm Dini*, (Çev. Naim Döner), Nida Yayıncılık, İstanbul, 2017, s. 225.

²⁷² el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 478; İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. X, s. 193; Nureddin es-Sabûnî, *Matûrîdîyye Akaidi*, (Çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, İstanbul, s. 213.

²⁷³ Mustafa Çağrı, “*Sıdk*”, DİA, TDV Yayıncılık, İstanbul, 2009, c. XXXVII, s. 98.

²⁷⁴ Meryem, 19/41.

²⁷⁵ Meryem, 19/54.

²⁷⁶ Meryem, 19/56.

²⁷⁷ Yusuf, 12/46.

kudretimizle yakalardık.” Başka bir âyette: “*Ey muhammed! Biz çok iyi biliyoruz ki söyledikleri elbette seni incitiyor. Onlar gerçekte seni yalanlamıyorlar; fakat o zalimler Allah’ın âyetlerini inadına inkâr ediyorlar.*”²⁷⁸ Hz. Peygamber bu duruma üzüldüğünden Allah Teâla onu teselli etmek için bu âyeti indirdi. Nitekim Hz. Peygamber’e vahiy gelmeden önce, tüm Mekke halkı onu doğru ve dürüst bir insan olarak tanıyordu. Ne zaman Hz. Peygamber vahyi tebliğe başladı, o zaman müşrikler de onu yalanlamaya başladılar. Müşrikler, o zaman bile Hz. Peygamber’i kalben yalanlamıyor, onun doğruluğuna inanıyor fakat inatlarından dolayı Kur’an’ı inkâr ediyorlardı.²⁷⁹ Gerçekten de onların inatlarından dolayı Allah’ın âyetlerini inkâr ettiklerine dair pek çok rivâyet kaynaklarda geçmektedir. Ebu Cehil Hz. Peygamber’e: “*Biz seni yalanlamıyoruz, fakat biz senin getirdiklerini yalanlıyoruz.*”²⁸⁰ demiş. Yine başka bir rivâyette Ebu Cehil’e “*Muhammed doğru sözlü mü, yoksa yalancı mı?*” şeklinde soru sorulduğunda O: “*Yazıklar olsun, Allah’a yemin olsun ki Muhammed, doğru sözlüdür. Muhammed asla yalan söylememiştir, fakat Kusayoğulları; sancağı, hacılara su vermeyi, Kâbe’nin perdedarlığını ve peygamberliği götürürlerse Kureyşin geri kalanlarına ne kalacak?*”²⁸¹ şeklinde endişesini ifade etmiştir. Bu rivâyetler, Hz. Peygamber’in azılı düşmanları tarafından bile doğru sözlü olduğunu ve yalan söylemediğini açıkça ortaya koymaktadır.

Doğru olmak, sadece peygamberlerde değil, bütün insanlarda olması gereken bir sıfattır. Peygamberlerin sıdk sıfatı, vahyin güvenilirliği ile doğrudan bağlantılı olduğu için peygamberlerin sıdkîyeti daha büyük önem arz etmektedir. Bu yüzden Kur’an onların doğru olduklarını sürekli vurgulamaktadır.

1.7.2. Emânet

Sıdk sıfatının yanında peygamberlerde bulunması gereken önemli sıfatlardan biri de “*emânet*” sıfatıdır. “*Emanet*” kelimesi “*emn*” kökünden türemiştir. “*Emn*”, “*havf*” kelimesinin, “*emanet*” ise “*hıyanet*” kelimesinin zıddını ifade etmek

²⁷⁸ En’am, 6/33.

²⁷⁹ es-Sabûnî, Muhammed Ali, *Safvetü’l-Tefasir*, Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, 1436/2015, c. I, s. 329; Mevdûdî, a.g.e., c. I, s. 544.

²⁸⁰ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü’l-Fîda İsmâîl İbn Ömer, *Tefsîrû’l-Kur’ani’l-‘Azîm*, Dâru’l-Hâdis, Kâhire, 1232/2011, c. II, s. 163.

²⁸¹ İbn Kesîr, a.g.e., c. II, s. 164; et-Taberî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amülî, *Ca’mi’ul Beyan fi Te’vili’l-Kur’an*, Müessesetü’r-Risale, 1420/2000, c. XI, s. 333.

için kullanılmaktadır. “İman” kelimesi de aynı kökten “küfrün” zıddıdır.²⁸² İman ile aynı kökten gelen bu kelime güvenmek, gönül huzuru, korkunun bertaraf olması gibi anlamlara da gelmektedir.²⁸³ Emânet kavramı, dar anlamıyla “bir kimseye koruması için bırakılan mal ve eşya”yı ifade etmektedir. Bu kelime, günlük kullanımın yanında insanın sahip olduğu ve kendisine geçici olarak verilmiş bulunan ruhî, bedenî, malî imkânları da kapsamaktadır.²⁸⁴

Kur’an-ı Kerim’de peygamberlerin güvenilirliğine dair de pek çok âyet bulunmaktadır. Peygamberlerden Hz. Nuh’un “Bilin ki ben size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim”²⁸⁵ şeklinde kendini tanıtmaması, yine Hz. Musa’nın İsrailoğulları’nı Firavun’dan isterken “Allah’ın kullarını bana teslim edin; çünkü ben size (gönderilen) güvenilir bir peygamberim.”²⁸⁶ şeklinde kendisini tanıtmaması peygamberlerin güvenilir olduklarına açık birer delildir. Bunun yanında Kur’an’da Hz. Hud,²⁸⁷ Hz. Salih,²⁸⁸ Hz. Lut,²⁸⁹ ve Hz. Şuayb²⁹⁰ hakkında da aynı ifadelerin yer alması, ayrıca “Bir peygamber’e, emanete hıyanet yaraşmaz.”²⁹¹ âyeti de emânet sıfatının peygamberlerde ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Peygamberlerin emânet sıfatına sahip olmaları, vahyin eksiksiz bir şekilde tebliğinde önemli bir husustur. Elmalılı, “Peygamber vahiy üzerine itham edilir de değil.”²⁹² Âyetini açıklarken, Hz. Peygamber’in vahyi almada hiçbir zayıflığının olmadığını, hiçbir harfini kaybetmeksizin kesin ve kuşkusuz bir şekilde yerine ulaştırdığını ifade etmektedir.²⁹³

Hz. Peygamber ömrü boyunca emânete tam ve en mükemmel şekilde riâyet etmiş bu yüzden kendisine “el-Emîn” lakabı verilmiş, düşmanları dahi ona kıymetli eşyalarını teslim etmişlerdir.²⁹⁴ Hz. Peygamber de iman ile güvenilir olmak arasında

²⁸² İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. XIII, s. 21.

²⁸³ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 90.

²⁸⁴ Ali Toksarı, “Emânet” DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 1995. c. XI s. 81.

²⁸⁵ Şuarâ, 26/107.

²⁸⁶ Duhan, 44/18.

²⁸⁷ Şuarâ, 26/125.

²⁸⁸ Şuarâ, 26/143.

²⁸⁹ Şuarâ, 26/162.

²⁹⁰ Şuarâ, 26/178.

²⁹¹ Âl-i İmrân, 3/161.

²⁹² Tekvir, 81/24.

²⁹³ Yazır, *Hak dini*, c. VII, s. 42.

²⁹⁴ İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2011, s. 272.

ciddi bir bağ olduğunu şöyle ifade etmektedir: “Kişinin kalbinde aynı anda iman ve küfür, doğruluk ve yalancılık, hıyanet ile emânet bir arada bulunmaz.”²⁹⁵

Sonuç olarak diyebiliriz ki; emânet sıfatı, peygamberlik müessesesinin olmazsa olmazıdır; çünkü Allah’tan vahiy alırken yalnızca peygamberler Allah ile iletişim halindeler. Dolayısıyla vahyin güvenilirliği, peygamberlerin güvenilirliğiyle doğrudan ilgilidir.

1.7.3. Fetânet

Fetânet, peygamberlerin akıllı, zeki, hikmet sahibi ve uyanık olmaları demektir. Fetânet, anlayış ve zeka üstünlüğüne ilave olarak hassas derecede şuur, zihin berraklığı, duyarlılık ve çabuk kavrayışlı olmak anlamlarını da ifade etmektedir.²⁹⁶

Yüce Allah, gönderdiği bütün peygamberlerini kâmil bir akıl, keskin bir zeka, büyük bir sezgi, güçlü bir mantık ve ikna kabiliyetine sahip olarak yarattı.²⁹⁷ Hz. İbrahim’in fetânetiyle ilgili âyet bu durumu açıkça ifade etmektedir: “*Andolsun, daha önce de İbrahim’e doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğini (rüşd) verdik. Biz zaten onu biliyorduk.*”²⁹⁸ Âyette geçen “rüşd” kelimesiyle ilgili Matûrîdî, “rüşd”ün “din”, “hidâyet” ve “nübüvvet” anlamlarına geldiğini rivâyetlerle desteklemektedir.²⁹⁹ Bunun yanı sıra Hz. İbrahim’in bütün putları baltayla kırması ardından baltayı da en büyük putun boynuna asmasından sonra kavmi ile arasında yaşanan diyalog sonucunda onları ikna etmesi,³⁰⁰ onun ne kadar büyük bir ikna kabiliyetine ve zekâyâ sahip olduğuna açık bir örnektir. Yine ilâhlık taslayan Nemrud ile arasında geçen diyalog âyetlere şöyle yansımaktadır: “*Allah kendisine hükümdarlık verdi diye (şımarıp böbürlenerek) Rabbi hakkında İbrahim ile tartışanı görmedin mi? Hani İbrahim, “benim Rabbim diriltir, öldürür.” demiş; o da, “Ben de diriltir, öldürürüm” demişti. (Bunun üzerine) İbrahim, “Şüphesiz Allah güneşi doğudan getirir, sen de onu batıdan getir” deyince, kâfir şaşırıp kaldı. Zaten Allah, zalimler topluluğunu hidâyete erdirmez.*”³⁰¹ Hz. İbrahim’in akıl dolu cevabıyla

²⁹⁵ İbn Hanbel, a.g.e., c. XIV, s. 251.

²⁹⁶ Komisyon, a.g.e., s. 162; Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 346.

²⁹⁷ Gölcük-Toprak, a.g.e., s. 346.

²⁹⁸ Enbiya, 21/51.

²⁹⁹ Matûrîdî, a.g.e., c. VII, s. 352.

³⁰⁰ Enbiya, 21/58-67.

³⁰¹ Bakara, 2/268.

Nemrud'u susturması fetânetini gözler önüne sermektedir. Kur'an'da Hz. Nuh'un kavmi ile mücadelesinde verdiği cevaplar,³⁰² Hz. Yakub'un oğlu Hz. Yusuf'u kardeşlerine karşı uyarması,³⁰³ Hz. Süleyman'ın küçük yaşına rağmen hikmetlice hakemlik yapması³⁰⁴ peygamberlerin insanların üstün zekâlıları olduklarını göstermektedir.

Hz. Peygamber'in Hacer-i Esved taşını yerine koyma meselesinde ortaya çıkan ihtilafa getirdiği çözüm,³⁰⁵ Hudeybiye antlaşmasında gösterdiği tavır,³⁰⁶ Mekke'nin kan dökülmeden rahat bir şekilde fethedilmesinde geliştirdiği strateji,³⁰⁷ onun keskin zekâsını, derin kavrayış ve üstün kabiliyetini göstermektedir.

1.7.4. Tebliğ

Tebliğ; açıklamak, taşımak, götürmek, amacın en yükseğine erişmek, sona varmak, resmi bir yazıyı halka veya ilgililere duyurmak, bildirmek, bir dini başkalarına anlatmak ve yayılmasına çalışmak gibi anlamlara gelmektedir.³⁰⁸ İsfahânî, bu kelimenin bir haberi iletme, duyurma, ulaştırma anlamlarına geldiğini A'raf 7/62 ve Maide 5/67. âyetlerinden yola çıkarak açıklamaktadır.³⁰⁹ Terim olarak tebliğ; peygamberlerde bulunması gereken vacip sıfatlardan biri olup, peygamberlerin, vahiy yoluyla Allah'tan aldıkları ilâhî hükümlerin hiçbirini gizlemeden, eksiltmeden ve herhangi bir ilavede bulunmadan aynen insanlara bildirmesine denir.³¹⁰

Kur'an'da peygamberlerin tebliğ sıfatıyla ilgili pek çok âyet bulunmaktadır. *"Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun elçiliğini yapmamış olursun."*³¹¹, *"Peygamberlere düşen sadece apaçık bir tebliğdir."*³¹², *"Ey Muhammed! Eğer yüz çevirirlerse, artık sana düşen açık bir tebliğden ibarettir."*³¹³ gibi âyetler peygamberlerin görevinin sadece tebliğ olduğunu

³⁰² Hud, 11/32-34.

³⁰³ Yusuf, 12/4-5.

³⁰⁴ Enbiya, 21/78-79.

³⁰⁵ İbn Hişam, Abdülmelik, *Sîretü'n- Nebeviyye*, Şirketu'l-Mektebe, 1375/1955, c. I, s. 197.

³⁰⁶ İbn Hişam, *a.g.e.*, c. II, s. 316-321.

³⁰⁷ İbn Hişam, *a.g.e.*, c. II, s. 389-426.

³⁰⁸ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. VIII, s. 419-421.; el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 144.; Komisyon, *a.g.e.*, s.557.

³⁰⁹ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 144.;

³¹⁰ Komisyon, *a.g.e.*, s.557.

³¹¹ Maide, 5/67.

³¹² Nahl, 16/35.

³¹³ Nahl, 16/82.

ifade etmektedir. “Peygamberin üzerine düşen ancak tebliğdir. Allah, sizin açıkladığınızı da, gizlediğinizi de bilir.”³¹⁴ âyetini Matûrîdî, iki yönden değerlendirmektedir. Ona göre, bu âyet ilk olarak inkârcılara nasihatın yararsız olduğunu, bunun iyi bir şey olmadığını söyleyenlere bir cevaptır. İkincisi, peygamberlere düşen görevin sadece kendilerine indirileni tebliğ etmek olduğunu Allah’ın haber vermesidir. Bu noktada insanların peygamberlerin davetine icâbet etmemeleri onlara herhangi bir zarar vermez.³¹⁵ Dolayısıyla peygamberlerin Allah’tan aldıkları ilâhî mesajı tebliğ etmeme, bir kısmını tebliğ etme ya da susma, vahyi eksiltme veya artırma, değiştirme veya gizleme gibi bir hak ve yetkileri bulunmamakla birlikte, kalplerinde hiçbir şüphe olmadan³¹⁶ ilâhî mesajı açıkça ilan etmekle mükelleftirler.³¹⁷ Bunun aksi bir durum, peygamberlerin vahyi iletmedeki masûmiyetlerine, güvenilirliklerine ve doğruluklarına gölge düşürür ki peygamberlerden böyle bir şey zaten beklenemez.³¹⁸

Kur’an-ı Kerim, peygamberlerin tebliğ vazifesini yerine getirirken, bu görevi sadece Allah için yaptıklarını ve insanlardan hiçbir ücret talep etmediklerini şöyle açıklamaktadır: “Ey kavmim! Ben buna karşı sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak beni yaratana âittir. Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız?”³¹⁹ Bu âyetin tefsiri bağlamında Elmalılı, peygamberlerin kavimlerine söylediği bu sözün garaz ve fayda gözeterek söylenen bir söz olmadığını, halis muhlis bir nasihat olduğunu belirtmektedir. Bunun yanı sıra bu ihtarın her peygamberin kıssasında bulunduğunu, samimiyet, ihlas ve doğruluğun peygamberliğin birinci şartı olduğunu ifade etmekte, hak ile batılın en esaslı farkının da bu olduğunu dillendirmektedir.³²⁰ Başka âyetlerde: “Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.”³²¹ sözünün Hz. Salih, Hz. Nuh, Hz. Şuayb gibi peygamberlerin de kavimlerine söylediği görülmektedir

Peygamberler tebliğ vazifesini yerine getirirken çok büyük tepkiler ve ithamlar ile karşılaştılar. Kur’an, peygamberlerin tebliğ vazifesini yerine getirirken kavimleri

³¹⁴ Maide, 5/99.

³¹⁵ Matûrîdî, a.g.e., c. III, s. 630.

³¹⁶ A’raf, 7/2.

³¹⁷ Hicr, 15/94.

³¹⁸ Muammer Esen, *Matûrîdî’nin Düşünce Dünyası*, Ed. Şaban Ali Düzgün, *Peygamberlik(Nübüvvet) ve Peygamberler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 84-99.

³¹⁹ Hud, 11/51; Bkz. En’am, 6/90; Yunus, 10/72; Yasin, 36/21.; Şûra, 42/23.

³²⁰ Yazır, *Hak dini*, c. VI, s. 599.

³²¹ Şuarâ, 26/109, 145, 164, 180.

tarafından delilik,³²² yalancılık³²³ ve sihirbazlık³²⁴ ile itham edildiklerini, hatta öldürüldüklerini³²⁵ haber vermektedir.

Tebliğin yanında peygamberlerin inen vahyi açıklama,³²⁶ insanlara örnek olma,³²⁷ insanları müjdeleme ve uyarma³²⁸ gibi görevleri de vardır. Yavuz, peygamberlerin tebliğ görevlerini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Allah'tan başka ilah bulunmadığı gerçeğini tebliğ edip insanları Ona ibadet etmeye çağırmak
- 2- Hâk ve bâtıl inançları tanıtıp hâk olanların benimsenmesini, bâtıl olanların terkedilmesini sağlamak.
- 3- Ahiret hayatının mutlaka geleceğini hatırlatmak, cennet ve cehenneme girmeye sebep olan inanç ve davranışları tanıtmak.
- 4- İlâhî emirleri tebliğ edip açıkladıktan sonra bunları bizzat uygulayarak insanlara örnek olmak.
- 5- İnsanları var oluşun ve hayatın anlamını düşünmeye çağırıp bunun yollarını göstermek.
- 6- Nefsanî arzuların baskısını azaltıp erdemli bir hayat şekli kurmak.³²⁹

1.7.5. İsmet

“İsmet”; menetmek, önlemek, korumak ve himaye etmek anlamlarına gelmektedir. Bu kelime aynı zamanda tutunmak, sığınmak, dayanmak, bağlanmak, güvenmek gibi anlamları da içinde barındırmaktadır.³³⁰ Istılâhî olarak peygamberlerin ismeti; Allah'ın onları temiz bir yaratılışla yaratması, onlara bedeni

³²² Hicr, 15/6; Saffat, 37/36.

³²³ Bakara, 2/287.

³²⁴ Maide, 5/110

³²⁵ Bakara, 2/287.

³²⁶ “insanlara, kendilerine indirileni açıklaman içinve düşünüp anlaşılar diye sana da bu Kur'an'ı indirdik.” (Nahl, 16/44)

³²⁷ “Andolsun, Allah'ın Resulünde sizin için; Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı uman, Allah'ı çok zikreden kimseler için güzel bir örnek vardır.” (Ahzâb, 33/21.)

³²⁸ “Biz peygamberleri ancak müjdeciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kim iman eder ve kendini düzeltirse onlara korku yoktur. Onlar mahzun da olacak değillerdir.”(En'am, 6/48.) Bkz. Kehf, 18/56; Bakara, 2/119; Hud, 11/2; Mülk, 67/26.)

³²⁹ Yavuz, “Peygamber (Md.)”, c. XXXIV, s. 261.

³³⁰ İbn Manzûr, a.g.e., c. XII, s. 403-404; el-İsfahânî, a.g.e., s. 569-570.

üstünlük, zafer, kararlılık vermesi, kaplerine sekine indirmesi ve kaplerini koruması, başarı vermekle onları himaye etmesidir.³³¹

Kur'an'ı Kerim'de "ismet" kelimesi on üç yerde geçmekte, geçtiği yerlerde de bu kelime "korumak,³³² kurtarmak, Allah'a sarılmak,³³³ tutunmak,³³⁴ bağlanmak,³³⁵ iffetli olmak"³³⁶ gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu kelimenin peygamberlerin ismetine dair herhangi bir kullanımı söz konusu değildir.³³⁷ Fakat peygamberlerin ismetine işaret eden âyetler de bulunmaktadır. Hac Sûresinin 52. âyeti peygamberlerin korunmuşluğuna delil olarak kabul edilmektedir: "*Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermedik ki, bir şey temenni ettiği zaman, şeytan onun bu temennisine dair vesvese vermiş olmasın. Ama Allah, şeytanın vesvesesini giderir. Sonra Allah, âyetlerini sağlamlaştırır. Allah hakkıyla bilendir, hüküm ve hikmet sahibidir.*"³³⁸ Elmalılı, âyetin izahı bağlamında, temenninin peygamberlere yakışmadığını, peygamberlerin temennide bulunamayacağını çünkü temenninin hayal ve heves taşıdığını ifade ettikten sonra peygamberlerin ismetinin kesinlik ifade eden vahiy yönüyle olduğunu söylemektedir.³³⁹ Allah Teâla'nın peygamberlerin mutlak anlamda hayırlı olduklarına dair beyanı,³⁴⁰ onların kendilerini muhataplarına emin olarak takdim etmeleri,³⁴¹ yine onların tebliğ hususunda yalan söylemekten ve vahyi gizlemekten uzak olmaları,³⁴² onların masum olduklarına birer delil olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁴³ Matûrîdî, Kur'an'da müşriklerin Hz. Peygamber'den âyetleri değiştirmesini ve kendilerine ayrıcalık tanınması isteklerinin reddedilmesi,³⁴⁴ Allah ve peygamberine eziyet edenlerin dünya ve ahirette lanete maruz kalacaklarının bildirilmesi,³⁴⁵ Allah'a ve Resulu'ne itaat edin diye emredilmesi³⁴⁶

³³¹ el-İsfahânî, a.g.e., s. 570.

³³² Hud, 11/43; Maide, 6/67; Yunus, 10/27; Ahzâb, 33/17; Mu'min, 40/33.

³³³ Nisa, 4/146-175; Âl-i İmrân, 103; Hac, 22/78.

³³⁴ Âl-i İmrân, 3/101.

³³⁵ Mumtehhine, 60/10.

³³⁶ Yusuf, 12/32.

³³⁷ Abdülbâkî, a.g.e., s. 569-570.

³³⁸ Hac, 22/52.

³³⁹ Yazır, *Hak dini*, c. V, s. 558.

³⁴⁰ Sad, 38/45-47.

³⁴¹ Şuarâ, 26/ 107, 125, 143, 162, 178; Duhan, 44/18.

³⁴² Hicr, 15/9; Hakka, 69/44.

³⁴³ Okutan, a.g.e., s. 101.

³⁴⁴ Yunus, 10/15; İsrâ, 17/73-74.

³⁴⁵ Ahzâb, 33/57.

³⁴⁶ Enfâl, 8/20, 46.

gibi âyetleri delil getirerek peygamberlerin Allah tarafından korunduklarını ifade etmektedir.³⁴⁷

Peygamberlerin ismeti konusunda müslüman âlimler fikir ayrılığına düşmüşlerdir. Eş'ari'ye göre, peygamberlerin ismeti *“Allah’ın onlara itaat gücü verip, günah işleme gücünü vermemesidir.”*³⁴⁸ Peygamberlerin günah işlemeye güçleri yetmeyeceğinden onların günah işlemeleri de söz konusu değildir.³⁴⁹ Matûrîdî'ye göre ise, peygamberlerin ismeti: *“Allah’ın peygambere has kıldığı lütuf ve ihsanıdır ki, bundan sonra peygamber irade ve seçimi bakî kalmakla beraber devamlı itaat eder ve günahlardan uzak durur.”*³⁵⁰ Kanaatimizce Matûrîdî'nin görüşü daha isabetlidir. Çünkü peygamberlerin birer insan oldukları Kur'an'ın pek çok âyetinde ifade edilmektedir. Bizim gibi olan varlıkların günah işleme güçlerinin ellerinden alınması onları insan³⁵¹ olma vasfının dışına çıkarmakta, hatta melekleştirmektedir. Peygamberler günah işlemeye güçleri yettiği halde, Allah'tan korktukları için böyle bir yola tevessül etmemişlerdir.

Peygamberlerin vahyi tebliğ ederken yalan söylemedikleri konusunda icmâ vardır.³⁵² Hakka Sûresi'ndeki âyetler peygamberlerin masum olduklarının en net ifadesidir: *“Eğer o bize karşı bazı sözleri uydurup söylemiş olsaydı, elbette onu kısıkrak yakalardık, sonra da onun şah damarını mutlaka keserdik, hiçbiriniz buna mani de olmazdınız.”*³⁵³ İslâm âlimlerinin büyük çoğunluğu peygamberlerin nübüvvetten önce ve sonra korundukları görüşünü benimsemişlerdir. Bazıları da peygamberlerin nübüvvetten sonra korunduklarını savunmuşlardır. Nübüvvetten önce Hz. Salih'in kavmi tarafından kendisinden iyilik beklenen kimse³⁵⁴ olarak görülmesi, Hz. Peygamber'in güvenilir biri olarak tanıtılması³⁵⁵ onların peygamberlikten öncede korunduğuna da birer işarettir. Şu âyet de peygamberlerin korunduğunu ifade etmektedir: *“Gözetimim, himayem altında büyütülmeni, eğitilmeni, yetiştirilmeni*

³⁴⁷ Matûrîdî, a.g.e., VII/91.

³⁴⁸ Bağdadî, a.g.e., s. 169.

³⁴⁹ er-Razi, Muhassal, s. 218.

³⁵⁰ Aliyyu'l-Karî, Sultan Molla, Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984, s. 94.

³⁵¹ İbrahim, 11/14. Bkz. İsrâ, 17/90; Kehf, 18/110; Enbiya, 21/2.

³⁵² Mehmet Bulut, “İsmet”, DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c. XXIII, s. 136.

³⁵³ Hakka, 69/44-47.

³⁵⁴ Hud, 11/62.

³⁵⁵ Yunus, 10/16.

murad ettim.”³⁵⁶ Beydâvî (ö. 685/1286), bu âyeti peygamberlerin ömürleri boyunca Allah’ın gözetim ve kontrolünde terbiye edildiğinin işareti olarak görmektedir.³⁵⁷

Sonuç olarak, rol model olması gereken peygamberlerin nübüvveten önce de, sonra da günah işlemeleri insanların itirazlarına yol açacağından ve peygamberlik kurumuna zarar vereceğinden, onların ömürleri boyunca Allah tarafından korundukları kanaatindeyiz.

1.8. Peygamberler Arasında Üstünlük

İlk insan ve aynı zamanda ilk peygamber olan Hz. Adem’den son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar pek çok peygamber gelip geçmiştir. Kur’an’da sadece peygamberlerin yirmi beş tanesinden bahsedilmekle beraber Zülkarneyn, Üzeyr ve Lokman’ın peygamber olup olmadığı konusu da ihtilafıdır. Peygamberlerin sayısı konusunda Kur’an’da herhangi bir sayı zikredilmemekle beraber Hz. peygamber’den gelen bir hadise göre; 124 bin nebî, 315 resul dünyaya gelmiştir.³⁵⁸

Kur’an’da ismi geçen peygamberlerin kronolojik sırası şöyledir: “Hz. Adem,³⁵⁹ Hz. İdris,³⁶⁰ Hz. Nuh,³⁶¹ Hz. Hud,³⁶² Hz. Salih,³⁶³ Hz. İbrahim,³⁶⁴ Hz. Lut,³⁶⁵ Hz. İsmail,³⁶⁶ Hz. İshak,³⁶⁷ Hz. Yakup,³⁶⁸ Hz. Yusuf,³⁶⁹ Hz. Şuayb,³⁷⁰ Hz. Eyyüp,³⁷¹ Hz. Zülkipl,³⁷² Hz. Musa,³⁷³ Hz. Harun,³⁷⁴ Hz. Davut,³⁷⁵ Hz. Süleyman,³⁷⁶ Hz. İlyas,³⁷⁷ Hz.

³⁵⁶ Taha, 20/39.

³⁵⁷ Beydâvî, Nasruddîn Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed Şirazî, *Envaru’t-Tenzil ve Esraru’t-Te’vil*, Dâru’l-İhyâi’t-Turâsi’l-Arabî, Beyrut, 1418, c. IV, s. 27.

³⁵⁸ İbn Hanbel, *a.g.e.*, c. XXXVI, s. 618.

³⁵⁹ Taha, 20/122.

³⁶⁰ Taha, 20/56.

³⁶¹ Ahzâb, 33/7.

³⁶² A’raf, 7/65.

³⁶³ A’raf, 7/73.

³⁶⁴ Ahzâb, 33/7.

³⁶⁵ A’raf, 7/54; Şu’ara, 26/161-164; Saffat, 37/133.

³⁶⁶ Meryem, 19/54; En’am, 6/86.

³⁶⁷ Sad, 38/45-47.

³⁶⁸ Bakara, 2/136; Nisa, 4/163.

³⁶⁹ Mü’min, 40/34.

³⁷⁰ A’raf, 7/85.

³⁷¹ Nisa, 4/163.

³⁷² Enbiya, 21/85.

³⁷³ Meryem, 19/51.

³⁷⁴ Mü’min, 40/45.

³⁷⁵ İsra, 17/55.

³⁷⁶ Nisa, 4/163.

³⁷⁷ Saffat, 37/123.

Elyesa,³⁷⁸ Hz. Yunus,³⁷⁹ Hz. Zekeriyâ,³⁸⁰ Hz. Yahya,³⁸¹ Hz. İsa,³⁸² Hz. Huhammed.³⁸³” İsmi geçen peygamberlerin yanında Kur’an’da “ulu’l-azm” diye tabir edilen peygamberlerin varlığından bahseden bir âyet de bulunmaktadır: “Öyleyse ulu’l-azm olan resuller gibi sende sabret.”³⁸⁴ Müfessirler Ahzâb Sûresi’nin 7. âyetine³⁸⁵ dayanarak ulu’l-azm peygamberlerin beş tane olduğunu, bunların da; Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu söylemişlerdir. Bu peygamberlerin yeni bir şariat getirdiklerini ve diğer peygamberlerden üstün olduklarını, hatta son peygamberin yüceliğini göstermek için Allah’ın âyette önce onu zikrettiğini ifade etmişlerdir.³⁸⁶

Peygamberlerin üstünlüğü konusu İslâm âlimleri arasında tartışılmış, bazıları “Biz resuller arasında hiçbir ayırım gözetmeyiz.”³⁸⁷ âyetinden yola çıkarak peygamberler arasında herhangi bir üstünlüğün olmadığını savunmuşlardır. Bazıları da “İşte peygamberler! Biz, onların bazısını bazısından üstün kıldık. İçlerinden, Allah’ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryem oğlu İsa’ya ise açık deliller verdik ve onu Ruhü’l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik.”³⁸⁸ âyetine dayanarak peygamberler arasında üstünlük olduğunu iddia etmişlerdir. Bu iki âyetin izahı bağlamında “Biz resuller arasında ayırım gözetmeyiz.” âyetinde peygamberlerin arasında ayırım yapılmadan, hiçbir peygamberi inkâr etmeden hepsini kabul etmek ve hepsine iman etmek olduğunu söylemişlerdir. “Bazısını bazısından üstün kıldık” ifadesinin ise, her birine özel bir faziletin verilmesi şeklinde açıklamışlar.³⁸⁹ Peygamberlerin birbirine üstünlüğü, Allah’ın onlardan her birine, başka peygambere vermediği herhangi bir şeyi vermesi şeklinde açıklayan İslâm âlimleri, Allah’ın Hz. Musa ile konuşması,³⁹⁰ Hz. İbrahim’i kendisine dost

³⁷⁸ Enbiya, 21/85.

³⁷⁹ Saffat, 37/139.

³⁸⁰ En’am, 6/85.

³⁸¹ En’am, 6/85.

³⁸² Ahzâb, 33/7.

³⁸³ Fetih, 48/29.

³⁸⁴ Ahkâf, 46/35.

³⁸⁵ “Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh’tan, İbrahim, Musa ve Meryem oğlu İsa’dan da. Evet biz, onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.” (Ahzâb, 33/7)

³⁸⁶ Nesefi, Ebu’l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Hafizu’d-Din, *Tefsiru’n-Nesefi*, Beyrut, 1419/1998, c. III, s. 18; Beydâvî, *a.g.e.*, c. IV, s. 225; Elmalılı, *Hak Dini* c. VI, s. 327; es-Sabûnî, *Safvetu’i-Tefsir*, II/944; İbn kesîr, *a.g.e.*, c. III, s. 574-575.

³⁸⁷ Bakara, 2/285.

³⁸⁸ Bakara, 2/253.

³⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini* c. II, s. 162-165.

³⁹⁰ Nisa, 4/164.

edinmesi,³⁹¹ Hz. İsa'ya ölülerini diriltme, cüzzamlıyı iyileştirme gibi mu'cizeleri vermesi,³⁹² Hz. Süleyman'a eşsiz hükümdarlığı vermesi,³⁹³ Hz. Davud'a Zebur'u vermesi³⁹⁴ ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an'ı vermesi,³⁹⁵ ve onu bütün insanlığa müjdeci ve uyarıcı olarak göndermesi³⁹⁶ gibi örnekleri göstererek peygamberlerin birbirlerine olan üstünlüklerini ifade etmişlerdir.³⁹⁷ Hz. Musa ve Hz. İsa'nın tam ortasında "onlardan kimi" ifadesinde işaret edilen kişinin Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğu müfessirler tarafından kabul edilmiştir. Allah, bu şekilde onu iki peygamberin bulunduğu çizginin ortasına, peygamberler dairesinin merkezine koymuş ve onun katındaki derecesini yükseltmek için de ismini müphem bırakmıştır.³⁹⁸ "Muhammed Allah'ın elçisidir."³⁹⁹ âyetinden yola çıkarak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in diğer peygamberlerden üstün olduğunu ifade eden Matûrîdî, Kur'an'da Hz. Peygamber'e ismiyle değil de nübüvvet ve risalet sıfatlarıyla hitap edilmesini,⁴⁰⁰ diğer peygamberlere ise ismen hitap edilmesini,⁴⁰¹ onun fazilet ve üstünlüğüne işaret olduğunu söylemektedir.⁴⁰²

Elmalılı, Bakara 2/253. âyetinde bahsedilen üstünlüklerin Allah vergisi olduğunu, bu üstünlüklerin peygamberlerin kendi kişiliklerinde var olan özellikler olmadığını, aksine Allah'ın bir lütfu ve ihsanı olduğunu söylemektedir.⁴⁰³ Ancak âyette Hz. Muhammed (s.a.v.)'in dereceleriyle yükseltilen kişi olduğu hakkında herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

Müfessirlerin çoğunluğu, peygamberlerin üstünlüğünden bahseden En'am Sûresi 6/84-86. âyetlerini risalet ve nübüvvet olarak kabul etmişlerdir. *Ulu'l-azm* peygamberlerden bahseden âyette bu peygamberlerin isimlerinden bahsedilmediği gibi, hangi vasıflardan dolayı *ulu'l-azm* olarak ifade edildikleri de açıklanmamaktadır. Müfessirler, peygamberlerin birbirlerine üstünlüğünü Allah'ın

³⁹¹ Nisa, 4/125.

³⁹² Âl-i İmrân, 3/49.

³⁹³ Sad, 38/35.

³⁹⁴ Nisa, 4/163.

³⁹⁵ Ankebût, 29/51.

³⁹⁶ Sebe, 34/28.

³⁹⁷ İbn Abbas, Abdullah, *Tenviru'l-Mikbas Min Tefsiri İbn Abbas*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, s. 36; Matûrîdî, *a.g.e.*, c. II, s. 232; Elmalılı, *Hak Dini* c. II, s. 162-165.

³⁹⁸ Süleyman Ateş, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988, c. I, s. 359.

³⁹⁹ Fetih, 48/29.

⁴⁰⁰ Ahzâb, 33/45; Maide, 5/67.

⁴⁰¹ En'am, 6/84-86.

⁴⁰² Matûrîdî, *a.g.e.*, c. IX, s. 316.

⁴⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 162-165.

onlara verdiği lütuflar, mu'cizeler olarak kabul etmişlerdir. Ancak burada peygamberlerin bir dahlinin söz konusu olmaması onların birbirine karşı herhangi bir üstünlüklerinin olmadığı anlamına da gelmektedir. Bunun aksini savunmak peygamberlik makamının çalışma ile elde edilebileceğini benimsemek olur.⁴⁰⁴

Kur'an'a göre, peygamberler arasında ayrım yapmak, Yahudi ve Hristiyanlar gibi bazısına inanmak, bazısını inkâr etmek küfürdür. Bu noktada hepsi aynı dini tebliğ etmiş, Allah'ın birliğine, diğer peygamberlere ve ahiret gününe iman etmeye çağırılmışlardır. Bunun yanı sıra Allah'ın vahyini olduğu gibi insanlara aktarmaları, kendilerine verilmiş olan görevleri eksiksiz yerine getirmeleri gibi hususlarda da hepsi eşittir.⁴⁰⁵ Bununla birlikte şahsi birtakım meziyetleri yönüyle aralarında birtakım farklılıkların bulunması, sıradan insanlarda olduğu gibi şahsiyetlerinden kaynaklanan bazı durumlar olarak değerlendirmek yerinde olacaktır.

⁴⁰⁴ Mehmet Ali Durur, *Kur'an-ı Kerim'de Nebi ve Resul Kavramları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2013, s. 86.

⁴⁰⁵ Mehmet Said Şimşek, *Hayat Kaynağı Kur'an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, c. I, s. 267-268, 305.

İKİNCİ BÖLÜM

ELMALILI'NIN 'HAK DİNİ KUR'AN DİLİ' TEFSİRİNDE HZ. PEYGAMBER TASAVVURU

Hiz. Peygamber hakkındaki en doğru bilgileri, Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere hadis, siyer ve meğazi kitaplarından öğrenmekteyiz. Bu kaynakların verdiği bilgilere dayanarak ileriki dönemlerde Hiz. Peygamber hakkındaki tasavvur, çeşitli fikir akımları tarafından yorumlanmış ve her fikir akımı kendi perspektifinden Hiz. Peygamber'i ele almıştır. Kelamcılar, felsefeciler, hadisçiler, mutasavvıflar, itikâdî ve fikhî mezhepler, Hiz. Peygamber'i ele alırken; bazen insanüstü bir varlık, bazen sadece vahyi getiren bir insan, bazen sadece kural koyan, bazen de sadece konuşan biri olarak göstermişlerdir.

Bu bölümde, son zamanlarda kendisinden sıkça söz ettiren, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi yazarı olarak bilinen, Hak Dini Kur'an Dili tefsiriyle ünlenen Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Hiz. Peygamber tasavvurunu incelemeye gayret edeceğiz. Onun zihin dünyasında Hiz. Peygamber'in nasıl yer aldığını, Hiz. Peygamber'e bakış açısını, başta tefsiri olmak üzere, diğer eserlerinden yararlanarak ortaya koymaya çalışacağız.

Eserlerini incelediğimizde, Elmalılı'nın Hiz. Peygamber'i birçok yönüyle ele aldığını görmekteyiz. Klasik Ehl-i Sünnet anlayışının dışına çıkmamaya özen gösteren Müellif, Hiz. Peygamber konusunda da bu tasavvurunu çoğu zaman devam ettirmektedir. Biz de burada onun Hiz. Peygamber'i nasıl tasavvur ettiğini incelemeye çalışacağız.

2.1. Hiz. Peygamber'in Beşeri Özellikleri

Hiz. Peygamber'in beşer oluşundan kaynaklanan bazı yönleri bulunmaktadır. Bu başlık altında onun beşer oluşundan kaynaklanan özelliklerini Elmalılı açısından incelemeye çalışacağız.

2.1.1. Hz. Peygamber'in İsimleri

İnsanlar sevdikleri, değer verdikleri şahsiyetleri her zaman birden fazla isim ve bu isimlere ilave lakaplarla anmışlardır. Nitekim bunun en güzel örneklerini annelerin çocuklarına söyledikleri sözlerde görebiliriz. İslâm toplumunda Hz. Peygamber söz konusu olduğunda bu sevgi, değer, ilgi ve övme daha da belirgin hale gelmektedir.

Hz. Peygamber'in isimlerine yer veren Elmalılı da çeşitli âyetler bağlamında bu konuyu ele almaktadır. Saff Sûresi 61/6. âyetini yorumlarken bu âyette geçen *"Ahmed"* kelimesinin özel bir isim olabileceği gibi, mânâsının da kast edilmiş olabileceğini söylemektedir. Hz. İsa'nın müjdelemekle emredildiği Hz. Peygamber'in isminin *"Ahmed"* olduğunu ifade eden Elmalılı, *"Ahmed"* kelimesinin son derece övgüye layık, pek güzel anlamlarına geldiğini ifade etmektedir. Ahmed isminin de Muhammed ismi gibi *"hamd"* maddesinden olduğunu *"en fazla hamd eden", "en ziyade hamd ve medhedilen"* anlamlarına geldiğini de söyleyen Müellif, Ahmed isminden bizzat Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kast edildiğini belirtmekte ve buna⁴⁰⁶ delil olarak da şu rivâyeti getirmektedir: *"Benim çeşitli isimlerim vardır. Ben Muhammed'im, ben Ahmed'im, ben toplayıcıyım, insanlar benim ayaklarım üzere toplanacaklardır. Ben mahvediciyim ki, Allah benimle küfrü mahedecektir. Ve ben sonuncuyum."*⁴⁰⁷ Ayrıca Hz. Hasan'ın bir beytini⁴⁰⁸ de delil getirerek, Ahmed isminin Hz. Peygamber'in ismi olduğunu söylemektedir. İncil'de geçen *"Faraklit"* kelimesinin Ahmed gibi *"hamd"* anlamına gelen bir kelime olduğunu ve Hz. İsa'nın bu sözünden *Ahmed* isminin kast edildiğini ifade etmektedir.⁴⁰⁹

Tevbe Sûresi 9/128. âyetinde geçen ve Allah'ın kendi isimlerinden Raûf ve Rahîm isimlerini Hz. Peygamber'e verdiğini hatırlatmakta, Allah'ın hiçbir peygambere güzel isimlerini vermediğini, sadece Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verdiğini kaydetmektedir. Ona göre, Allah'ın Hz. Peygamber'e bu isimleri vermesi, onun hakkında büyük ikram ve tekrimidir. Bu da Hz. Peygamber'in ilâhî bir ahlâk ile ahlâklandığını müminlere karşı Raûf ve Rahîm olduğunu göstermektedir.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili(orijinal)*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul, 1979, c. VII, s. 4930- 4932.

⁴⁰⁷ İbn Hanbel, *a.g.e.*, c. XXVII, s. 293,

⁴⁰⁸ "Allah Teâlâ O'nun arşını kuşatmış olan bütün melekler ve bütün temizler mübarek Ahmed'e salat getirmişlerdir." (Ebu Hayyan, Bahru'l-Muhit fi't-Tefsir, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1420, c. X, s. 166.)

⁴⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini(orijinal)*, c. VII, s. 4933-4934.

⁴¹⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 477.

İhlas Sûresi'nde geçen “*samed*” kelimesinin “*seyyid*” anlamına geldiğini söyleyen Elmalılı, tefsir âlimlerinin çoğunun “*samed*”in tefsirinde “*seyyid*”i zikretmediğini, “*seyyid*” hitabının Allah için mutlak, peygamber için ise izâfî olarak kullanılabileceğini dile getirmektedir. Ona göre, “*yasin*” kelimesi de Hz. Peygamber’in bir ismidir. Yine *Yasin* kelimesinin *seyyid* demek olduğunu Hâkâyık Tefsiri’nden nakletmektedir. *Yasin Sûresi*’nin 3. âyetinde “*Hiç şüphesiz sen gönderilen peygamberlerdensin*”⁴¹¹ hitabı, 36/1. âyette geçen “*yasin*” kelimesinin Hz. Peygamber’in bir ismi olduğunu andırmaktadır. Buna delil olarak da şu rivâyeti nakletmektedir: “*Benim Kur’an’da yedi ismim vardır: Muhammed, Ahmed, Taha, Yasin, Müdessir, Müzemmil, Abdullah.*”⁴¹²

Bunların dışında ümmetin Hz. Peygamber’e olan sevgisinden, ona verdiği pek çok isim ve sıfat vardır. Hatta ülkemizin bazı bölgelerinde, bu saygı ve sevgi öyle bir noktaya varmış ki, insanlar çocuklarına Hz. Peygamber’in ismini vermeyi bile doğru bulmamışlardır.

2.1.2. Hz. Peygamber’in İnsan Olması

Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) başta olmak üzere bütün peygamberlere beşer oluşlarından dolayı kavimleri önce tepki gösterdiler; vefatlarından sonra da onları beşerüstü bir varlık gibi gösterme çabasına girdiler. Bu yüzden Kur’an peygamberlerin de birer beşer⁴¹³ olduklarını sürekli vurgulamaktadır. Onların da diğer insanlar gibi ana rahminden dünyaya geldiklerini,⁴¹⁴ bebeklik döneminde bakıma muhtaç olduklarını,⁴¹⁵ evlenip çoluk-çocuk sahibi olduklarını,⁴¹⁶ yaşlandıklarını,⁴¹⁷ üzüldüklerini,⁴¹⁸ yemek yediklerini⁴¹⁹, çarşı-pazarda gezdiklerini, alış-veriş yaptıklarını,⁴²⁰ ecelleri geldiğinde de öldüklerini⁴²¹ haber vermektedir. Dolayısıyla peygamberler biyolojik ve fizyolojik olarak birer insandır. Tek farkları; Allah tarafından kendilerine vahiy gelmesidir.

⁴¹¹ *Yasin*, 36/3

⁴¹² Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 442; c. X, s. 106.

⁴¹³ *İbrahim*, 14/11.

⁴¹⁴ *Meryem*, 19/15.

⁴¹⁵ *Âl-i İmrân*, 3/46.

⁴¹⁶ *Ra’d*, 13/38.

⁴¹⁷ *Hud*, 11/72.

⁴¹⁸ *Yusuf*, 12/84.

⁴¹⁹ *Enbiya*, 21/8; *Mü’minun*, 23/33.

⁴²⁰ *Furkan*, 21/7, 20.

⁴²¹ *Âl-i İmrân*, 3/55, 144.

Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) de her şeyden önce bir insandır. Nitekim âyetlerde bu durum şöyle anlatılmaktadır: *“De ki: Ben sırf sizin gibi bir beşerim ancak bana şöyle vahyolunuyor: İlâhınız ancak bir tek ilâhtır.”*⁴²², *“De ki: Sübhanallah ben ancak beşer bir Resûlum.”*⁴²³ Görüldüğü gibi Hz. Muhammed (s.a.v.) de diğer peygamberler gibi sadece bir insandır. Diğer insanlardan farklı olduğu nokta; Allah’tan vahiy almasıdır.

Hz. Peygamber, Hristiyanların peygamberleri hakkında söylediklerini bildiği için, kendisi de bu konuda ciddi tedirginlikler yaşamış ve ümmetinin bu duruma düşmemesi için de sürekli uyarılarda bulunmuştur. Nitekim bir hadisinde: *“Hristiyanların Meryem oğlu İsa’yı aşırı sûrette methettikleri gibi sakın sizler de beni methederken aşırı gitmeyin! Şüphesiz ki ben Allah’ın kuluyum. (O yüzden bana) Allah’ın kulu ve resulü deyin.”*⁴²⁴

Diğer peygamberlerin kavimleri gibi Mekkeli müşrikler de Hz. Peygamber’in bir insan olmasını kabullenemediler ve buna itiraz ettiler. Kur’an onların bu itirazlarına şöyle cevap vermektedir: *“(Ey Muhammed! Mekkelilere) şöyle de: Eğer yeryüzünde huzur içinde duran melekler olsaydı, elbette onlara gökten peygamber olarak bir melek indirirdik.”*⁴²⁵ Görüldüğü gibi Kur’an basit bir mantıkla peygamberin insanlardan olma gerekçesini anlatmakta, rehber olacak, yol gösterecek, onlarla iletişim kuracak olan peygamberin her konuda onlarla özdeş olması gerektiğini vurgulamaktadır. Başka bir âyette ise peygamberin melek olarak gönderilmesi durumunda bile insan şeklinde gönderileceği şöyle beyan edilmektedir: *“Eğer peygamberi, biz bir melekyapsaydık, yine de onu bir adam şeklinde yapardık ve onları yine düştükleri kuyuya düşürürdük.”*⁴²⁶ Elmalılı’ya göre, Allah’ın insanların kendi cinsinden birisine vahiy gönderip onu da hemcinslerine peygamber yapmasında şaşılacak bir şey yoktur. Bütün insanları korkutmak ve müjdelemek için melek cinsinden bir peygamber gelseydi, asıl o zaman şaşılacak bir durum oratya çıkardı.⁴²⁷

⁴²² Kehf, 18/110.

⁴²³ İsrâ, 17/93.

⁴²⁴ İbn Hanbel, a.g.e., c. I, s. 295.

⁴²⁵ İsrâ, 17/95.

⁴²⁶ En’am, 6/9.

⁴²⁷ Elmalılı, Hak Dini, c. IV, s. 485-486.

2.1.3. Hz. Peygamber'in Gaybı Bilmemesi

Gayb; duygu, ilim ve varlık âleminde hazır olmayan, duyu ve aklın kapsamına girmeyen şey demektir. Varlık âleminde birçok şey hazır olduğu halde, birbirine göre gayp durumunda olduğunu ifade eden Elmalılı, bir kimsenin kalbindeki kendisine göre bilindiği halde bir başkasına göre gayp olduğunu söylemektedir. Âyette geçen *“Gayba inanırlar”*⁴²⁸ ifadesini de buna delil getirerek bunun başka bir anlama göre *“kalbe inanırlar”* şeklinde tefsir edildiğini zikretmektedir. Bununla birlikte bu gaybın mutlak değil, izâfî olduğunu dile getirmektedir. Allah'a göre gaybın olmadığını da söyleyen Elmalılı, Allah'ın bazılarına göre gayb olan şeyleri bildiği gibi, daha vücuda gelmemiş olanları da bildiğini söylemektedir.

Elmalılı, Cin Sûresi 72/24-27. âyetleri bağlamında Allah dışında hiç kimsenin mutlak gaybı bilemeyeceğini, ancak Allah dilerse bunu elçilerine bildirebileceğini belirtmektedir. Ona göre, Allah dilerse elçilerine henüz vücuda gelmemiş şeyleri de bildirebilir. Ancak bu bildirilenler daha çok elçiliğin temelleri, gayeleri veya mu'cizelerle ilgilidir. Bu durumda elçi yine gaybı bilmiş olmaz; ancak kendisine bildirilmiş olanı bilir.⁴²⁹ Nitekim Hz. Peygamber'e irtihalinin kendisine Allah tarafından vahiy ve telkin olunduğunu, böylece Hz. Peygamber'in öleceği zamanı anladığını ifade etmektedir.⁴³⁰

Elmalılı, elçiye gayptan gösterilen şeylerin cin, şeytan işi bir kuruntu ve hayal olmadığını *“Onun önünden ve ardından gözetleyiciler salar.”*⁴³¹ âyetini delil getirerek şöyle izah eder: *“Onlar(melerkler), o ilâhî sözler indirilip açıklanırken ona gizli bir şey karıştırılmaması; cin ve şeytan gibi sokulup aldatabilecek diğer yaratıklar tarafından bir müdahale ve karışma olmaması için gözetir, sokulmak isteyenleri yukarda açıklandığı üzere ateşi andırır kıvılcımlarla yakarlar. Onun için Allah kelâmı gizli bir noktası kalmaksızın elçiye açık bir biçimde, korunmuş olarak gelir. Bu nedenle o sırada cinler, şeytanlar ona bir şey karıştıramaz. Ancak gözetleyicilerin dizilişinden uzaktan uzağa sezer, kulak hırsızlığı türünden bir şey çalmak ve bununla kâhinlik yapmak için sokulmaya çalışırlar. Lakin yanaşıverenler, onları yakacak bir alev, apaçık bir kıvılcım ve delip geçen parlak ışık ile taşlanıp*

⁴²⁸ Bakara, 2/3.

⁴²⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 426-427; el-İsfahânî, a.g.e., 616.

⁴³⁰ Elmalılı, *Makaleler*, s. 35.

⁴³¹ Cin, 72/27.

uzaklaştırır ki, bu özellik, Hz. Muhammed'in peygamberliğine mahsus olan şihâb (parlak alev) mu'cizesidir."⁴³²

En'am 6/50. âyetinde, Hz. Peygamber'in gaybı bilmediği, sadece kendisine vahyolunana uyduğu beyan edilmektedir. Bu âyet bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber'in Allah'ın fiil ve bilgilerini bilmediği, dolayısıyla ona kavmi tarafından sorulan "*O kıyamet ne zaman?*" veya "*Azab ne zaman?*" sorularının mânâsız olduğunu söylemektedir. Nitekim "*Eğer ben gaybı bilseydim, elbette çok hayır elde ederdim ve bana kötülük dokunmazdı.*"⁴³³ âyeti de bu durumu ifade etmektedir.⁴³⁴

Yusuf Sûresi 3. âyetindeki; "*Gerçek şu ki, daha önce senin bundan hiç haberin yoktu.*"⁴³⁵ ifadesi Hz. Peygamber'in Yusuf kıssasından habersiz olduğunu göstermektedir. Elmalılı, Hz. Peygamber'in bu kıssadan tamamen habersiz olduğunu, hiçbir şekilde duymadığını, işitmediğini, kimseden dinlemediğini hatta hayalini bile kurmadığını söylemekte, bu kıssanın ona tamamen vahiy ile bildirildiğini ifade etmektedir.⁴³⁶

Hz. Peygamber'in çevresinde bulunan münafıkların kim olduklarını bilemeyeceğinden bahseden âyet ise şöyledir: "*Hem çevrenizdeki bedevilerden münafıklar var, hem de Medine halkından münafıklıkta ısrar edenler var. Sen onları bilmezsin. Onları biz biliriz.*"⁴³⁷ Elmalılı'ya göre, "*Sen onları bilmezsin.*" ifadesi, Hz. Peygamber'in onların şahıslarını, isimlerini, neseplerini bilmediği değil, münafık olduklarını bilmediği anlamında kullanılmıştır. Yani münafıklıkta öyle bir maharet elde etmişler ki, sırlarını gizlemeye, takkiye yapmaya öyle alışmışlar ki, kendilerini senden, senin o yüksek sezgi ve dirâyetinden bile gizleyebilirler. Bunları ancak kaplerde olanı bilen Allah sana bildirebilir.⁴³⁸

2.1.4. Hz. Peygamber'in Ailesi ve Evlilikleri

Günümüzde, Hz. Peygamber ile ilgili en fazla tartışılan konu şüphesiz onun evlilikleridir. Bu konuyu sürekli gündemde tutarak Hz. Peygamber'i karalamaya çalışanlar da genelde ateistler ve müsteşriklerdir. Olayları tarihi bağlamından

⁴³² Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 427-428.

⁴³³ A'raf, 7/188.

⁴³⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 475.

⁴³⁵ Yusuf, 12/3.

⁴³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 33-34.

⁴³⁷ Tevbe, 9/101.

⁴³⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 437-438.

koparıp, ön yargı ile özellikle Hz. Peygamber'in çok eşliliğini, istismar ederek eleştirmektedirler. Bu konu Elmalılı'nın da gündemini meşgul etmiş olacak ki, o da bunların iddialarına cevap olacak bazı açıklamalar yapmıştır.

Elmalılı, Hz. Peygamber'in peygamberliğini kabul etmeyen özellikle bazı Hristiyan grupların Hz. Peygamber'in çok eşle evlenmesini eleştirdiklerini ve “gerçekten Muhammed peygamber olsaydı kadınlarla, çocuklarla uğraşmak yerine, Hz. İsa ve Hz. Yahya gibi evlenmezdi.” dediklerini hatırlattıktan sonra, bu iddialarını çürütmek için onlara cevap vermektedir. Ona göre, Allah'ın helal ve mübah kıldığı hakta kimseye bir yasaklık olmadığı gibi, Hz. Peygamber'e de yasak olmaz. Önceki peygamberler de evlendi, hatta Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi peygamberler pek çok defa evlenmişler. Bunun yanı sıra hiçbir peygambere de evlenme yasaklanmadığı gibi Hz. İsa ve Hz. Yahya'ya da evlenmek yasak değildi. Onlar evlenmek yasak olduğu için değil, evlilik farz olmadığı için evlenmediler.⁴³⁹

Diğer bir istismar edilen konu da Hz. Peygamber'in Hz. Zeynep ile olan evliliğidir. Oryantalistler Zeyd b. Harise'nin boşadığı Hz. Zeyneb'in daha sonra Hz. Peygamber ile evlenmesini eleştirmekte ve bunun üzerinden Hz. Peygamber'i karalamaya çalışmaktadırlar. Konuyla ilgili âyetle şöyle beyan buyuruluyor: “*Hem hatırla o vakti ki, o kendisine Allah'ın nimet verdiği ve senin de ikramda bulunduğun kimseye: 'Hanımı kendine sıkı tut ve Allah'tan kork' diyordun da nefsinde Allah'ın açacağı şeyi gizliyordun. İnsanlardan çekiniyordun. Halbuki Allah kendisine saymana daha layıktı. Sonra Zeyd o kadından ilişkisini kestiği zaman, biz onu sana eş yaptık ki, oğulluklarının ilişkilerini kestikleri hanımlarını nikahlamada müminlere bir darlık olmasın. Allah'ın emri de yerine getirilmiştir.*”⁴⁴⁰ Bununla ilgili rivâyette ise; Hz. Peygamber Zeyd ile Zeyneb'i evlendirdikten bir süre sonra tesadüfen Zeyneb'i görmüş ve bu güzelliği karşısında şaşkınlığını gizleyememiş; Zeyneb de durumu farkedince Zeyd'e iletmiş ve Zeyd Hz. Peygamber'e gelerek boşanmak istediğini ifade etmiş; ancak Hz. Peygamber buna karşı çıkınca, Zeyd; Hz. Zeyneb'in kendisini nesebinden dolayı üstün gördüğünü söylemişse de Hz. Peygamber: “*Hanımını kendine sıkı tut.*” buyurmuştur.⁴⁴¹ Elmalılı, konuyla ilgili olan bu rivâyeti naklettikten sonra değerlendirmesini yapmaktadır. Ona göre, anlatılan bu

⁴³⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 354-355.

⁴⁴⁰ Ahzâb, 33/37.

⁴⁴¹ Taberânî, Ebu'l-Kasım, *Mu'cemu'l-Kebir*, Tahk. Hamdi b. Abdülmecid Selefî, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994, c. 24, s. 39.

hikaye vûkû bulmamıştır; çünkü bu rivâyet sahih hadis kitaplarında, sahih bir sened ile gelmemektedir. Dirâyet açısından ise, Hz. Peygamber'in yakın akrabası olan Hz. Zeyneb'i yeni görüp farketmesi aklen mümkün değildir. Dolayısıyla bu hikaye kendi kendini yalanlayan bir hikayedir.⁴⁴² Bunun yanı sıra Elmalılı, Hz. Peygamber'in Hz. Zeyneb ile evliliğinin gerçekleşmesi gerektiğine inanmakta ve bunu şöyle değerlendirmektedir: *“Öz oğulların hanımları ile nikahlanmak haram edilmiştir diye oğullukların hanımlarını da gerçekten onlar gibi saymak gerekmez. Bir kimsenin oğul edindiği evlatlığının hanımını boşayıp iddeti çıktığı zaman, o adamın onunla evlenmesi şer'an caizdir, bunda hiçbir sakınca yoktur. işte cahiliyet devrinde kökleşmiş olan bu adetin bu darlığın İslâm'da kaldırılması için, ilâhî hikmet Peygamber'in bizzat kendisinde tatbikini gerektirmiş ve bu hikmet için o evlenme emredilmiştir.”*⁴⁴³

Olayları ve şartları bağlamından koparmadan kendi dönemi içerisinde ele almak şüphesiz ki insanı daha sağlıklı bilgiye ulaştırır. Hz. Peygamber'in çok eşle evliliğini de bu şekilde değerlendirmek gerekir. Ayrıca ümmetine her konuda örnek olması icap eden Hz. peygamber'in çok eşle evlenmesinde siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitim açısından pek çok hikmetleri olduğu da unutulmamalıdır.

Elmalılı, Ahzâb Sûresi 33/50. âyetinin tefsiri bağlamında, Hz. Peygamber ile mehirsiz olarak nikahlanmaya razı olan kadınların, ona helal kılındığına değinmekte ve Meymune binti Haris, Havle binti Hakim, Zeynep binti Huzeymete'l-Ensari, Ümmü Şerike binti Cabir'in peygamberle bu şekilde nikahlandıklarını da örnek vermektedir. Fakat İbn Abbas'ın Hz. Peygamber'in bu şekilde hiçbir kadınla evlenmediğini de ifade etmektedir. *“Sana bundan öte kadınlar helal olmaz.”*⁴⁴⁴ âyetinden sonra Hz. Peygamber'in dokuz hanımından başka kadınla vefatına kadar evlenmediğini, vefatından sonra da hanımlarının müminlerin anaları olarak kaldığını belirtmektedir.⁴⁴⁵ Buna ek olarak birden çok hanımı olanların sıra ile nöbet izlemesi vacip olduğunu; ancak Hz. Peygamber için vacip olmayıp, kendi dilemesine bağlandığını zikretmektedir.⁴⁴⁶

Elmalılı'ya göre, Hz. Peygamber'in eşleri, diğer kadınlarda bulunmayan bir takım nitelikler taşımaktadır. Peygamberlerin en hayırlısının hanımları, aynı

⁴⁴² Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 351.

⁴⁴³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 353.

⁴⁴⁴ Ahzâb, 33/52.

⁴⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 362-363.

⁴⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 362.

zamanda müminlerin anneleri olmaları sebebiyle ayrıcalıklıdırlar. Bu yüzden Allah, Kur'an-ı Kerim'de mümin kadınlara sadece tesettürü farz kıldığı halde, Hz. Peygamber'in eşlerine testtülle beraber "hıdr"ı⁴⁴⁷ da farz kılmıştır.

Elmalılı, *Ehl-i Beyt* kavramınının kapsam alanına değinmekte ve Ehl-i Beyt'in Hz. Peygamber'in ev halkı olduğunu söylemektedir. Buna delil olarak da "Ey ehli beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz, pampak yapmak istiyor."⁴⁴⁸ âyetini getirmektedir. Ona göre, Ehl-i Beyt'ten kasıt; Hz. Peygamber'in ev halkı, hanımları ile birlikte çocukları, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, diğer kızları ve onlardan olan çocuklardır. Ayrıca Hz. Ali onun evinde yetiştiği ve Hz. Fatıma ile evli olduğu için o da Ehl-i Beyt'ten sayılmaktadır. Bunun yanında Şia'nın Hz. Peygamber'in eşlerini Ehl-i Beyt olarak görmemesini de taassup olarak görmektedir.⁴⁴⁹

2.2. Hz. Peygamber'in Nebevi Özellikleri

Bütün peygamberler beşer olmak bakımından sıradan insanlarla aynı özelliklere sahiptirler. Ancak onlar Allah'tan vahiy almaları yönüyle diğer insanlardan ayrılırlar. Hz. Muhammed (s.a.v.) peygamber oluşu itibariyle diğer peygamberlerle bazı ortak noktaları paylaşırken, son peygamber olması münasebetiyle de bazı noktalarda onlardan ayrılmaktadır. Biz de burada Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber oluşundan kaynaklanan bazı özelliklerini ele almaya çalışacağız.

2.2.1. Hz. Peygamber'in Nurdan Yaratılması

"Hakikat-ı Muhammediyye" veya "Nur-i Muhammedî" Hz. Peygamber'in cismanî varlığının dışında, başka bir varlığının olduğu düşüncesidir. Bu düşünceye göre, Allah'tan başka hiçbir şey varlık aleminde mevcut değilken, ilk defa Hakikat-ı Muhammediyye var olmuş, bütün varlıklar bu hakikatten, aynı zamanda onun için yaratılmıştır. Âlemin varlık sebebi de bu hakikattir. Bu hakikatın dayandığı nokta ise tasavufçular tarafından kudsi hadis olarak kabul edilen ve hadis olarak nakledilen şu ibaredir: "Ya Muhammed! Eğer sen olmasaydın âlemi yaratmazdım."⁴⁵⁰ Bu ifadeye göre, her şeyin varlık sebebi Hz. Peygamber'in ruhu ve nurudur. Hz. Peygamber'in

⁴⁴⁷ Yabancı erkeklere hiç görünmemek (Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 342.)

⁴⁴⁸ Ahzâb 33/33.

⁴⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 341-343.

⁴⁵⁰ el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed b. Abdulhâdî el-Cerrahî, *Keşfu'l Hafa ve Muzilu'l-İlbas*, Mektebetu'l-Asriyye, 1420/2000, c. II, s. 192. (Had no: 2123)

ruhu ve nuru bütün insanlardan, peygamberlerden ve meleklerden önce yaratıldığı için Hz. Peygamber aynı zamanda insanlığın manevi babasıdır. Hz. Adem ise insanlığın maddi babasıdır. Nitekim Hz. Peygamber'den gelen bir hadiste bu durum şöyle anlatılmaktadır: “*Adem toprakla su arasında iken ben peygamberdim.*” Hz. Adem yaratılınca bu nur onda tecceli etti, daha sonra diğer peygamberlere intikal etti, Hz. Peygamber'in dünyaya gelmesiyle onda zuhur etti. Onun vefatından sonra da bu nur varlığını devam ettirdiği için kâinat hâlâ varlığını sürdürebilmektedir.⁴⁵¹

Bu düşüncenin İslâm'ın felsefe, tasavvuf hatta siyer anlayışlarına en fazla te'sir eden tez olduğunu söyleyebiliriz. Bu anlayış özellikle sunnî paradigmanın bütün tasavvufî alanlarında karşımıza çıkmaktadır. Tasavvufî yönü de bulunan Elmalılı'nın da bu düşüncüyü benimsediği görülmektedir.

Elmalılı, Bakara 164, Nur 35, Enbiya 104, ve Ahzâb 46. âyetlerini açıklarken “*Nuri Muhammedî*” tezini ele almakta, Bakara 2/164. âyeti bağlamında aklın ne olduğunu, ne işe yaradığını anlattıktan sonra olayı akl-ı evvele (ilk akıl) getirir. Başlangıçtan sonucu, sonuçtan başlangıcı; önceden sonrayı, sonradan önceyi tam bir bilgi ile gören bu ilk aklın Allah'ın kelâmı ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nuru olduğunu söylemektedir. Bunu da “*Allah'ın yarattığı şeylerin ilki benim nurumdur, Allah'ın yarattığı şeylerin ilki kalemdir, Allah'ın yarattığı şeylerin ilki akıldır.*”⁴⁵² hadisine bağlar. ilk yaratılanın Hz. Peygamber'in nuru olduğunu, hatta ilk diriltmenin de onun nuru ile başlayacağını dile getirerek mutasavvıfların görüşünü destekler. Söz konusu hadisin doğruluğunu da ileri sürerek: “*Demek ki yaratılışın gayesi en son peygamberin ve tevhid dini olan İslâm'ın zuhurudur.*” der. Bu hadisi de Hz. Peygamber'in peygamberlerin en mükemmeli olduğuna delil olarak sunar ve bu hadisin mânâsının doğru olduğunu da iddia eder.⁴⁵³

Elmalılı, Nur Sûresi 24/35. âyeti⁴⁵⁴ bağlamında yaptığı açıklamada Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kutsal nefsinin nurlulukta güneşten daha yüksek olduğunu,

⁴⁵¹ Mehmet Demirci, “*Hakikat-i Muhammediyye*”, DİA, TDV Yayınları, c. XV, İstanbul, 1997, s. 179- 180; et-Tûsterî, Ebu Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus b. Refi, *Tefsiru't-Tûsterî Dâru'l-Kutubî'l-İlmiyye*, Beyrut, 1423, s. 79; İbn Acîbe, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdi, *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecid*, Kâhire, 1419, c. V, s. 272.

⁴⁵² Aclûnî, a.g.e., c. I, s. 311. (Had. No: 823, 824, 827)

⁴⁵³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 556; c. V, s. 520; Akman, a.g.m., s. 850; Ahmet Akbulut, “*M. Hamdi Yazır'da Kelâmî Problemler*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993, s. 265-280.

⁴⁵⁴ “Allah, göklerin ve yerin nurudur. Onun nurunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir.”

Allah'ın güneşi sadece bir “*çerağ(kandil)*”⁴⁵⁵, Hz. Muhammed (s.a.v.)’i ise “*Nurlu bir kandil*”⁴⁵⁶ olarak vasıflandırdığını ifade etmektedir. Onun nurunu güneşe benzeterek, nasıl ki güneş herhangi bir cisimden yararlanmadan ışık saçıyorsa Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberlik nuru da diğer beşerî şahıslardan istifade etmeksizin nur saçtığını söylemektedir.⁴⁵⁷ Ayrıca Ahzâb Sûresi 33/46. âyetinde Hz. Peygamber’in cehalet ve şaşkınlık karanlıklarında, akılları, gönülleri aydınlatıp doğru yolu gösteren “*aydınlatıcı bir kandil*” olarak nitelendirildiğini kaydeder.⁴⁵⁸

Söz konusu olan -*ilk yaratılan nur*- rivâyet, muteber hadis kaynaklarında yer almamakla beraber, Elbânî bu rivâyetin batıl olduğunu dile getirmektedir. Aclûnî (ö. 1162/1749) ise, rivâyetin sıhhati hakkında olumlu veya olumsuz bir şey belirtmez. Bu bilgiler rivâyetin mevzû olduğunu ortaya koymaktadır.⁴⁵⁹ Ayrıca Kur’an’da ilk yaratılanın Hz. Peygamber’in nuru olduğuna dair herhangi bir nass bulunmamakla beraber, ilk yaratılan varlığın ne olduğu hususu da açık değildir. Ancak her ne kadar “*ilk yaratılan insan Adem’dir.*” şeklinde bir ifade olmasa da ilk yaratılanın Hz. Adem olduğu ve nurdan değil, topraktan⁴⁶⁰ yaratıldığına dair açık âyetler bulunmaktadır. Bunun yanında Hz. Muhammed (s.a.v.)’in Allah’ın nurundan yaratıldığı düşüncesi, insan olduğuna delalet eden Kur’an âyetlerine de aykırıdır. Ayrıca Hz. Adem’den önce meleklerin ve başka varlıkların olduğu da Kur’an’da açık bir şekilde ifade edilmektedir.⁴⁶¹

2.2.2. Hz. Peygamber’in Müjdelenmesi

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in kutsal kitaplarda işaretlerinin ve özelliklerinin olduğuna dair âyetlerin Kur’an’da bulunması müslüman âlimlerin ilgisini çekmiş ve bu konuda müslüman âlimler, özellikle Tevrat ve İncil’de ciddi araştırmalar yapmışlardır. Konuyla ilgili olan Kur’an âyetlerini⁴⁶² tefsir ederken Elmalılı, Tevrat ve İncil’in ilgili pasajlarını ele alarak konuyu detaylı bir şekilde işlemektedir.

⁴⁵⁵ Furkan, 25/61.

⁴⁵⁶ Ahzâb, 33/46.

⁴⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 26-27.

⁴⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 359.

⁴⁵⁹ Bünyamin Erul, “*Hak Dini Kur’an Dilin’de Hz. Peygamber Tasavvuru*”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 323-340.

⁴⁶⁰ Saff, 37/11; İsrâ, 17/61; A’raf, 7/12; Taha, 20/55.

⁴⁶¹ Bakara, 2/30-36; A’raf, 7/11-25.

⁴⁶² En’am, 6/20; A’raf, 7/157; Saff, 61/6.

Kur'an, Ehl-i Kitab'ın Hz. Peygamber'i tanıdığını ve kendilerinden olmayınca da inkâr ettiklerini şöyle açıklamaktadır: *“Yanlarındakini (Tevrat'ı) tasdik etmek üzere onlara Allah katından bir kitap gelince, daha önceleri inanmayanlara karşı onunla yardım isteyip durdukları halde, o tanıdıkları kendilerine gelince, bu sefer kendileri onu inkâr ettiler. İşte bundan dolayı Allah'ın laneti o inkârcıların üzerine olsun.”*⁴⁶³ Elmalılı, bu âyetin sebab-i nûzülü olarak; Hz. Peygamber gelmeden önce Beni Kurayza ve Beni Nadir Yahudilerinin, Evs ve Hazrec kabilelerine karşı onunla fetih istediklerini, *“Allah'ımız! Tevrat'ta özellikleri yazılı bulduğumuz ahir zaman nebisi hürmetine bize yardım et.”* şeklinde dua ettiklerini kaydetmektedir. Peygamberin kendilerinden olmasını istediklerini, ancak peygamber Araplardan gelince bencillik ve kıskançlık sebebiyle onu inkâr ettiklerini ifade etmektedir.⁴⁶⁴ Bunun yanında Elmalılı'nın çeşitli âyetlerin tefsiri bağlamında buna benzer pek çok rivâyet kaydettiğini de görmekteyiz.⁴⁶⁵

Elmalılı, *“Biz, senin İlâh'ına ve babaların İbrahim, İsmail ve İshak'ın İlâh'ına, tek olan o Allah'a ibadet edeceğiz.”*⁴⁶⁶ âyetini tefsir ederken *“babaların”* ifadesinden Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in kast edildiğini, dolayısıyla Hz. Yakub'un çocuklarının *kendilerini sadece israiloğulları değil, İbrahim oğulları olarak* ifade ettiklerini belirtmektedir. Daha sonra Tevrat'ın son peygamberi müjdeleyen ve târif eden âyetlerinin olduğunu iddia eden Elmalılı, konuyla ilgili olduğunu düşündüğü Ehl-i Kitab'ın kitaplarında geçen âyetleri şöyle sıralamaktadır: *“İlâhınız Rab Teâlâ, size aranızdan ve ihvanınızdan bana benzer bir nebi ikame edecektir”*.⁴⁶⁷, *“Rabbi Teâlâ, Musa'ya dedi ki, ben onlara ihvanınız (kardeşleriniz) arasından sana benzer, seni andıran bir peygamber tayin edip görevlendireceğim. O peygamberin, benim isimle tebliğ edeceği kelimeleri, her kim dinlemezse, ben ondan intikam alırım.”*⁴⁶⁸ Elmalılı'ya göre, âyette geçen *“ihvanınız”* tabiri, Hz. İsmail'in torunu Hz. Muhammed (s.a.v.)'e işaret etmektedir. Bu pasajlara ek olarak Elmalılı, bu günkü mevcut Tevrat ve İncil'de Hz. Peygamber'in müjdelendiğine dair pek çok âyetin⁴⁶⁹

⁴⁶³ Bakara, 2/89.

⁴⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 417-418; c. III, s. 268.

⁴⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 417-418, 430, 490, 498, 521-522; Ebu Sûud, *Tefsiru Ebi's-Sûud*, Dâru'l-İhyait-Turasî'l-Arabî, Beyrut, c. I, s. 49; İbn Kesir, *Tefsir*, c. I, s. 158, 163-168.

⁴⁶⁶ Bakara, 2/133.

⁴⁶⁷ Elçilerin işleri, 3/22, Bkz. Yasanın Tekrarı, 18/18.

⁴⁶⁸ Yasanın Tekrarı, 18/18-19.

⁴⁶⁹ Tekvin, 15/7-12, 21/12; Yasanın Tekrarı, 33/2, 18/15; 34/10; Yuhanna, 14/15-17, 26; 15/26; 16/7-8, 12-13.

bulunduğunu ifade etmekte ve buna delil olarak Tevrat ve İncil'den pazı pasajları vermektedir.⁴⁷⁰

Elmalılı, Yuhanna İncili'nde Hz. İsa'nın havarilerine: *“Ben gideceğim ve size Faraklit, o ruhulhak gelecektir ki o, kendiliğinden konuşmaz. Ancak kendisine söylendiği gibi söyler.”*⁴⁷¹ ifadelerini *“Ben ancak bana vahyedilene uyarım”*⁴⁷², *“De ki, onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben bana vahyolunandan başkasına uymam”*⁴⁷³, *“O kendi keyfine, kendi heva ve hevesine göre konuşmaz, onun sözleri vahiyden başka bir şey değildir.”*⁴⁷⁴ âyetlerini bu ifadenin doğruluğuna delil olarak getirir. Ayrıca *“Faraklit”* kelimesinin hak ile batılı ayıran, *furkan sahibi* anlamına geldiğini, bunun da son peygamber Hz. Muhhammed (s.a.v.)'in ismi olduğunu söyler. Geçmiş kitaplarda son peygamberin doğumunun Mekke'de olacağına, kibleyi Kâbe'ye çevireceğine, aynı zamanda kılıç ve cihadla emredileceğine dair nakillerin bulunduğunu iddia eder.⁴⁷⁵

Allah'ın eski ümmetlerin her birine ileride gelecek peygamberi haber verdiğini ve ona iman etmelerini istediğini bu yüzden onlardan ahd ve misak aldığını söyler. İleride gelecek bu peygamberin *Musa'ya benzeyen ve kitabı bismillah ile başlayan biri* olduğunu kaydeder. Hz. İsa'nın *“Ben gitmezsem size o gelmez”* dediğini, dolayısıyla bu gelecek kişinin peygamberlerin diliyle müjdelenen Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu ifade eder.⁴⁷⁶

Kur'an-ı Kerim Hz. İsa'nın Ahmed adında bir peygamberi müjdelediğini şöyle haber vermektedir: *“Meryemoğlu İsa da: “Ey İsrailoğulları! Ben size Allah'ın elçisiyim. Benden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed adında bir peygamberi müjdeleyici olarak (geldim) demişti”*⁴⁷⁷ Elmalılı, bu âyet bağlamında Hz. Peygamber'in bir isminin Ahmed olduğunu belirtmektedir. Yahudiler Hz. İsa'yı inkâr ettikleri gibi Hristiyanların da Hz. Peygamber'i inkâr ettiklerini söylemektedir. Hristiyanların İncil'de geçen ilgili yerleri te'vil ettiklerini dile getiren Elmalılı, *“Faraklit”* kelimesinin *“hamd”*i ifade eden bir kelime

⁴⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 492- 498.

⁴⁷¹ Yuhanna, 16/12-13.

⁴⁷² En'am, 6/50.

⁴⁷³ Yunus, 10/15.

⁴⁷⁴ Necm, 53/ 3-4.

⁴⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 497-498, 526.

⁴⁷⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 498-499.

⁴⁷⁷ Saff, 61/6.

olduğunu dolayısıyla bu kelime ile Ahmed isminin kast edildiğini kaydetmekte, Hristiyanların bu kelimeyi tahrif ederek “hammad”, “hamid”, “muhallıs(kurtarıcı)”, - son çevirilerde ise “*teselli edici*”- şeklinde te’vil ettiklerini söyler. Bunun yanında tahrif olmamış İnciller’de ise Ahmed isminin geçtiğini iddia eder.⁴⁷⁸

Görüldüğü gibi Kur’an, Yahudi ve Hristiyanların *Hiz. Peygamber’i kendi evlatlarından daha iyi tanıdıklarını*⁴⁷⁹ belirtmektedir. Bunun yanında Ehl-i Kitab’ın ellerindeki kutsal kitaplarda Hiz. Muhammed (s.a.v.)’e işaret eden pek çok âyet bulunmaktadır. Tevrat’ta *Musa gibi olan*, İncil’de *faran dağlarından ortaya çıkan, İsa’dan sonra gelecek olan Faraklit* şeklindeki ibareler hiçbir şüphe bırakmayacak şekilde Hiz. Muhammed (s.a.v.)’e işaret etmektedir. Ayrıca Elmalılı’nın naklettiği, *Mekke’de ortaya çıkan, Kibleyi Kâbe’ye çeviren, cihadla emrolunan* kişinin de Hiz. Muhammed (s.a.v.) olduğu açıktır.

2.2.3. Hiz. Peygamber’in Son Peygamber Olması

Ehl-i Kitab, Hiz. Peygamber’in risaletini reddetmektedir. Onlar, kendi peygamberlerinin son peygamber olduğuna inanmaktalar. Nitekim Yahudiler, Hiz. İsa’nın; Yahudiler ve Hristiyanlar da Hiz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğini tarihte kabul etmedikleri gibi şimdi de kabul etmemekteler. Her din mensubu kendi peygamberini son peygamber olarak görmektedir. Onların kitaplarında ve peygamberlerinin sözlerinde Hiz. peygamber’in vasıfları geçmesine rağmen, onun peygamberliğini reddetmelerinin sebebini, Hiz. Peygamber’in müjdelenmesi başlığında ele almıştık, daha fazla detaya girmenin bir faydasının olmayacağı kanaatindeyiz.

İslâm’a göre peygamberlik, Hiz. Adem ile başlamakta ve Hiz. Muhammed (s.a.v.) ile son bulmaktadır. Ahzâb Sûresi 33/40. âyeti⁴⁸⁰ Hiz. Muhammed (s.a.v.)’in son peygamber olduğunu açıkça ifade etmektedir. Elmalılı da, doğrudan ve dolaylı olarak Hiz. Peygamber’in son peygamber olduğunu ifade eden âyetleri ele almakta ve kendi penceresinden Hiz. Peygamber’i anlatmaktadır.

⁴⁷⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 13-16.

⁴⁷⁹ Bakara, 2/146.

⁴⁸⁰ “Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat Allah’ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”(Ahzâb 33/40.)

Elmalılı, bu konuya değinirken öncelikle tarihi bir analizde bulunmaktadır. Kasas Sûresi'nin 43. âyetinde geçen *"ilk nesileri yok ettikten sonra"*⁴⁸¹ ibaresinin açıklaması bağlamında, birinci neslin Firavun'un helakı ile sona erdiğini; orta neslin ise Firavun'un helakı ile başlayıp İslâm'ın doğuşu ile sona erdiğini; ahir zamanın ise İslâm'ın doğuşu ile başladığını ifade etmekte ve son peygamberin son nesle geldiğini belirtmektedir.⁴⁸²

Kur'an'da Hz. Peygamber'in son peygamber olduğu şöyle açıklanmaktadır: *"Muhammed, sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat Allah'ın elçisi ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir."*⁴⁸³ Âyette geçen *"hâtem"* kelimesini açıklayan Elmalılı, kıraat farklılıklarına da değinir. Asım kıraatinde *"ta"* nın üstünü ile diğer kıraatlerde esresiyle okunduğunu, esre ile okunduğunda *"hâtem"* kelimesinin ism-i fail olup; sona erdiren, mühürleyen anlamına geldiğini söylemektedir. Mührün bir şeyin belgelendirilmesi, tasdiki için sona basılmasını ifade eden Elmalılı, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hem son mânâ hem son tasdik anlamına geldiğini söylemektedir. *"Hâtemun nebiyyin"* tamlamasının kıraatlere göre iki ayrı anlama işaret ettiğini; hem peygamberliği sona erdiren son peygamber, hem de bütün peygamberleri tasdik ve belgeleyen ilâhî bir mühür olduğunu dile getirmektedir. Hz. Muhammed (s.a.v.) gelmeseydi, diğer peygamberlerin unutulacağını, tarihen onların varlıklarını ve peygamberliklerinin hakikatini ilmen ispat etmenin mümkün olmayacağını, çünkü diğer peygamberlerin hayatlarının, onun hayatı kadar açık ve sağlam olarak bilinmediğini belirtmektedir. Elmalılı'ya göre, Hz. Muhammed (s.a.v.) diğer peygamberlerin kendisi hakkındaki müjdelerini gerçekleştirmek itibarıyla de onları tasdik etmiş ve onların peygamberliklerini mühürleyen bir damga olmuştur. Ona göre, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliği ile insanlık din açısından ilerlemenin son noktasına gelmiştir. Bundan sonra peygamber beklenmemeli ve Hz. Muhammed (s.a.v.)'in nuru izlenmelidir.⁴⁸⁴

⁴⁸¹ Kasas, 28/43.

⁴⁸² Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 210.

⁴⁸³ Ahzâb, 33/40.

⁴⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 355.

Elmalılı'ya göre, Bakara Sûresi'nde Hz. İbrahim ve Hz. İsmail'in dualarında⁴⁸⁵ Allah'tan istedikleri peygamber, son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'dir. Çünkü Hz. İsmail'in zürriyetinden başka peygamber gelmemiştir. Bunun yanı sıra Elmalılı, *"Ben, babam İbrahim'in duası, kardeşim İsa'nın müjdesi ve annemin rüyasıyım."*⁴⁸⁶ hadisini naklettikten sonra Hz. İbrahim'in duasına şükran borcu olarak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in ümmetinin namazlarda *"salli-barik"* dualarını okuduğunu zikretmektedir.⁴⁸⁷

Yukarıda geçen âyeti kerimeler, hadisi şerifler ve yapılan açıklamalar Hz. Muhammed (s.a.v.)'in insanlık tarihi ile başlayan peygamberler zincirinin son halkası olduğunu göstermektedir. Onun vefatıyla peygamberlik kurumunun sona erdiği aşikârdır. Yine onun hayatının bütün detaylarıyla bilinmesi, insanlığın peygamberlik kurumuna olan inancını güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra bir fâni olan Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vefatıyla peygamberlik kurumu son bulurken, onun getirdiği ilâhî mesajlar, kıyamete kadar insanlığa bir ışık kaynağı olarak kalmaya devam edecektir.

2.2.4. Hz. Peygamber'in Âlemlere Rahmet Olması

Rahmet kelimesi; duyarlılık, nimet, lütuf, ihsan, incelik gibi anlamlara gelmektedir. Allah için kullanıldığında ihsan, nimet ve lütuf; insanlar için kullanıldığında ise, incelik ve şefkat anlamına gelmektedir.⁴⁸⁸ Nitekim bir insan olan Hz. Peygamber için Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: *"Ey Muhammed! Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak olarak gönderdik."*⁴⁸⁹ Bu âyet bağlamında Hz. Peygamber'in rahmetinin kimi kapsadığı çokça tartışılmıştır.

Elmalılı da, âyetin tefsiri bağlamında, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bütün âlemlere ve özellikle akıl sahibi varlıklara –İnsanlara, cinlere ve meleklerle- Allah'ın rahmetinin bir gereği olarak gönderildiğini dile getirmektedir. Bu rahmetin çok kapsamlı ve geniş olduğunu ifade eden Elmalılı, peygamberin bütün akıl sahibi

⁴⁸⁵ "Ey bizim Rabbimiz, bir de onlara içlerinden öyle bir peygamber gönder ki, onlara senin âyetlerini tilâvet eylesin, kendilerine kitabı ve hikmeti öğretsin, içlerini ve dışlarını tertemiz yapıp onları pak eylesin. Hiç şüphesiz aziz sensiz, hikmet sahibi sensin." (Bakara, 2/129)

⁴⁸⁶ İbn Kesir, Ebu'l Fida İsmail b. Ömer, *el Bidaye ve'n-Nihaye*, Dâru'l-Fikr, 1407/1986, c. II, s. 323.

⁴⁸⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 488-489.

⁴⁸⁸ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 347.

⁴⁸⁹ Enbiya, 21/107.

varlıklara iyilik ve kurtuluş yolunu göstereceğini, bütün âlemin de bundan istifade edeceğini iddia etmektedir.⁴⁹⁰

Elmalılı, A'raf Sûresi 156. âyetinde⁴⁹¹ geçen Hz. Musa'nın duasını Allah'ın kabul etmediğini, bu duayı Hz. Muhammed (s.a.v.) ve ümmeti için kabul ettiğini A'raf 157. âyeti⁴⁹² delil getirerek açıklamaktadır. Elmalılı'ya göre, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in rahmet ve iyiliği ona iman edenler için geçerlidir; çünkü Allah Teâla âlemlere rahmet olarak gönderdiği son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in vasıflarını ve özelliklerini Tevrat'ta ve Mikat'ta Hz. Musa'ya bildirmiştir. Elmalılı, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olarak gönderildiği sırada, Tevrat'ı ve İncil'i hakkı ile okuyup anlayan Kitap Ehli'nin, Hz. Musa'nın duasında istediği rahmet ve haseneye kavminin ancak, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e uymak sayesinde nail olabileceklerini ve bu durumun ellerindeki kitaplarda yazılı olarak bulunduğunu söylemektedir.⁴⁹³ Dolayısıyla Hz. Musa, bu rahmeti kendisi ve kavmi için istemiş; ancak istediği bu rahmet, ahir zaman peygamberine uyma şartına bağlanmıştır. Bu izahları yaptıktan sonra, Hz. Musa'nın bütün insanlığa gönderilmiş bir peygamber olmadığını, aksine onun İsrailoğullarını ahir zamanda gelecek peygamberi tanımaya sevk ve teşvik ettiğini söylemektedir.⁴⁹⁴

Hz. Peygamber'in rahmetini Mevdûdî, peygamberlik olarak görmektedir.⁴⁹⁵ Elmalılı da aynı görüşü paylaşmaktadır. Nitekim *“وآخرين منهم لما يلحق بهم”* *“Henüz onlara katılmamış bulunan diğer insanlara da (O peygamberi göndermiştir.)”*⁴⁹⁶ âyetini delil getirerek, Hz. Peygamber'in sadece Araplara değil, bütün insanlığa gönderildiğini ve bu rahmetin bütün insanları kapsadığını şöyle izah etmektedir: *“Buradaki “âherîn” kelimesi, “aher”in çoğulu olup اميين e veya عليهم yahut يعلمهم deki zamirine bağlanmış olarak Resulullah (a.a.v.)'in risalet ve öğretiminin yalnız Arap'lara mahsus olmayıp onlardan başka diğer bütün ümmetleri de kapsadığını da beyan etmektedir. Zira ümmi oldukları belirtilen Arap'lardan başka, “âherîn”*

⁴⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 522-523; c. VI, s. 57.

⁴⁹¹ “Ve bize hem bu dünyada bir iyilik yaz, hem de ahirette. Biz gerçekten de tevbe edip senin hidâyetine döndük.” Buyurdu ki, azabım var, onu dilediğime isabet ettiririm, rahmetim de vardır, o ise her şeyi kaplamış ve kuşatmıştır. Onu da özellikle korunanlara, zekâtını verenlere ve âyetlerimize inananlara mahsus kılacağım.”

⁴⁹² “Onlar ki, o ümmi peygambere uyarlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılmış bulacakları o peygambere uyup, onun izinden giderler ki, o, onlara iyiliği emreder ve onları kötülüklerden alıkoyar.”

⁴⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 159-160.

⁴⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 163.

⁴⁹⁵ Mevdûdî, *a.g.e.*, c. V, s. 273.

⁴⁹⁶ Cuma, 62/3.

(diğerleri) tâbiriyle de bütün kavimler kastedilmiştir. Yani o Resul, yalnız içlerinden çıkarıldığı ümmi topluluğa değil, henüz onlara katılmış olmamakla beraber ileride katılacak olan Arap ve Arap olmayan bütün insanlık âlemine kitap ve hikmeti öğretiyor.”⁴⁹⁷

Görülüyor ki Elmalılı, Hz. Peygamber’in bütün akıl sahiplerine peygamber olarak gönderilmesini bir rahmet olarak değerlendirmekte; ancak bu rahmetten istifade etmek için, peygambere iman etmek ve ona tabi olmak gerektiğini vurgulamaktadır.

Elmalılı, Hz. Peygamber’in fitraten Allah tarafından çok merhametli yaratıldığını, hatta insanlar için rahmetin kendisi olduğunu ve onun olduğu yere Allah’ın azab etmeyeceğini, “*Sen içlerinde iken Allah, onlara azab edecek değildi.*”⁴⁹⁸ âyeti ile açıklamaktadır. Bunun yanında “*Oysa biz, o mu’cizeleri ancak korkutmak için göndeririz.*” âyeti bağlamında da, Hz. Peygamber’e gönderilen âyetlerin ümmetini yok etmek için değil, ahiret azabından korkutmak için olduğunu söylemektedir. Hz. Peygamber’in ümmeti hakkında Semûd Kavmi gibi toplu bir helâkın da söz konusu olmayacağını belirtmektedir.⁴⁹⁹

2.2.5. Hz. Peygamber’in Ümmi Olması

“Ümmi” ile “ümm”(anne) birbirine yakın anlamı ifade eden iki kelimedir. Ümm kelimesi anaya mensup, anasından doğduğu gibi saf, temiz, okuma-yazma bilmeyen, cahil, Ümmu’l-Ku’ralı(Mekkelî), bir millete mensup, yazmayan ve bir kitaptan okumayan, herhangi bir kitabı olmayan Araplar gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁰⁰ Dolayısıyla “ümmi” okuma-yazma öğrenmek için eğitim almamış kişiye denir. Bu kelime, Kur’an-ı Kerim’de, cahil Araplar,⁵⁰¹ kitap,⁵⁰² şehirlerin anası,⁵⁰³ ümmet,⁵⁰⁴ gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Kur’an’da Hz. Peygamber’in ümmi olduğu ile ilgili âyetler bulunmakla beraber, ümmiliğin tam olarak hangi anlamda kullanıldığı, okuma-yazma bilip bilmediği günümüze kadar tartışılmış ve bu tartışma hâlâ güncelliğini korumaktadır.

⁴⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 35-36.

⁴⁹⁸ Enfal, 8/33.

⁴⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 247; c. IV, s. 477; c. V, s. 345.

⁵⁰⁰ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 87.

⁵⁰¹ Cuma, 62/2.

⁵⁰² Zuhuruf, 43/3; Ra’d, 13/39; Âl-i İmrân, 3/7.

⁵⁰³ En’am, 6/92.

⁵⁰⁴ En’am, 6/38; Nahl, 16/120.

Okuma yazmayı bildiğini savunanlar, Hz. Peygamber'in Hudeybiye antlaşması metnine ismini yazdığı ve besmelenin yazılışını tarif ettiği⁵⁰⁵ rivâyetini delil olarak getirmektedirler.

Hz. Peygamber'in okuma-yazma bildiği yönündeki iddialar daha çok gayri müslimler tarafından dillendirilirken, İslâm âlimlerinin genel kanaati Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmediği yönündedir. Elmalılı da çoğunluğun görüşünü benimsemekte, Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmediğini savunmaktadır. Bu konudaki düşüncelerini A'raf Sûresi 157. âyetini ele alırken açıklamaktadır: *"Onlar ki o ümmi peygambere uyarlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılmış bulacakları o resule uyup, onun izinden giderler ki, o, onlara iyiyi emreder ve onları kötülüklerden alıkoyar."*⁵⁰⁶ Bu âyetin tefsiri bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber'in ümmi vasfını, *"Okur yazar olmadığı halde baştan sona bütün bilgileri göğsünde toplayıp, ümmetine herşeyi haber verecek olan peygamber"* şeklinde tarif etmektedir. *"Ümmi"* kelimesinin ismi mensup olduğunu ve bundan üç türlü anlamın ihtimal dahilinde olduğunu söylemektedir. İlk olarak; *"ümm"* kelimesinin *"ana"* anlamına geldiğini, Hz. Peygamber'in anasından doğduğu hal üzere kaldığını, fitratının hiç değişmediğini ve bozulmadığını ifade etmektedir. İkinci olarak; *"ümm"* kelimesini *"Arap ümmetine mensup olmak"* şeklinde tarif etmekte ve Hz. Peygamber'in *"Biz hesap ve yazı bilmeyen bir ümmetiz."*⁵⁰⁷ hadisinden yola çıkarak Arapların hesap, kitap bilmeyen bir kavim olduğunu ifade etmek için *"ümmi"* kelimesinin kullanıldığını söylemektedir. Son olarak; *"ümm"* kelimesinin *"Ümmü'l-Kura'ya mensup"*, yani Mekkeli demek olduğunu söylemektedir. Her üç anlamda da kelimenin; okuma yazmayla uğraşmamış anlamına gelen bir vasf olduğunu dile getirmektedir.⁵⁰⁸

Elmalılı, Hz. Peygamber'in ümmiliğini aynı zamanda bir mu'cize olarak değerlendirmektedir. Ona göre, ümmilik, sıradan insanlar için kullanıldığında ilim eksikliği anlamına gelmekte; ancak bir ümmnin okuyup yazarlardan daha bilgili olması, Allah tarafından olağan durumun aksine vehbi ilimlere sahip olması

⁵⁰⁵ el- Endelûsî, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halef el-Bacî, *el- İşaretu fi Ma'rifeti'l-Usûl ve'l-Vecazeti fi Ma'na'd-Delil*, Mektebetu'l-Mekkiye, Mekke, 1416/1996, s. 113.

⁵⁰⁶ A'raf, 7/157.

⁵⁰⁷ İbn Hanbel, *a.g.e.*, c. X, s. 229; Nesaî, Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali Horasanî, *Süneni Suğra li'n-Nesaî*, Mektebetu'l-Metbu'atul-İslâmiyye, Halep, 1406/1986, Siyam, c. 4, s. 140.

⁵⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 158-159.

demektir. Bu aynı zamanda onun fitrat yüceliğine de delalet etmektedir. Okuyup yazanları âciz bırakan bir peygamberin ümmi olması, her türlü şüpheyi ortadan kaldıran ve onun doğrudan Allah tarafından gönderildiğini ispat eden harikulade bir özelliktir. Ayrıca Allah'ın Hz. Peygamber'i "*O resul o ümmi nebi*" vasfıyla anması "*O risaleti ve nübüvveti açık olan mu'cize sahibi peygamber*" demekten daha açık, seçik bir belağat örneğidir.⁵⁰⁹

Elmalılı, Bakara Sûresi 151. âyetinde geçen "*Size kitap ve hikmeti öğretiyor. Size bilmediğiniz şeyleri öğretiyor.*"⁵¹⁰ ibaresini açıklarken, ümmi olan birisinin bütün insanlara ders verecek bilgiye sahip olmasını, okuma-yazma bilmediği halde, kitabı, yazıyı, hukuku, ahlâkı öğretmesini bir mu'cize olarak değerlendirmektedir. Bunun yanında kâinat nizamında geçerli olan kanunları, akıl ile bilme imkânı olmayan gayba ve ahirete ait sırları vahiy ile bilip öğretmesini delil getirerek Hz. Peygamber'in ümmiliğinin mu'cize olduğunu ispatlamaya çalışmaktadır. Elmalılı, Bakara Sûresi 19. âyetinde geçen "*ra'dun ve berk*"⁵¹¹ tabirini açıklarken geniş izahatlar yapar, gök gürlemesi, şimşek çakması ve yıldırımın meydana gelişinde olayın dıştan zannedildiği gibi "*önce şimşek, sonra gök gürültüsü, sonra yıldırım*" şeklinde değil de, Kur'an'ın takip ettiği sıranın bilime uygun olduğunu ve "*önce gök gürültüsü, sonra şimşek, daha sonra yıldırım*" şeklinde meydana geldiğini söyler. Bunu da Hz. Peygamber'in ümmiliğine bağlayan Elmalılı, fen bilimlerini okumamış birinin bu bilgiyi kendi kendine bilmesinin mümkün olmadığını, tamamen Allah'ın bildirdiğini ifade etmektedir.⁵¹²

Hız. Peygamber'in ümmi olduğunu açıklayan başka bir âyet ise şöyledir: "*Sen bundan önce, ne bir kitap okur, ne de elinle onu yazdın. Öyle olsaydı, batıla uyanlar kuşku duyarlardı.*"⁵¹³ Elmalılı'ya göre, bu âyet, Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce okuma-yazma bilmediğine açık bir delildir. Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmesi durumunda, batıla uyanların şüphe etmelerine sebep olabileceğini de söyleyen Elmalılı, ayrıca i'caz için ümmiliğin şart olmadığını; çünkü diğer peygamberlerin ümmi olmadığını da kaydetmektedir.⁵¹⁴

⁵⁰⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 159.

⁵¹⁰ Bakara, 2/151.

⁵¹¹ Bakara, 2/19.

⁵¹² Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 275.

⁵¹³ Ankebut, 29/48.

⁵¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 249.

Elmalılı, Hz. Peygamber'in peygamberlikten sonra da okuma, yazma öğrenmediğini belirtmektedir. Buna delil olarak; Hudeybiye antlaşması belgesinde yazılan *"rahmân-rahîm"* kelimelerini silmek için, Hz. Peygamber'in Hz. Ali'ye sorduğu rivâyeti⁵¹⁵ zikretmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in vahiy katibi Muaviye'ye: *"Yani divite ham ipek koy, kalemi yan kes, ba'yı uzat, sin'i(n dişlerini) ayır, mim'i köreltme, Allah (kelimesini) güzel yap, er-Rahman'ı uzat Er-Rahim'i güzel yap."*⁵¹⁶ şeklinde, besmeleyi güzel yazmasını emir ve tarif ettiğine dair bazı hadislere göre onun yazı bildiği söylenmişse de Elmalılı, bunu özel bir vahiy ile söylemiş olabileceğini iddia etmektedir. Bunun yanında *"oku"* emrinden sonra Hz. peygamber'in okuma-yazma öğrenmesinin akla aykırı olmadığını da dile getirmektedir. Sonuç olarak; Hz. Peygamber'in kesin bir şekilde fiili yazı yazmadığını ve başka kitap mütalâa etmediğini dile getirmektedir.⁵¹⁷

Güvenilir kaynaklar Hz. Peygamber'in okuma-yazma bilmediğini kaydetmişlerdir.⁵¹⁸ Görüldüğü gibi Elmalılı da aynı görüşü benimsemektedir. Kanaatimizce de Hz. Peygamber'in anasından doğduğu hal, yani fitrat üzere kalması için, Allah onun okuma-yazma bilen olmasını murad etmemiştir. Okuyan insan, farklı konularda fikir sahibi olur. Nitekim Hz. Peygamber'in okur-yazar olmaması kendisine indirilen vahiyle, diğer fikirlerin birbirine karışması ihtimalini de ortadan kaldırmıştır.

2.2.6. Hz. Peygamber'in Kendi Hevâsından Konuşmaması

Kur'an birçok yerde müşriklerin Hz. Peygamber'e yönelik itirazlarına verdiği cevaplarla doludur. Bu itirazlardan bir kısmı Hz. peygamber'in, peygamber olarak seçilip-seçilmediği, Kur'an'ın vahiy olup-olmadığı ve vahyin mahiyeti hakkındadır.

Kur'an'ın bu gibi iddialara toplu cevabı; Kur'an'ın Allah tarafından, Cebrail aracılığıyla Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kalbine indirildiğine dair açıklamasıdır: *"(Resûlüm!) Onu Ruhü'l-emin (Cebrail) indirdi., Uyarıcılardan olasın diye senin kalbinin üzerine."*⁵¹⁹ Elmalılı, bu âyetleri yorumlarken Cebrail'in sadece vahiy indirmekle kalmadığını, Hz. Peygamber'in kalbine, vicdanına, varlığının bütün

⁵¹⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 354-355; İbn Hişam, *a.g.e.*, c. II, s. 317.

⁵¹⁶ el-Endelüsî, *a.g.e.*, s. 113.

⁵¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 354-355.

⁵¹⁸ Beydâvî, *a.g.e.*, c. III, s. 37.

⁵¹⁹ Şuarâ, 26/193-194.

zerrelerine indirdikten sonra, bütün bu vahiyde ki ahlâkı, bilgiyi ve irfanı da ona meleke kıldığını ifade etmektedir.⁵²⁰

Müşrikler, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in kendi hevasından konuştuğunu, vahiy kaynaklı konuşmadığını, insanlara işine geldiği gibi hitap ettiğini söyleyerek ona itiraz etmişlerdi. Müşriklerin bu söylemine karşılık olarak, “*O, hevâdan (nefsinin arzularına göre) da konuşmaz.*”⁵²¹ âyeti indi.⁵²² Elmalılı, bu âyeti delil getirerek Kur'an'ın vahiy yoluyla indirildiğini, Hz. Peygamber'in görüş ve arzusu olmadığını belirtmektedir.⁵²³ Kur'an'ın Allah'ın kelamı olduğu ve hiçbir şekilde Hz. Peygamber'in müdahalesinin söz konusu olmadığını ifade eden şu âyetler yeterlidir: “*O bize istinaden bazı sözler uydurmaya kalkışsaydı, elbette biz onu bundan dolayı kuvvetle yakalardık, sonra da onun şah damarını keser atardık, o vakit sizden hiç biriniz ona siperde olamazdınız.*”⁵²⁴

Hz. Peygamber'in ichtihadı ile hiç amel etmediğini ileri süren âlimlerin, “*O, hevâdan (nefsinin arzularına göre) da konuşmaz.*” âyetine dayandıklarını ifade eden Elmalılı, “*Allah seni affetsin, niçin onlara izin verdin.*”⁵²⁵ gibi âyetlerin Hz. Peygamber'in icthad yaptığına, ancak isabet etmediğinde vahiy ile düzeltildiğine işaret olduğunu söylemektedir. O, Necm Sûresi 3. âyetinin esas itibarıyla Kur'an hakkında olduğunu, Hz. Peygamber'in hadislerini de içine almak üzere mutlak mânâ da yorumlanmaması gerektiğini savunmaktadır.⁵²⁶

Peygambere itaat konusunda Elmalılı, *peygamberin ağzından duyulan ve Allah'a isnad edilmeyen emirlerin de dinimizde kanun mahiyetinde olduğunu* ifade etmekte, bunun yanında “*O, hevâdan (nefsinin arzularına göre) da konuşmaz.*” âyetinin esas itibarıyla Kur'an hakkında olduğunu, Hz. Peygamber'in hadislerini de içine almak üzere mutlak mânâ da yorumlanmaması gerektiğini söyleyerek çelişkiye düşmektedir.

⁵²⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 129.

⁵²¹ Necm, 53/3.

⁵²² Mevdûdî, *a.g.e.*, c. VI, s. 12-14.

⁵²³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 316.

⁵²⁴ Hakka, 69/44-47.

⁵²⁵ Tevbe, 9/43.

⁵²⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 316.

2.2.7. Hz. Peygamber'in İlâhi Koruma Altında Olması

“*Dall/Delal*” kelimesi, doğru yoldan sapmak, yitik, hangi yola gireceği hususunda şaşkın, yahut yanlış yola giren sapık gibi anlamlara gelir. *Delal*, aynı zamanda hidâyetin zıddıdır.⁵²⁷ İsfahânî, ister kasıtlı ister kasıtsız, ister az ister çok olsun doğru yoldan uzaklaştıran her şeye *delal* denildiğini kaydeder.⁵²⁸ Bu kelime, Kur'an-ı Kerim'de sapmak,⁵²⁹ kaybolup gitmek,⁵³⁰ şaşırmak,⁵³¹ unutmak,⁵³² yanılmak,⁵³³ azap⁵³⁴ vb. gibi anlamlarda kullanılmaktadır.

Duha Sûresi'nde geçen *dall* kelimesi üzerinden Hz. Peygamber'in peygamberlik öncesi hayatı, dini durumu gibi konular klasik dönemde tartışılmıştır. Bu kelimedden yola çıkılarak Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce kavminin dini üzere olduğu, şaşkınlık ve gaflet içinde olduğu, şeriatten habersiz olduğu şeklinde yorumlar yapılmıştır.

Elmalılı'nın da fikir dünyasına yansımış olacak ki, O “*Seni yol bulmaz bulup da barındırmadı mı?*”⁵³⁵ âyetini şöyle açıklar: “*Bu, önceki cümlelerin özet olarak ifade ettiği mânâ üzerine bağlanmıştır. Zira olumsuz cümlede bulunan istifham-ı inkârî, olumsuz inkâr ve olumluyu anlatmak demek olduğundan bunlar da onun özeti üzerine ‘vav’ atıfı (bağlacı)yla bağlanmak sûretiyle istifham-ı takrîrî şeklinde ifade olunmuştur. ‘Lem’ ile olumsuz yapılan ‘yecid’ muzari fiiline bağlanarak onun hükmüne dahil olması da caizdir ki ‘Seni yetim olarak bulup barındırmadı mı ve seni yolunu şaşırmış bulup yol göstermedi mi?’ demek olur.*”⁵³⁶

Elmalılı, “*Sizin arkadaşınız şaşırmadı, azıtmadı da.*”⁵³⁷ âyetini delil getirerek Hz. Peygamber'in hiçbir zaman akıl ve dinde sapık mânâsına *dall* olmadığını söylemekte, onun Allah'ın birliğine inanarak yetiştğini, hiçbir puta secde etmediğini, Allah'tan başka ilah tanımadığını, heva ve hevesine göre davranmadığını, doğuştan itibaren kötü söz ve fiillerden uzak olduğunu, aynı

⁵²⁷ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. XI, s. 390; el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 509; Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 304.

⁵²⁸ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 509-510.

⁵²⁹ Bakara, 2/108.

⁵³⁰ En'am, 6/24.

⁵³¹ Kamer, 54/24.

⁵³² Muhammed, 47/1.

⁵³³ Yusuf, 12/8.

⁵³⁴ Kamer, 54/47-48.

⁵³⁵ Duha, 93/7.

⁵³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 304-305.

⁵³⁷ Necm, 53/2.

zamanda toplumu tarafından güvenilir biri olarak tanındığını belirtmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber'in Arap müşriklerinin dinlerindeki bozukluğu gördüğünü, Yahudilik ve Hristiyanlığın çığırından çıktığını sezdiğini ifade etmektedir. Fakat hak dinin ne olduğu, bu bunalımın içinden nasıl çıkılacağı, hakka nasıl erileceğini belirlemede şaşırmış olduğunu belirtir. Bu şaşırmanın; şeriatı, imanın esaslarını, insanları hidâyete erdirmek için yapılması gerekenleri bilmediği anlamında kullanıldığını, aksine bu şaşırmanın bazılarının dediği gibi dinde sapıklık anlamında kullanılmadığını kaydetmektedir.⁵³⁸

Elmalılı, “*Seni yol bilmez buldu.*” ibaresinin Hz. Peygamber'in peygamberlikten önce ve çocukluk dönemlerindeki gafillik ve şaşkınlık hallerine işaret ettiğini, kitap okumasını bilmediğini, iman ve İslâm'ın temel esaslarından habersiz olduğunu, Yusuf 3⁵³⁹, Ankebut 48⁵⁴⁰, Şûra 52.⁵⁴¹ âyetlerini delil getirerek açıklamaktadır.⁵⁴²

Kur'an âyetlerini anlamaya çalışırken konuyla veya kavramla ilgili bütün âyetleri bir araya getirmek, bütün anlamları bir arada görmek şüphesiz insanı daha sağlıklı bilgiye ulaştırır. Nitekim *dall* kelimesinin geçtiği pek çok âyet vardır ve bu kelime Kur'an'da birçok farklı anlamda kullanılmaktadır. Duha Sûresi 3. âyetinde geçen *dall* kelimesi de kanaatimizce müellifin dediği gibi Hz. Peygamber'in şirkte olduğu veya puta taptığı şeklinde bir anlama gelmediği gibi peygamberlikten önce hakikat arayışının ifadesi, iman ve şeriatın esaslarını bilmemesi olarak değerlendirmek daha isabetli olacaktır.

Elmalılı, İnşirah Sûresi'nde geçen “*vizr*” kelimesini de bu minvalde ele alarak bu kelimenin günah mânâsına değil, ağır yük mânâsına geldiğini söylemektedir. Bu kelimenin Hz. Muhammed (s.a.v.)'i peygamberlikten önce veya başlangıcında son derece üzen ve dayanılması ağır gelen bir takım zorluklar anlamına geldiğini söyleyen Elmalılı, âlimlerin çoğunlunun tercihinin de bu yönde olduğunu söylemektedir. Bunu da peygamberlikten önce cahiliye âlemi içindeki şaşkınlık halinin ağırlığı ve Hz. Peygamber'in omuzlarına daha büyük bir endişe ve korku yüklenmesiyle izah etmektedir. Ayrıca küçük ya da büyük günah diye anlayanlara

⁵³⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 305, 322.

⁵³⁹ “Kuşkusuz sen ondan önce gafillerden idin.” (Yusuf, 12/3)

⁵⁴⁰ “Sen bundan önce hiç kitap okur değildin, hâlâ da elinle yazı yazmazsın.” (Ankebut, 29/48.)

⁵⁴¹ “Oysa sen kitap nedir, iman nedir bilmezdin.” (Şûra, 42/52.)

⁵⁴² Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 305.

da itiraz etmekte, ahlâkı yüce olan peygamberin işlenen en küçük bir günahattan bile şiddetle etkilenip üzülmüşü şeklinde açıklamaktadır.⁵⁴³

2.2.8. Hz. Peygamber’in Üsve-i Hasene Olması

“Üsve” kelimesi Kur’an-ı Kerim’de üç yerde geçmektedir.⁵⁴⁴ İsfahanî “üsve” kelimesinin; ister iyi ister kötü, ister yararlı ister zararlı olsun kişinin başkası için örnek olduğu bir hali ifade ettiğini söylemektedir. Bu yüzden bu kelime *hasene* sıfatı ile beraber kullanılmıştır.⁵⁴⁵ Elmalılı’ya göre ise üsve; “*teessi*” edilecek, uyulacak, arkasından gidilecek örnek, meşk, numûne-i imtisal gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁴⁶

Şüphesiz peygamberlerin gönderiliş gayelerinden biri de insanlara örnek olmaktır. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’in insanlar için güzel bir örnek olduğu ile ilgili âyet şöyledir: “*Şanın hakkı için, muhakkak ki size Resullulah’da pek güzel bir örnek vardır. Bu Allah’a ve son güne ümit besler olup da Allah’ı çok zikreden kimseler içindir.*”⁵⁴⁷ Elmalılı, bu âyeti, “*Peygamber size neyi verdi ise onu alın, size neyi yasak ettiyse ondan sakının.*”⁵⁴⁸ âyeti ile tefsir etmekte ve Hz. Peygamber’in yalnız sözleriyle değil, fiilleriyle de kendisine uyulması gereken bir peygamber olduğunu söylemektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in sadece din ve ahlâkın teorik kısmını tebliğ etmekle kalmadığını, gerek savaşta, gerek barışta fiilleri ve uygulamaları ile canlı bir örnek olduğunu kaydetmektedir. Yine Hz. Peygamber’in hayatının her açıdan insanlık için “üsve-i hasene” olduğunu dile getirmektedir.⁵⁴⁹

Elmalılı, “*Böylece, sizler insanlara birer şahit (ve örnek) olasınız ve Peygamber de size bir şahit (ve örnek) olsun diye sizi orta ümmet yaptık.*”⁵⁵⁰ âyetini açıklarken, Hz. Peygamber’in ümmetinin diğer ümmetlere önder ve örnek bir ümmet olması için, Hz. Peygamber’i söz ve davranışlarında kendilerine şahit ve önder kabul etmeleri, onun getirdiği doğru yol üzere gitmeleri gerektiğini söylemektedir. Bunu yapmaları durumunda, bütün insanların onların arkasından geleceğini, onlara her konuda başvuracağını iddia etmektedir. Bunun yanında Elmalılı, İslâm Ümmeti’nin,

⁵⁴³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 320-323.

⁵⁴⁴ Ahzâb, 33/21; Mumtehhine, 60/4, 6.

⁵⁴⁵ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 76.

⁵⁴⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 336.

⁵⁴⁷ Ahzâb, 33/21.

⁵⁴⁸ Haşr, 59/7.

⁵⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 336.

⁵⁵⁰ Bakara, 2/143.

“Böylece sizi orta bir ümmet kıldık ki, insanlara şahid olasınız.” sırrına mazhar olabilmesi için, “Peygamber size şahid olsun.” mânâsı gereğince, Hz. Peygamber’i örnek alması gerekmektedir.⁵⁵¹

Elmalılı’ya göre, “Öncekilerin ve sonrakilerin ilimleri bana verildi.” hadisi, Hz. Peygamber’in ilim yönünden seçkin bir yere sahip olduğunu göstermektedir. Onun varisi durumunda olan ümmetinde aynı durumda olması gerekir. Ancak bu şekilde İslâm Ümmeti, diğer ümmetler için örnek olacak bir yetkinliğe sahip olabilir. Zira ilmi birikimi olan milletler her zaman diğer milletler için başvuru kaynağı olmuşlardır.⁵⁵²

Elmalılı, “*Sen elbette yüce bir ahlâk üzeresin.*”⁵⁵³ âyetinde geçen “*hulk*” kelimesinin kökü bağlamında, “*halk*” ve “*hulk*”un bir olduğunu, “*halk*”ın gözleri görülebilen sûret, şekil ve durumlara; “*hulk*”un ise gönülle anlaşılabilen kuvvetlere ait olduğunu söylemektedir. “*Hulukın a’zim*” kavramını da şöyle açıklamaktadır: “*Burada ‘خُلُقٍ’ kelimesinin sonundaki tenvin yüceltme ifade eder. Başkalarının tam anlamıyla anlamayacakları güzelliklerle seçkin kılınmış bir ahlâk demektir. Görülüyor ki önce gerçeklik ve vurgu için olan ‘لٍ’ ikinci olarak vurgu ifade eden başlangıç ‘lam’ ı ile üçüncü olarak, yüceltme ifade eden tenvin, dördüncü olarak da büyük sıfatı ile Hz. Muhammed’in sahip olduğu ahlâkın ululuk ve yüceliği kat kat güvence içinde açıklanıp duyurulmuş...*”⁵⁵⁴

Elmalılı, “*yüce ahlâk*” kavramının *büyük bir din, Kur’an edebi, ilâhî ahlâk, doğru yol* gibi anlamlara geldiğini, Hz. Peygamber’in saygıya değer bir karakter, meleke ve maneviyat üzere yaratıldığını ifade ettikten sonra Said b. Hişam’dan gelen rivâyeti⁵⁵⁵ nakleder ve bunda iki mânânın olduğunu söyler. İlk olarak; Kur’an’da anlatılan bütün ahlâkî değerlerin hepsinin Hz. Peygamber’de bulunduğu, ikinci olarak da; ahlâkının yüceliğini tarif etmenin imkânsızlığına işaret ettiğini belirtmektedir.⁵⁵⁶

⁵⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 515-516; Yazır, *Metalib ve Mezahib (Dibâce.)*, s. XXX.

⁵⁵² Yazır, *Metalib ve Mezahib (Dibâce.)*, s. XXIX.

⁵⁵³ Kalem, 68/4.

⁵⁵⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 297-298.

⁵⁵⁵ Said(r.a) der ki: Hz. Aîşe(r.anha)’ya Allah Resulü’nün ahlâkını sordum. Dedi ki: “ Hz. Peygamber’in ahlâkı Kur’an idi.” (İbn Hanbel, a.g.e., c. XLII, s. 183.)

⁵⁵⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 297-298.

Hız. Peygamber her alanda insanlığın alabileceği en güzel örnektir. Konuyla ilgili geçen âyet, hadis, ve yorumlar incelendiğinde Hız. Peygamber'in sadece dini yönden değil, hayatın hemen her alanında örnek olduğu ve bu amaçla gönderildiği anlaşılacaktır. Herkesin kendisine göre ondan alacağı örnek davranış ve şahsiyet özellikleri vardır.

2.2.9. Hız. Peygamber'in Şefaati

Şefaati kelimesi; “şfa” kökünden türemiştir. Türevleriyle beraber “şfa”; bir şeyin aynısını eklemek, çift yapmak, ikileştirmek, tekin zıddı, yardım etmek, fayda ve zarara ortak olmak, himaye etmek, korumak istemek, başkasıyla birleşmek gibi anlamlara gelmektedir.⁵⁵⁷ Kıyamette yapılacak olan şefaati ise; saygınlık ve mertebeye daha yüksek bir konumda olanın, daha aşağı bir düzeyde olan ile bir araya gelmesi demektir.⁵⁵⁸

Elmalılı'ya göre şefaati; hürmete layık birinin kendinden düşük bir diğeri hakkında rica ve yakarma ile yardım ederek ona katılmasıdır. Bunu da şefaati olunan kimseye şefaati istenenden daha çok ilişkisi bulunan kimseler yapabilir. Şefaati edeceklerin başında *Makam-ı Mahmud*⁵⁵⁹ da Hız. Muhammed (s.a.v.) sonra derece derece diğeri peygamberler, sonra salih kimseler, sonra melekler gelir.⁵⁶⁰ Duha Sûresi 93/5. âyetinde geçen “râdiye-merdiye” makamının da şefaati mertebesi olan “*Makam-ı Mahmud*” olduğunu söylemektedir.⁵⁶¹

Bunun yanında şefaatin tamamen Allah'ın elinde olduğunu ancak onun izni ve emri ile şefaati kapısının açılabilceğini söyleyen Elmalılı, şefaati etmesine izin verilenlerin kendi istediklerine değil, yine Allah'ın istediklerine şefaati edebileceklerini belirtmektedir. Bu şefaatin sınırı şefaati edeceklerin Allah katındaki derecesi ile uyumlu olacağını ve bu şefaatin en üstünü (şefaati-ı uzma) ve en kapsamlısının da *sahib-i derecât* olan Hız. Muhammed (s.a.v.)'e verileceğini ifade etmektedir.⁵⁶²

⁵⁵⁷ el-İsfahânî, *a.g.e.*, s. 457-458; İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. VIII, s. 183-184.

⁵⁵⁸ el-İsfahânî, *a.g.e.*; s. 457-458.

⁵⁵⁹ “Peygamberlerin sonuncu olan Hız. Muhammed (s.a.v.)'e va'd edilen ve onu hamd etme makamından hamd edilen makamına yücelten en yüksek makam olan şefaati makamıdır. Bu makamda Livâü'l-hamd (sancağı) Hız. Muhammed (s.a.v.)'e verilecek ve ümmet bunun altında toplanıp Allah'a hamd edecektir.”(Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 102.)

⁵⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 171, c. VI, s. 402.

⁵⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 296-297.

⁵⁶² Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 171-172.

Elmalılı'ya göre, Yunus Sûresi 10/2. âyetinde geçen “*Kademe-i Sıdk*” kavramı, Hz. Peygamber'in Allah katındaki yakınlığı ve şefaât makamıdır. Muttakilerin cennetlerde Allah'ın katında tespit edilmiş olan sıdk makamına girmeleri için önlerine düşen ve onlara yol gösteren önderler anlamında kullanılan özel bir deyimdir. Elmalılı, bu kavramı açıkladıktan sonra bu makamın Hz. Peygamber'in makamı olduğunu, kıyamet gününde ümmetinden büyük günah işleyenlere şefaât edeceğini, önlerine düşüp cennetlere ve Allah'ın katındaki sıdk makamına ulaşınca kadar onlara rehberlik edeceğini belirtmektedir.⁵⁶³ Duha Sûresi 5. âyeti⁵⁶⁴ bağlamında Hz. Peygamber'in “*genel af*” istemesinin onun hoşgörü ve şefkatine daha çok yakışacağını söyleyenlere de, bunun küfrü, şirki, zulmü, fasıklık ve isyanı desteklemek, ilâhî adaleti çalıştırmamak, merhamet ve şefkati kötüye kullanmak, iyi şeyleri kötü şeylere feda etmek olduğunu söylemektedir.⁵⁶⁵

Elmalılı, vahhabilerin peygamberi vesile kılarak dua etmeyi bile şirk saydıklarını hatırlatarak, Hz. Peygamber'den ümit beslemenin ve istekte bulunmanın caiz olmayacağını söyleyenlere; “*Bir de haklarında dua ediver. Zira senin duan onların kalplerini yatıştırır.*”⁵⁶⁶ âyetini delil getirerek şöyle cevap verir: “*Kulları tarafından Allah'a elçi olmakla dua ve yalvarışa dahi vesile ve vasıta olur. Hatta her mümin, mümin için dua eder ve etmekle yükümlüdür. Müminlerin birbirlerinden dua istemeleri yasaklanmadığı gibi, peygamberlerden elçi olması nedeniyle dua istemeleri de yasak değildir. onun yapacağı dua, müminlerin kalplerinin huzur ve sükun bulmasına neden olur. Kuşkusuz bu istisna, peygambere çok büyük bir şan ve yetki vermiştir.*”⁵⁶⁷

Şefaatin olmadığını savunanlar, şu âyeti delil getirmişlerdir: “*O gün kimseden şefaât kabul olmaz.*”⁵⁶⁸ Elmalılı, bu âyetin tefsiri bağlamında, Mu'tezile'nin bu âyete dayanarak ahirette büyük günah işleyenlere şefaatin olmayacağını hatırlattıktan sonra, bu âyetin kendilerine peygamberlerinin şefaât edeceğini ileri süren Beni İsrail'in iddialarına cevap olduğunu belirtmektedir. Elmalılı, Şefaatin sadece Allah'ın izniyle olduğunu, onun dışında kimsenin şefaât izni veremeyeceğini ifade etmekte,

⁵⁶³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 484-485.

⁵⁶⁴ “Rabbın sana verecek ve sen hoşnut olacaksın.”

⁵⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 299.

⁵⁶⁶ Tevbe, 9/103.

⁵⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 425-426.

⁵⁶⁸ Bakara, 2/48.

peygamber ve velilerin Allah'tan izinsiz şefa'at edebilecekleri zannıyla onlara tapınılmamasını öğütlemektedir.⁵⁶⁹

Elmalılı'ya göre; Nebe Sûresi 78/38. âyetinde; kıyamet günü Allah katında konuşmaya izin verilmekten maksat; konuşmaya mâlik olmak değil, konuşmanın izin verilmesine bağlanmasıdır. Bu izin de şefa'at kapısının açılışı anlamındadır ve Allah'a yakın kullar bu şekilde şefa'at edeceklerdir. Bunu ilk olarak genel şefa'ate izinli olan Hz. Muhammed (s.a.v.), daha sonra da özel şefa'at sahipleri gerçekleştirecektir.⁵⁷⁰

2.2.10. Hz. Peygamber'e Salavat Getirilmesi

İnsanların gıyapta birbirlerini hayırla yad etmeleri, birbirlerine dua etmeleri, birbirleri hakkında olumlu konuşmaları her dinde olduğu gibi İslâm Dini'nde de ahlâkî bir değer olarak kabul edilmektedir. Özellikle Hz. Peygamber söz konusu olduğunda bu tutum daha da belirgin hale gelmektedir. Bu yüzden müslümanlar Hz. Peygamber'e duyulan sevgi ve muhabbetin ifadesi olarak salavat getirmektedirler.

Salavat kelimesi *salât* kelimesinin çoğuludur. Sözlükte; dua, tâzîm, rahmet gibi anlamlara gelmektedir. *Selâm* kelimesi ise, esenlik anlamına gelmektedir. Salavat "*aleyhi's-selatü ve's-selam*" veya "*sallahû aleyhî vesellem*" şeklinde yapılan duaya denir. Bu dua, Hz. Peygamber'in manevî şahsiyetini selâmlama olarak kabul edilmektedir.⁵⁷¹

Âyet-i Kerime'de Allah'ın ve meleklerinin Hz. Peygamber'e salât getirdiği ve müminlerin de ona salât ve selâm getirmeleri şöyle emredilmektedir: "*Gerçekten Allah ve melekleri Peygamber'e salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona teslimiyetle salât ve selâm edin.*"⁵⁷² Allah ve meleklerinin Peygambere salât getirmesini Elmalılı, Allah'ın Peygamber'e rahmet ve nimet vermesi ile; meleklerin istiğfarları ve hizmetleri ile ona ikramda bulunması şeklinde izah etmektedir. Müminlerin salât getirmelerini ise, ona dua etmek olarak değerlendirmektedir. Ahzâb Sûresi 43. âyetini⁵⁷³ zikrettikten sonra da müminlerin Hz. Peygamber'e salât ve

⁵⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 355.

⁵⁷⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 547-548.

⁵⁷¹ Mehmet Suat Mertoğlu, "*Salâtü Selâm*", DİA, TDV Yayınları, İstanbul, 2009, c. XXXVI, s. 23.

⁵⁷² Ahzâb 33/56.

⁵⁷³ "Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için, üzerinize melekleriyle beraber rahmetini gönderen Allah'tır." (Ahzâb, 33/43)

selâm getirmesi sayesinde Allah'ın onlara ilâhî feyz indirdiğini ifade etmekte, bu yüzden müminlerin Hz. Peygamber'e selam vermesi, hürmet etmesi, teslim olması ve ona uyması gerektiğini söylemektedir.

Salavat getirmenin fıkhi hükmü konusunda Ahzâb Sûresi 56. âyetini delil getiren Elmalılı, Hz. Peygamber'e ömürde bir defa salavat getirmenin farz olduğunu; ancak her ismi anıldığında salavat getirmenin ise vacip olduğunu söyledikten sonra peygamberlerin dışındakilere salavat getirmenin doğru olmadığını şöyle açıklamaktadır: *“Peygamberlerden başkasına salavat, peygambere tabi olarak caiz olursa da, başlı başına birisine salavat getirmek mekruhtur. Çünkü örfte peygamberlerin şiarıdır. Nitekim aziz ve celil olmakla birlikte hakkında ‘azze ve celle’ denmez”*.⁵⁷⁴

Namazda salavat getirmenin hükmüne de değinen Elmalılı, Hanefi mezhebine göre namazda salavat getirmenin sünnet olduğunu, Şafii mezhebine göre farz olduğunu ifade etmektedir.⁵⁷⁵ Maliki mezhebinin Hanefi mezhebi, Hanbeli mezhebinin ise Şafii mezhebi gibi düşündükleri bilinmektedir.⁵⁷⁶

Elmalılı, bu konuda pek çok hadisin bulunduğunu zikrettikten sonra salavatla ilgili hadisleri nakletmektedir: *“Yanında adım zikrolunup da bana salavat getirmeyenin burnu sürtünsün.”*⁵⁷⁷ Yine *“Allah Teâla benim için iki melek görevlendirmiştir. Ben bir müslümanın yanında anıldım da bana salavat getirdi mi mutlaka o iki melek ona: ‘Allah seni bağışlasın.’ derler. Allah Teâla ve diğer melekleri de o iki meleğe cevaben ‘amin’ derler. Bir müslümanın yanında adım zikrolunduğunda bana salavat getirmede mi, mutlaka o iki melek: ‘Allah seni bağışlamasın.’ derler. Yüce Allah ve öteki melekleri de o iki meleğe cevaben ‘amin’ derler.”*⁵⁷⁸

Sonuç olarak, Allah ve melekleri Hz. Peygamber'e salât ettikleri gibi, müminlerin de ona salâtu selâm getirmesi gerekir. Allah'ın salât etmesi rahmet, müminlerin ve meleklerin salât etmesi de onun için rahmet duası ve Allah katında makâmının yüceltilmesi anlamına gelmektedir.

⁵⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 369-370.

⁵⁷⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 369-370.

⁵⁷⁶ Firûzâbâdî, Muhammed b. Yakub Mucî'd-Din, *es-Selat ve'l-Büşer fi's-Salat 'ala Hayri'l-Beşer*, Thk. M. Nureddin Adnan el-Cezairî, 1385/1966, c. I, s. 144-151.

⁵⁷⁷ İbn Kesir, *Tefsir*, c. III, s. 624.

⁵⁷⁸ İbn Kesir, *Tefsir*, c. III, s. 628.

2.2.11. Hz. Peygamber’e Atılan İftiralar

Kur’an-ı Kerim kavimlerin peygamberlere verdiği tepkiler, onlara attıkları iftiralar ve onlara yaptıkları işkencelerin anlatıldığı pek çok âyetle doludur. Daha önceki peygamberler gibi Hz. Peygamber’e de kavmi tarafından aynı tepkiler verilmiş, hatta hiçbir peygambere atılmayan iftiralar atılmıştır. Önceleri çok güvendikleri hatta kendisine “*el-Emin*” lakabı verdikleri insanı, çıkarlarına ters düşen fikirleri yüzünden “*deli*”, “*mecnun*”, “*kâhin*”, “*şair*” gibi sıfatlarla nitelemeye başladılar.

Kur’an’ı Kerim’de Hz. Peygamber için kullanılan bu kelimelerin ve sıfatların asılsız olduğuna dair pek çok âyet bulunmaktadır: “*O bir şair sözü değildir, siz çok az inanıyorsunuz. Bir kâhin sözü de değildir, ne de az düşünüyorsunuz.*”⁵⁷⁹, (Ey Muhammed!) *sen hatırlat, öğüt ver. Rabinin nimeti sayesinde sen ne kâhinsin, ne de mecnun. Yoksa : ‘O bir şairdir, zamanın felaketine uğramasını gözetiyoruz.’ Mu diyorlar?*”⁵⁸⁰, “*Sonra ondan döndüler. ‘Bu öğretilmiş bir delidir.’ dediler.*”⁵⁸¹, “*Biz ona şiir öğretmedik; zaten ona yaraşmazdı da. Ona vahyedilen, ancak bir öğüt ve apaçık Kur’an’dır.*”⁵⁸² gibi âyetlerin tefsiri bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber’in deli, şair ve kâhin olmadığını, onun bu gibi sıfatlardan uzak, tertemiz olduğunu dile getirmektedir. Hz. Peygamber’in yıllarca onların arasında kaldığını, ona “*el-Emin*” lakabı verdiklerini hatırlattıktan sonra sohbetinde bulunduklarından aklını ve yüce ahlâkını bildiklerini ifade etmektedir.

Elmalılı’ya göre, müşrikler Kur’an ve peygamberlik haberlerine inanmak istemediklerinden, Hz. Peygamber’e; cin çarpmış deli, gaybdan haber veren kâhin, süslü sözler söyleyen şair iftiralarını attılar. Kâhinin keskin akıllı, mecnunun ise akıllı ve fikri karışık olduğunu dile getiren Elmalılı, Hz. Peygamber’e bütün bu sıfatları bir arada verenlerin kafalarının karışık olduğunu ifade etmektedir.⁵⁸³

“*Her eksik şey, bir mükemmelin varlığını düşündürür.*” diyen müellif, peygamberliği böyle kötü vasıflara benzetmeye çalışmamayı, aksine bunları, çok

⁵⁷⁹ Hakka, 69/41-42.

⁵⁸⁰ Tur, 52/29-30.

⁵⁸¹ Duhan, 44/14.

⁵⁸² Yasin, 36/69. Bkz. Necm, 53/2-5; Tekvir, 81/19-25; Kalem, 68/2.

⁵⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 37; c. VI, s. 470-471; c. VII, s. 304; c. VIII, s. 361-362.

yüksek olan hak bir peygamberliğin mümkün olduğuna delil olarak saymayı tercih etmektedir.⁵⁸⁴

2.2.12. Hz. Peygamber'in Sadaka Almaması

Hz. Peygamber ve aynı zamanda onun soyuna zekâtın verilmeyeceği konusu klasik fıkıh kitaplarında yer almış ve İslâm âlimleri tarafından tartışılmış bir konudur. Hz. Peygamber'in ailesinden kastın kimler olduğu, zekât veya sadaka verilip-verilmeyeceği mezhepler arasında farklılık arz etmektedir.

Hadis kaynaklarında Hz. Peygamber ve ailesine zekâtın ve sadakanın haram olduğu ile ilgili rivâyetleri şöyle sıralayabiliriz: *“Sadakalar, insanların mallarının kirleridir. Muhammed'e ve onun ailesine helal değildir.”*⁵⁸⁵, *“Ebu Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Hz. Ali'nin oğlu Hasan (r.a.), sadaka edilen hurmalardan birini alıp ağzına atmıştı. Bunu gören Resullullah: “Kiğ kiğ! At onu! Bizim sadaka edilen şeyleri yemediğimizi bilmiyor musun?”*⁵⁸⁶ Görüldüğü gibi rivâyetler sahih kaynaklardan bize ulaşmıştır. Bu rivâyetler Hz. Peygamber ve ailesine sadaka ve zekâtın haram olduğunu göstermektedir.

Hz. Peygamber'in ailesinin kim olduğu mezhepler arasında farklılık arz etmektedir. Ebu Hanife ve İmam Malik'e göre, Hz. Peygamber'in ailesi Haşimiler'dir. İmam Şafii'ye göre ise, Haşimiler ve Muttaliboğulları'dır. Son dönem fıkıh âlimlerinden biri olan Yusuf el-Kardâvî ise, Hz. Peygamber'in ailesinin kendi döneminde yaşayan akrabaları olduğunu söylemekte, günümüzde yaşayan ve Hz. Peygamber'in soyundan gelenlerin ise zekât alabileceklerini belirtmektedir.⁵⁸⁷

Elmalılı da bu konuyu, *“Onların mallarından sadaka al ki, onunla kendilerini temizlersin, tertemiz edersin. Bir de haklarında hayır dua et. Çünkü senin duan onların kalplerini yatıştır. Allah işitendir, bilendir.”*⁵⁸⁸ âyeti bağlamında değerlendirmektedir. Elmalılı'ya göre, Hz. Peygamber ve soyundan gelenler sadaka almaktan men edilmişlerdir. Hz. Peygamber'in alacağı her türlü sadaka haramdır, ancak soyundan olanların vacip olan sadakaları almaları haramdır.

⁵⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 362.

⁵⁸⁵ Müslim b. Haccac Ebu'l-Hasan Kuşeyrî en-Nisaburî, *Sahih-i Müslim*, Tahk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru İhya-it-Turasi'l-Arabî, Beyrut, c. II, s. 752. (Hadis no: 167)

⁵⁸⁶ Buhârî, Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah, *Sahîhu'l-Buhari*, Tahk. Muhammed Zuheyr b. Nasir, Dâru Teykin-Necat, H. 1422, c. II, s. 127. (Hadis no: 1491.)

⁵⁸⁷ Yusuf el-Kardâvî, *Fıkhu'z-Zekât*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1393/1973, c. I, s. 728-739.

⁵⁸⁸ Tevbe, 9 /103.

Bunun yanında Elmalılı, Hz. Peygamber'in sadakaları aldığını; ancak kendi adına değil, Allah adına alıp ve fakirlere dağıttığını ifade etmekte,⁵⁸⁹ buna delil olarak da şu hadisi nakletmektedir: “*Fakirlerinize verilmek üzere zenginlerinizden sadaka almakla emrolundum.*”⁵⁹⁰

2.3. Hz. Peygamber'in Nübüvveti ile İlişkili Mu'cizeler

Tarih boyunca insanlığa pek çok peygamber gönderilmiştir. Peygamber olduğunu iddia edenlerden peygamberliğin ispatı olarak kavimleri peygamberlerden mu'cize istemişlerdir. Allah Teâlâ da peygamberliğin bir delili olarak mu'cizeler yaratmıştır. Elmalılı da son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere pek çok mu'cizenin verildiğine inanmaktadır. Biz de bu başlık altında Hz. Peygamber'in aklî ve hissî mu'cizelerini Elmalılı'nın düşünceleri çerçevesinde ele almaya çalışacağız.

2.3.1. Aklî Mu'cize

“*Manevi mu'cize*” veya “*ilmî mu'cize*” de denilen aklî mu'cize; akılla kavranılan, düşünmekle ve zihin faaliyeti ile mu'cize oldukları anlaşılan mu'cizelere denir. İnsanların akıl yürütme kudretine hitap eden ve onları rasyonel kanıtlarla karşı karşıya bırakan gerçeklerden oluşurlar. Akli mu'cizeler belli bir zaman ve mekânla sınırlı değildir. Peygamberlerin güvenilir, doğru sözlü, güzel ahlâk sahibi olmaları bu tür mu'cizelere örnek verilebilir.⁵⁹¹ Hz. Peygamber'e ise, bu özelliklerin yanı sıra kıyamete kadar insanların akıllarına hitap eden Kur'an-ı Kerim mu'cizesi verilmiş. Başka hiçbir peygambere böyle bir mu'cize verilmemiştir.

2.3.1.1. Kur'an Mu'cizesi

Hiç şüphesiz Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.v.)'in en büyük ve en önemli mu'cizesidir. Diğer bütün peygamberlere verilen mu'cizeler hissî iken, Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed (s.a.v.)'e verilen ve kıyamete kadar kalıcı olan aklî bir mu'cizedir.

⁵⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 439.

⁵⁹⁰ el-Malikî, Şeyh Ebubekir Muhammed b. Abdullah İbnü'l-Arabî, *Ahkâmu'l-Kur'ani's-Suğra*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971, s. 319.

⁵⁹¹ Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 376; Bulut, *a.g.(Md.)*, c. XXX, s. 351.

Elmalılı'ya göre, Bakara Sûresi 164. âyeti⁵⁹² gibi insanları düşünmeye, akıllarını kullanmaya sevk eden âyetler Kur'an'da çok fazladır. Bu âyetler, insanların düşünüp akıllarını kullanmalarını emretmektedir. Bu yüzden Kur'an, insanları delil bulmak için mu'cizelerden çok, akılla anlaşılabilen hususlara sevk etmektedir. Bu bağlamda Elmalılı, Kur'an'ın en büyük mu'cize olduğunu, fakat bundan bazı modernistlerin zannettiği gibi peygamberlerin mu'cizelerinin mümkün olmadığı ve son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)'in maddi mu'cizeler göstermediği şeklinde bir anlam çıkarmanın doğru olmadığını söylemektedir.⁵⁹³

Elmalılı, özellikle tehdidi⁵⁹⁴ âyetlerini açıklarken bu konuya temas etmektedir. Bakara Sûresi'nde geçen *"Eğer kulumuza (Muhammed) indirdiğimiz (Kur'an)den şüphe içinde iseniz, haydi onun gibi bir sûre getirin, Allah'tan başka güvendiklerinizin hepsini çağırın; eğer doğru iseniz."*⁵⁹⁵ âyeti bağlamında müşriklerin Allah'ın varlığını kabul ettiğini, ancak Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberliğinden -bilerek veya bilmeyerek- şüphe duyduklarını ve onu inkâr ettiklerini ifade etmektedir. Allah'ın, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e Kur'an'ı ilâhî bir delil, kendisinde şüphe olmayan ebedi bir mu'cize olarak verdiğini belirtmekte, bu mu'cizeye inanmayan ve şüphe edenlere karşı Allah'ın tehdidi ilan ettiğini ve Kur'an'ın bir benzerini arap müşriklerinden istediğini dile getirmektedir. Elmalılı'ya göre, bu mu'cize o kadar güçlüdür ki, hiçbir edîb, filozof veya şair onun benzerini meydana getirecek bir gücü kendisinde bulamamıştır.⁵⁹⁶

Hz. Peygamber'in mu'cizelerinin çok olduğunu ifade eden Elmalılı, sonradan gelen insanların son peygamberin mu'cizesini inkâr etmemeleri için, Allah'ın ebedî, akîl ve ilmî kıymeti olan Kur'an mu'cizesini ona verdiğini, ve bu mu'cizenin meydan okumasının kıyamete kadar devam edeceğini ifade etmektedir. Elmalılı'ya göre, Kur'an'ın benzerini insanlar hiçbir zaman getiremezler; çünkü Kur'an ilâhî taahhüd altındadır. Bu yüzden son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) dışında hiç kimse

⁵⁹² "Şüphesiz göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlara yarar şeylerle denizde akıp giden gemide, Allah'ın yukardan bir su indirip de onunla yeri ölümünden sonra diriltmesinde, diriltip de üzerinde her çeşit canlıyı yaymasında, rüzgârları değiştirmesinde, gök ile yer arasında emre hazır olan bulutta şüphesiz akıllı olan bir topluluk için (elbette Allah'ın birliğine) deliller vardır."

⁵⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 557.

⁵⁹⁴ Kur'an-ı Kerim'in ilâhî kaynaklı olduğunu kabul etmeyenlere Kur'an'ın benzerini getirmeleri hususunda meydan okuması (DİA, TDV Yayınları, c. XL, İstanbul, 2011, s. 313)

⁵⁹⁵ Bakara, 2/23.

⁵⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 288-289.

böyle bir mu'cizeyi ortaya koymaya cesaret bile edemez.⁵⁹⁷ Elmalılı'ya göre, Kur'an Arapça olan nazmı, gayba ait haberleri, emir ve yasakları, müjde ve uyarıları yönüyle bütün akılların ve anlayışların üstünde, Allah'ın özel bilgisiyle indirilmiş ilâhî bir mu'cizedir.⁵⁹⁸

Hız. Musa'ya Tevrat bir defada indiği için, inkârcılar, Kur'an'ın da bir defada indirilmesi gerektiğini⁵⁹⁹ iddia etmişlerdi. Elmalılı'ya göre, i'caz yönüyle; Kur'an'ın parça parça indirilmesi veya hepsinin birden indirilmesi arasında herhangi bir fark yoktur. Hatta parça parça indirilmesi Kur'an'ın bir benzerini yapma konusunda inkârcılar açısından daha avantajlıdır. Ona göre, Kur'an'ın bu şekilde indirilmesinin Hız. Peygamber açısından çeşitli hikmetleri vardır; birincisi Kur'an'ı Hız. Peygamber'in kalbine iyice yerleştirmek, ikincisi hem teorik hem pratik açıdan Hız. Peygamber'de daha fazla derinlik sağlamak, üçüncüsü yeni inen her âyet ile meydan okumada muârizlarını devamlı âciz bırakarak peygambere kalp kuvveti vermek, dördüncüsü de nâsih ve mensûh ile zamana göre Hız. Peygamber'e hükümler ve kurallar öğretmek.⁶⁰⁰

Elmalılı, bazı âyetleri izah sadedinde gayb haberlerine değinmekte ve bu haberleri de Hız. Peygamber'in mu'cizeleri olarak kaydetmektedir. Kur'an'ın Allah tarafından korunduğu âyetini⁶⁰¹ gayb haberlerine dair bir mu'cize olarak görmekte ve on dört asırdan beri Kur'an'ın adeta bu mu'cizeyi haykırdığını ifade etmektedir. Bunun yanında Kur'an'ın Hız. Peygamber tarafından unutulmamasının,⁶⁰² Kur'an'ın diliyle haber verilmesini de geleceğe dair bir gayb mu'cizesi olarak görmektedir. Yine Hatib b. Ebi Beltea'nın gizli kalması gereken bilgileri mektup ile bir kadın vasıtasıyla mekkeli müşriklere bildirmek istemesinin, Hız. Peygamber'e bildirilmesini açık bir mu'cize olarak zikretmektedir. Elmalılı, İranlıların Rumları yenmesi üzerine Rumların 3-9 sene zarfında Rumları yeneceğini haber vermesini⁶⁰³ de gayba ait haber olarak görmektedir. Hatta bu âyetin farklı bir kıraatle okunması durumunda Rumların da müslümanlara yenileceğini de içeren başka bir mu'cize olarak görmektedir.⁶⁰⁴

⁵⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 288-289.

⁵⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 580-581.

⁵⁹⁹ Furkan, 25/32.

⁶⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 73.

⁶⁰¹ Hicr, 15/9.

⁶⁰² A'la, 87/6.

⁶⁰³ Rum, 30/2-4.

⁶⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 215-216; c. IX, s.165-167; c. VI, s. 261-263; c. VIII, s. 593- 596.

Bazı âyetlerden yola çıkarak Kur'an'ın ilmî mu'cizelerini değerlendiren Elmalılı, rüzgarın yağmur yüklü bulutları yüklenmesi⁶⁰⁵ âyetini delil getirerek, bunu Hz. Peygamber'in bir mu'cizesi olarak kaydetmekte, bilimin gelişmesiyle insanlığın Hz. Peygamber'den bin sene sonra ancak bu olaya vakıf olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında Elmalılı, Bakara Sûresi 2/19. âyetinde geçen ve insanlığın ancak 20. yüzyılda ilmine vardığı *önce gök gürültüsü, sonra şimşek, sonra yıldırım* şeklinde meydana gelen olayı da ilmî bir mu'cize olarak kabul değerlendirmektedir.⁶⁰⁶

Elmalılı'ya göre, Hz. Peygamber'in ümmi oluşu⁶⁰⁷ da bir mu'cizedir. Ümmi olan bir kişinin okuma yazması olan kişileri âciz bıkaracak ilmî yücelik ve kemâle sahip olmasını da mu'cize olarak değerlendirir.⁶⁰⁸

2.3.2. Hissî Mu'cizeler

"Kevni mu'cizeler" de denilen hissî mu'cizeler; gözle görülen ve duyu organlarıyla hissedilen mu'cizelere denir. Bu mu'cizeler, tabiat kanunlarını aşan ve Allah Teâla'nın müdahalesini gösteren ilâhî fiillerdir. Peygamberlerin yaşadığı zaman ve mekânla sınırlıdır.⁶⁰⁹ Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere ait pek çok hissî mu'cizeden haber verilmektedir. Hz. Musa'nın asasının yılanı dönüşmesi,⁶¹⁰ Hz. Salih'in devesi,⁶¹¹ Hz. İsa'nın ölüleri diriltmesi, kuş şekline soktuğu çamuru canlandırması, âmâyı iyileştirmesi⁶¹² bu tür mu'cizelere örnektir. Hz. Peygamber'e de aklî mu'cize olan Kur'an-ı Kerim'in yanında pek çok hissi mu'cize verilmiştir. Elmalılı'nın değindiği İsrâ, Mirac, İnşikak-ı Kamer, Şerh-i Sadr gibi mu'cizeler bunlardan bir kaçıdır.

2.3.2.1. Fil Olayı

Fil Olayı, Hz. Peygamber dünyaya gelmeden kısa bir süre önce meydana gelmiştir. Tarihi kaynaklarda⁶¹³ yer alan bu olay aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de bir

⁶⁰⁵ A'raf, 7/57.

⁶⁰⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 75; c. I, s. 275.

⁶⁰⁷ A'raf, 7/157.

⁶⁰⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 159.

⁶⁰⁹ Gölcük-Toprak, *a.g.e.*, s. 378; Bulut, *a.g.(Md.)*, c. XXX, s. 351-352.

⁶¹⁰ A'raf, 7/107.

⁶¹¹ A'raf, 7/73.

⁶¹² Âl-i İmrân, 3/49.

⁶¹³ Taberî, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir, *Tarihü't-Taberî*, Dâru't-Turas, Beyrut, H. 1387, c. II, s. 105-155; İbnü'l Esir, Ebu'l Fida Ali b. Muhammed b. Abdülkerim el-Cezerî eş-Şeybanî, *İslâm Tarihi*

sûreye isim olmuştur.⁶¹⁴ Bu sûrenin tefsiri bağlamında çok farklı yorumlar yapılmıştır. Nitekim Fil Olayı, Elmalılı'nın üzerinde durduğu konulardandır. Aynı zamanda bu hadiseyi geleneksel anlayışa aykırı şekilde yorumlayan Muhammed Abduh'a ağır eleştiriler yönelttiği konulardan biridir.

Elmalılı'ya göre, bu olağanüstü olayı, tabiat kanunlarına dönüştürme gayreti içerisinde girmeden, tabiat üzerinde hâkim bulunan Allah Teâla'nın ilâhî bir fiili olarak görmek gerekir. Bu olayda zikredilen kuşların ve taşların, çiçek veya kızamık mikrobı ile izah edilmesi doğru değildir. Yapılan bu izahlar, olayı tabîî bir hale getirme ve mikrop vurgusu ile âyetin mânâsını daha ince bir mesaja dönüştürme gayretidir. Yapılan bu açıklama ve zorlama te'villerin kimseye bir faydası yoktur.

Bazı modern müfessircilerden alıntılar yaptıktan sonra Elmalılı, Fil Olayı'nın gerçekleştiği yılda çiçek veya kızamık mikrobunun görüldüğüne dair bir rivâyete⁶¹⁵ odaklanır. Rivâyetin sadece bir kişiye dayandığını, onun da “öyle haber verildi ki” şeklinde zayıf bir yolla naklettiğini ifade etmektedir. Bu rivâyet üzerinden değerlendirme yapan Elmalılı'ya göre, Fil Ordusu bu hastalıklardan dolayı yok olmamıştır. Üzerlik Otu ve Ebu Cehil karpuzu gibi zehirli ağaçlar da ilk kez o yıl görülmüşse de, bu iki madde bir arada düşünüldüğünde, -şâyet doğruysa- bu hadiselerin o olay olarak değil, mikropların sebep olduğu bir netice olarak değerlendirmek gerekir.

İlgili rivâyete ihtiyatlı yaklaşan Elmalılı, taşın yağmasını bir olağanüstülük, bu taşların çiçek hastalığına sebep olmasını başka bir olağanüstülük olarak görür ve bu durumun içinden çıkılmaz bir hal alacağını söyler. Çiçek mikrobı te'vilinin bu rivâyete dayandığını ifade eden Elmalılı, bu rivâyetin hem nakil hemde dirâyet yönünden zayıf olduğunu belirtmektedir.

Muhammed Abduh (ö. 1323/1905)'un tefsir anlayışını çok ciddi bir şekilde tenkit eden Elmalılı, Fil Olayı bağlamında yaptığı açıklamaları aynı üslupla eleştirmektedir. Elmalılı'ya göre, Hammer (ö. 1273/1876), yazmış olduğu tarih kitabında kısaca değindiği Fil Olayı'nı bazı kurnaz ifadelerle çiçek hastalığına bir ihtimal olarak görmüşken, Abduh'un bu rivâyeti kesin ve sağlam olarak nakletmesi doğru değildir. Haberi vahid derecesine bile ulaşmamış, dirâyet açısından zayıf

(*el-Kamil fi't-Tarih*), (Çev. Beşir Eryarsoy, Ahmet Ağrakça, Yunus Apaydın, Zülfikar Tüccar), Ocak Yayınları, İstanbul, 2016, c. I, s. 401-405.

⁶¹⁴ Fil Sûresi, 105

⁶¹⁵ “İkrime'den rivâyet edildi ki, kime bir taş isabet ettiyse onu çiçek hastası yaptı. Bu ortaya çıkan ilk çiçek hastalığıdır.” (Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 509.)

olan “atılan taşların çiçek hastalığı mikrobu taşıdığı” rivâyetini bütün rivâyetlerin birleştiği nokta olarak nakletmesi doğru bir tavır değildir. Abduh, Fil Olayı’nda gerçekleşen kuş gönderilmesi ve taş atılması hadisesini böyle “bir şey olmaz” düşüncesinden hareketle yapmıştır.⁶¹⁶

Elmalılı, Abduh’un kuşları önce sinek, sonra mikrop, taşları da ayağına bulaşmış bir toz olarak izah etmesini de tenkit eder. Âyetteki taşların toz, sineğin de kuş olarak adlandırılmayacağını söyleyen Elmalılı, “*tayr*” kelimesinden sinek değil, kuş mânâsının anlaşılması gerektiğini kaydeder. Bu gibi açıklamaların ve te’villerin bir anlamının olmadığını, farklı olmak için böyle bir çelişki yumağının içine girilmemesi gerektiğini söyler.

Abduh’tan yaptığı bir alıntıda geçen; “*Kuşların onlara çiçek veya kızamık hastalığı bulaştıracak şeyi göndermesi*” şeklindeki ifade Elmalılı’ya göre, bir tefsirden çok, nass üzerine yapılan bir ziyadelihtir. Bunu destekleyecek aklî veya naklî bir delil bulunmamaktadır. Bu ifade, sanki çiçek hastalığını ortaya çıkarmak için Allah Teâla’nın bazı maddelere muhtaç olduğu gibi bir izlenim oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu durum Allah’ın yaratma fiillerinde bir şeye muhtaç olduğu izlenimini verdiğinden Fil Sûresi’nin tahrifi anlamına da gelmektedir.

Abduh’un ortaya attığı “*bu olay, te’vilsiz kabul edilmeyecek hususlardandır*” ifadeleri, fitne çıkarmaktan başka bir işe yaramayacaktır. Abduh’un fillerin gözle görülmeyen mikroplarla helâkını daha büyük bir olay olarak aktarması da doğru değildir. Klasik anlayışa uygun olarak aktarılan helâk olayı daha zahir ve daha şaşırtıcıdır.⁶¹⁷

Elmalılı’ya göre, Fil Olayı aynı zamanda Hz. Peygamber’in doğumuna da hazırlık amacıyla meydana gelmiş ilâhî bir yardımı ifade eden, ilâhî bir fiildir. Ona göre, bu hadise Fil Ashabı için ne kadar korkunç bir azap veya hikmet olmuşsa, Mekke halkı için de büyük bir ibret ve Allah’ın kudret alâmeti olmuştur. Bu olay Mekkelileri korumak veya Kâbe’ye olan ilâhî hürmetten değil, Kâbe’yi temizlemek, tevhidi yükseltmek için dünyaya gelmek üzere olan Hz. Muhammed (s.a.v.)’in doğumuna hazırlık ve ilâhî bir yardımdır. Buna delil olarak Elmalılı, sûrenin

⁶¹⁶ Muhammed Abduh, *Tefsiru Cüz’i ‘Amme*, h. 1341, s. 156-158; Muhammed Abduh, Muhammed Reşid Rıza, *Tefsir’ul-Menar*, (Çev. Ali Rıza Temel, Halil Çelik), Ekin Yayınları, İstanbul, 2014, c. XIV, s. 456- 457.

⁶¹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 486-527; Şehmus Demir, *Kur’an’ın Yeniden Yorumlanması*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005, s. 90-91.

başındaki âyette yer alan “*Rabbınız*” ibaresinin yerine, “*Rabbın*”⁶¹⁸ ibaresinin kullanıldığını hatırlatır ve bu sûrenin Hz. Peygamber’e ikram, müminlere müjde, Kureyş kafirlerine korkutma ve imtihan olduğunu belirtir.⁶¹⁹

Kur’an’da yer alan bu olaya, Hz. Peygamber’in açığını aramaya çalışan dönemin müşrikleri tarafından herhangi bir itirazın gelmemesi, gerçekleştiğinin kanıtıdır. Ancak Elmalılı’nın bu hadiseyi herhangi bir rivâyete dayanmadan Hz. Peygamber’in doğumuna yorumlamaya çalışması kanaatimizce ilmî değil, Hz. Peygamber’i yüceltme arzusunun ifadesidir.

2.3.2.2. İsra ve Mirac

Şüphesiz Hz. Peygamber’in önemli mu’cizelerinden biri de İsra ve Mirac olarak bilinen mu’cizesidir. İsra ve Mirac mu’cizenin gerçekleştiği tarihi kaynaklar⁶²⁰ ile sabit olmakla beraber İsra Mu’cizesi⁶²¹ ayrıca Kur’an-ı Kerim de kayıt altına alınmıştır. İsra ve Mirac mu’cizesi ilk asırdan günümüze kadar tartışılmış ve bu tartışma hâlâ güncelliğini korumaktadır. Bu tartışmanın alanına giren noktaları şöyle sıralayabiliriz; olayın gerçekleştiği tarih, olayın kaç defa meydana geldiği, beden ile mi, ruh ile mi ya da hem beden hem ruh ile mi gerçekleştiği, Hz. Peygamber’in Allah’ı görüp görmediği ve bu konudaki rivâyetlerin çeşitliliği.

İsra ve Mirac olayını İslâm âlimleri şu âyet bağlamında değerlendirmişlerdir: “*Kulu Muhammed’i geceleyin, Mescid-i Haram’dan kendisine bazı âyetlerimizi göstermek için, etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. Şüphesiz ki her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla gören O’dur.*”⁶²² Bu âyetin tefsiri bağlamında klasik İslâm anlayışını benimseyen Elmalılı, bu konuda da klasik kaynaklarda nakledilen İsra ve Mirac olayını⁶²³ aynen aktardıktan sonra tartışılan konulara değinerek fikirlerini beyan etmektedir. Ona göre, İsra; gerek yaya, gerek atlı olsun gece yürüyüşü demektir. Mescid-i Haram; Ka’be’yi kuşatan ve Harem-i Şerif denilen camidir. Mescid-i Aksâ ise; Kudüs’deki Beytü’l Makdis’dır. Mescid-i Haram konusunda âlimler hemfikir iken, Mescid-i Aksa konusunda ihtilaf söz konusudur. Elmalılı, Mescid-i Aksa’nın Filistin’de

⁶¹⁸ Kureyş, 106/1.

⁶¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 495-496.

⁶²⁰ İbnü’l-Esir, *a.g.e.*, c. II, s. 37-42.

⁶²¹ İsra, 17/1.

⁶²² İsra, 17/1.

⁶²³ Taberî, *Tefsir*, c. XVII, s. 329-352.

bulunan Beytü'l-Makdis olduğuna kanıt olarak şu iki hadisi nakleder: “Burak’a bindim, Beytü'l Makdis’e vardım.”⁶²⁴ Bir diğer hadis olarak da: “Allah Ariş ile Fırat arasını mübarek(bereketli) kılmış ve özellikle Filistin’i mübarek kılmıştır.”⁶²⁵

Elmalılı’ya göre, isra ve Mirac gibi hadiseleri benzerleri ile düşünme çabasına girmek doğru değildir. Bu ve benzeri hadiseler ancak müşahede veya haber ile bilinebilir. Bu yüzden Elmalılı, bazı tefsircilerin gök cisimlerinin hızından yola çıkarak İsra ve Mirac olayını bilimsel bir temele oturttukları, akla yaklaştırmaya çalışmalarını eleştirmektedir. Böyle bir mu’cizenin doğal yollardan izah edilmesini kabul etmez. *Burak* kelimesinin berk(yıldırım) kelimesinden türediğini söyleyen Elmalılı, Hz. Peygamber’in Burak hadisinden⁶²⁶ yola çıkarak İsra Olayı’nın şimşek hızıyla gerçekleştiği yönünde bir çıkarımda bulunmanın ve onun üzerinde bulunan kişiyi sarsmayacak şekilde bir huzur ve sukûnet ile mesafeyi kat ettiğini düşünmenin mümkün olduğunu; ancak bunları sadece noksan akıldan tam akla yaklaştıracak durumlar olduğunu söyler. O, İsra ve Mirac Olayı’nı aklın idrakının ötesinde bir mu’cize olarak değerlendirir.

Hz. Peygamber’in hem beden hem ruh ile Mirac’a çıktığını, İsra’nın Burak ile yapıldığını, ondan sonrası için de Mirac’ın –asansör- kurulduğunu kabul eden Elmalılı, bazılarının da Hz. Peygamber’in Mescid-i Aksa’ya beden ile ondan sonra ruh ile çıktığını iddia ettiklerini söylemektedir. Bazılarının da bu konuda şöyle dediğini nakleder: “Ruhun iki cesedi vardır. Biri, gayb âleminden gizli bir cesettir ki, onda unsurların bir etkisi yoktur. Biri de görülen âlemde yoğun bir cesettir ki, unsurlardan meydana getirilmiştir. Hz. Peygamber (s.a.v) göğe çıkarken cesedi, madde elementlerinden hepsini kendi küresinde bıraktı ve ancak latif cesedi ile kaldı ve yüce Allah’ın dilediği yere kadar onunla çıktı. Sonra da o bıraktığı cesede geri döndü. Bu ifade, Mirac meselesinde ruhanî tabirinin sadece düşünce ile olan bir yükselme demek olmadığını anlatmakla beraber, Mirac’ı, sofilerin ruhun tamamen cesedden soyulması diye ifade ettikleri olay mahiyetinde gösteriyor demektir. Halbuki ruhun bedenden tamamen sıyrılması ümmetin fertlerinden nice adamlarda bile defalarca olduğu nakledile gelmiştir. Ve elbette Hz. Peygamberin miracının

⁶²⁴ Taberî, *Tefsir*, c. XVII, s. 344.

⁶²⁵ Ebu Hayyân, *a.g.e.*, c. VII, s. 10.

⁶²⁶ Taberî, *Tefsir*, c. XVII, s. 329-352.

ruhun bedenden sıyrılmasından çok yüksek ilâhî bir mu'cize olduğunda şüphe edilmemesi gerekir."⁶²⁷

İsra Sûresi'nin 60. âyetinde geçen rüya (gösterme) tabirinden hareketle Mirac'ın rüyada meydana geldiğini söyleyenlerin olduğunu ifade eden Elmalılı, bu görüşü kabul etmemektedir. Elmalılı'ya göre, rüyada böyle bir olayın gerçekleşmesi, herkesin başına gelebilecek bir durumdur. Rüyada gerçekleşmiş olsaydı bu durum kimsenin tepkisini çekmezdi. Âyette bu rüyanın bir imtihan vesilesi sayılması da rüyanın bir fitne ve imtihan aracı olamayacağı gerçeğinden hareketle onun rüya olarak yorumlanmasının doğru olmadığını göstermektedir.⁶²⁸

Elmalılı, Necm Sûresi'nin 53/7-18. âyetlerini açıklarken bu âyetlerin tam mânâsıyla Mirac'tan bahsettiğini zikreder. Bu bağlamda Hz. Peygamber'in Allah'ı görüp görmediği konusundaki rivâyetlere ve tartışmalara yer veren Elmalılı, âyetlerin zahirinden Allah'ı görmenin mümkün olmadığını söylese de, "*(Peygamberin) gözü şaşmadı ve sınırı aşmadı*"⁶²⁹ âyetini açıklarken Hz. Peygamber'in son derece dikkatli ve sıhhatli bir şekilde Allah'ı tesbih edip onu müşahade ettiğini de ifade etmektedir.⁶³⁰ Bu noktada Elmalılı'nın bir kafa karışıklığı içerisinde olduğu hissedilmektedir.

Elmalılı, Fahrettin Razi'nin mutalaâsına yer vererek, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in getirmiş olduğu mu'cizelerin diğer peygamberlerinkinden daha hayret verici olduğunu söyler. Hz. İsa'nın ve Hz. Musa'nın mu'cizelerini çeşitli şekillerde izah eden Elmalılı, Hz. Salih'in mu'cizesini ilginç bulur ve onun taştan deve çıkarma mu'cizesi ile Hz. Peygamber'in Mirac mu'cizesini karşılaştırır. Hz. Peygamber'in daha üstün bir mu'cize getirdiğini, bunun da semavi bir cisimde yaptığı tasarruf olduğunu ifade eder. Müşriklerin göğe kimsenin ulaşamayacağı, onun yarılmasının ve kapanmasının mümkün olmadığı iddialarına cevaben verilen bu mu'cizenin daha ilginç olduğunu söyler.⁶³¹

⁶²⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 304-315.

⁶²⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 346.

⁶²⁹ Necm, 63/17.

⁶³⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 319-334.

⁶³¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 383.

2.3.2.3. İnşıkak-ı Kamer

Hız. Peygamber'in hissî mu'cizelerinden biri de şüphesiz İnşıkak-ı Kamer mu'cizesidir. Hız. Peygamber'in Kur'an-ı Kerim dışındaki mu'cizelerini kabul etmeyenlerin yanında, bazıları da klasik kaynaklarda meydana geldiği kabul edilen İnşıkak-ı Kamer mu'cizesinin, geçmişte değil de gelecekte meydana geleceğini iddia etmişlerdir. Meydana geldiğini kabul edenlerin de, etmeyenlerin de başvurduğu âyet aynıdır: “*Kıyamet saati yaklaştı, Ay yarıldı.*”⁶³²

Elmalılı'ya göre, Hız. Peygamber'in en parlak mu'cizelerinden biri İnşıkak-ı Kamer mu'cizesidir. Sahabe, tabiîn ve sonraki müfessirlerin tamamının bu mu'cizeyi kabul ettiğini, birçok sahabe kanalıyla mutevatir derecesinde nakledildiğini ve bu konuda icmâ olduğunu kaydeder. Aynı zamanda konuyla ilgili hadis ve siyer kaynaklarından pek çok nakiller yapan Elmalılı, bunun gelecekte değil, geçmişte meydana gelmiş bir mu'cize olduğunu belirtir. Bu mu'cizenin iki defa meydana geldiğini söyleyenlere de, bu mu'cizenin bir defa; ancak iki kere aynı anda meydana geldiğini iddia etmektedir. Bu olayın bir mu'cize değil, insanların bakışlarında meydana gelmiş bir sihir olduğunu söyleyenlere, peygamberlik makâmını böyle bir aldatma ve gerçeğe uymayan durumlardan uzak tumak gerektiğini belirtir.

Mazinin muzari mânâsına kullanıldığı âyetlerin, Kur'an'da pek çok örneği olduğu bilinmektedir. Elmalılı, “*Kıyamet saati yaklaştı, Ay yarıldı*” âyetinde böyle bir durumun söz konusu olmadığını, yapanlarında zorlama bir te'vil geliştirdiklerini dile getirir. Elmalılı'ya göre, mazi formunda “*ikiye ayrıldı*” ifadesini gelecek formda “*ikiye ayrılacak*” şeklinde yorumlamanın kimseye faydası olmayacaktır. Ay'ın yarılmasının mümkün olmadığını söyleyen filozoflara da Elmalılı, bu olayın mümkün olduğunu, geçmişte meydana geldiğini kabul etmeyenlerin gelecekte de kabul etmeyeceklerini söyler. Aynı zamanda bugünkü fen biliminin Ay'ın yarılabılme imkânını inkâr etmediğini, sadece bunu uygulayacak kuvvetin tayininde sıkıntı yaşadığını dile getirir. Mümin birinin ise bunun kudretini Allah'a izafe etmede hiçbir tereddüt yaşamayacağını da belirtir.

Elmalılı'ya göre, Hasan-ı Basrî'nin (ö. 110/728) ve Osman b. Ata'nın ayın yarılmasının kıyamette meydana geleceğini söylemeleri, geçmişte bu olayın vûku bulunduğunu inkâr ettikleri şeklinde anlaşılmıştır. Halbuki onlar âyetle açık ve haberde

⁶³² Kamer, 54/1.

meşhur olan mazideki ayın yarılması hadisesini inkâr etmemişler; bilakis, âyetin işaret ettiği farklı bir mânâyı açıklamışlardır.⁶³³

2.3.2.4. Şerh-i Sadr

Hiz. Peygamber'in göğsünün yarılıp-yarılmadığı, ne zaman veya nerede yarıldığı, bu yarılmanın maddi mi, manevi mi olduğu İslâm âlimleri tarafından çokça tartışılmıştır.⁶³⁴ Tarih kaynakları bu olayın meydana geldiğini nakletmişlerdir.⁶³⁵ Elmalılı da, “*Biz senin için (mutluluğun) göğsünü açmadık mı?*”⁶³⁶ âyeti bağlamında Şerh-i Sadr ile ilgili değerlendirmesini yapmaktadır.

Elmalılı'ya göre, bu konuda iki görüş ileri sürülmüştür. Birinci görüş; ihtilaflı olmakla birlikte, haberlerde geldiği üzere çocukluğunda veya peygamberliği sırasında veya İsrâ Gecesi'nde cismanî olarak Hiz. Peygamber'in kalbi çıkarılıp yıkanmış, iman ve hikmetle doldurularak yerine konulmuştur. Maddi kalp yıkanmasının iman, ilim, hikmet, şefkat gibi manevi şeylerle ilgi ve münasebeti bulunduğu inanmayanlar, bu konudaki rivâyetleri mantıklı bulmayarak reddetmişlerdir. Bunun yanında bu ameliyatın esasen mümkün olduğunu ve maddi temizliğin manevi temizlik ile müsasebetinin olduğunu düşünenler, bunu kabul etmişlerse de muradın bu olduğunda ısrar etmemişlerdir.

Elmalılı'ya göre, peygamberlikten önce vûku bulan ve peygamberliğin habercisi olan olağanüstü olaylar ve kerâmetler inkâr edilemezse de, sûrelerin tertibine göre buradaki göğsün yarılması hadisesi peygamberlikten önce veya peygamberlik sırasında meydana gelmemiştir. Bu hadise Duha Sûresi'nin inmesiyle veya daha sonra olduğu açıktır. İsrâ Gecesi ile Duha Sûresi'nin inişi arasındaki zamanın bilinmediğini söyleyen Elmalılı, değerlendirmesini şöyle yapmaktadır: “*Vedduha'daki 'gece' den murat İsrâ gecesi olduğuna dair de bir rivâyet bulunduğu için bunların Mirac ile ilgili olduğunu kabul etmek gerekir. Bunda ise, cismani yarma ihtilaflı olduğu, ruhanî yarmada ise ittifak edildiği için,, hangisi olursa olsun 'göğsü yarmaktan'tan asıl murat, gaye olan son mânâ olmalıdır. O da iman ve hikmet ile hakikatın açılmasıdır ki, cisimler onun için çalışır ve ona feda edilir.*

⁶³³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 364-378.

⁶³⁴ Kadı İ'yaz, Ebu'l-Fadl Musa, *eş-Şifa bi Te'rifi Hukuki'l-Mustafa*, Tahk. Huseyin Abdulhamid Ni'li, 1415/1995, c. II, s. 106-116.

⁶³⁵ İbni İshak, Muhammed b. Yesar, *Sîretü İbn İshak*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398/1978, s. 50-51.

⁶³⁶ İnşirah, 94/1.

Hakikatte bir elem olan cismani ameliyatlar onun için bir vesilesi olması itibariyle kolaylıkla aşılabılır.”⁶³⁷

Elmalılı’ya göre, ikinci görüş ise ihtilafsızdır. “*Şerhi Sadr*”dan maksat, neticesi itibariyle marifet ve itaattir. İnsanlar ve cinlerle uğraşmanın Hz. Peygamber’e zor geldiğini ve göğsünü daralttığını söyleyen Elmalılı, Allah’ın ona gösterdiği âyetler ile bütün zorlukların üstesinden geldiğini, yüklenmiş olduğu her şeyin gözünde küçüldüğünü ifade eder. Bunun yanında “*Şerhi Sadr*”ın aslında dünyanın değersizliğini ve ahiretin değerini bilmekten ibaret olduğunu ve buna benzer başka bir âyetin En’am Sûresi’nde olduğunu zikreder: ⁶³⁸ “*Allah her kimi hidâyete erdirmek isterse onun göğsünü İslâm’a açar. Her kimi de sapıklığa düşürmek isterse onun da kalbini daraltıp sıkıştırır.*”⁶³⁹

Elmalılı, bu meşhur mu’cizelerin yanında bazı hadisleri zikrederek Hz. Peygamber’in başka mu’cizelerinden de bahseder. Hendek Savaşı’nda kuyuların kazımı sırasında ashabın kıramadığı bir taşı kırmak için Hz. Peygamber aşağı iner ve taşı kırar. Bu esnada taştan kopan parçalardan sonra İran’ın, Bizans’ın ve Yemen’in müslümanlar tarafından ele geçirileceğini müjdeleder. Elmalılı, bu olayı gelecekte vûku bulacak bir mu’cize olarak değerlendirir.⁶⁴⁰ Bunun yanında Hz. Peygamber’in daha önce hutbe okuduğu kütüğün yanından ayrılıp, minberde hutbe okuması esnasında, kütüğün deve yavrusu iniltisine benzer bir sesle ağlamasını ve Hz. Peygamber’in elini kütüğün üzeri ne koymasından sonra sesin kesilmesini,⁶⁴¹ savaşlarda ve diğer zamanlarda yaralananlara Hz. Peygamber’in okuyup dokunmasıyla onların şifa bulmasını da birer mu’cize olarak değerlendirir.⁶⁴²

2.4. Hz. Peygamber’in Nübüvvet Vazifesi

Peygamberlik, İslâm’ın Allah’a imandan sonraki en önemli konusudur. İlk peygamber Hz. Adem’den son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.)’e kadar Allah, dinini insanlara öğretmek için pek çok peygamberi yeryüzüne göndermiştir. Ancak insanlar, tarih boyunca peygamberlik kurumuna ve peygamberlere şüphe ile yaklaşmışlardır. Nitekim Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliği de cahiliye

⁶³⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 316-317.

⁶³⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 318.

⁶³⁹ En’am, 6/125.

⁶⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 332.

⁶⁴¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 56-57.

⁶⁴² Elmalılı, *Hak Dini*, c. X, s. 180.

arapları tarafından şüphe ile karşılanmıştır. Bugün hâlâ Batılı müsteşrikler onun peygamberliğini kabul etmemekteler. Oysa Hz. Muhammed (s.a.v.) de diğer peygamberler gibi bir peygamberdir. Buna da en büyük delil; ömrü boyunca davasına olan inancı ve kendisine indirilen aynı zamanda bir mu'cize olan Kur'an-ı Kerim'dir.

Elmalılı'ya göre, bazı düşünürler, Hz. Peygamber'in kendi peygamberliğine kendisinin de inanmaması gerekeceğine, onun asıl maksadını gizleyerek peygamberlik kılığına girdiğine inanmaktadırlar. Diğer bazıları ise, yönetimi ele geçirmek ve halk kitlelerini peşinden sürüklemek için yalancı bir iddia ve uydurma bir rütbe olarak peygamber olduğunu iddia ettiğini söylemektedirler. Ona göre, bunları söyleyenler bu mukayeseleri kendi nefis ve imkânlarını temel alarak yapmaktadırlar. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bütün ömrü boyunca davası uğruna gösterdiği azim ve sebatın, yüksek mücadele ve istikamet derecesini bilmemek veya bilmek istememek insanı yanlış hükümlere götürecektir. Nitekim insaf sahibi birçok doğulu ve batılı düşünür Hz. Muhammed (s.a.v.)'in hem peygamberliğine, hem onun kendi peygamberliğine olan inancının ömrü boyunca kendisine hâkim olduğuna kanaat getirmişlerdir.⁶⁴³ Elmalılı, buna örnek olsun diye İtalyan Kaytano'nun *Tarih-i İslâm* eserinden şöyle bir alıntı yapmaktadır: “*Muhammed hiçbir zorluk karşısında yılmamış, hiç ümitsizliğe düşmemiş, kanaati asla sarsılmamıştır. Onda öyle bir kendine güvenme vardır ki, bunun sırrı anlaşılmamış ve kendisiyle beraber gömülüp gitmiştir.*” Elmalılı'ya göre, bu söz gerçeği hem itiraf hemde inkârdır. Kaytano, bir insanın bu derece kendisine güvenmesini kabullenemediğinden buna bir sır demiş; ancak bu sır, peygamberler arasında tarih bakımından hayatı en iyi bilinen ve bütün hayatı en iyi kayıt altına alınan Hz. Peygamber'in kendine güvenin sırrı değil, Allah'a güvenin sırrı olan peygamberliktir.⁶⁴⁴ Ona bu imanı ve sarsılmaz âzmi veren şüphesiz peygamberlik görevidir.⁶⁴⁵

Elmalılı'ya göre, “*Emrolunduğun gibi dosdoğru ol!*”⁶⁴⁶ emri, Hz. Peygamber'in peygamberlikle ilgili bütün görevlerini kapsadığı için, Hz. Peygamber'e ağır gelmiş ve bundan dolayı Hz. Peygamber “*Hud Sûresi beni*

⁶⁴³ Elmalılı, *Hak Dini*(Hz. Muhammed'in Dini İslâm), c. X, s. 235-236.

⁶⁴⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 442.

⁶⁴⁵ Elmalılı, *Hak Dini*(Hz. Muhammed'in Dini İslâm), c. X, s. 236.

⁶⁴⁶ Hud, 11/112.

ihtiyarlattı” demiştir. Peygamberlik vazifesini yaparken Hz. Peygamber, imanın en kuvvetlisine ve işlerin en zahmetlisine katlandı. Bunu yaparkende sözü ile işi, nazariyatı ile ameliyatı arasında zerre kadar fark göstermedi. Bir insan olması ve aynı zamanda kulluk mertebesinde bulunmasından dolayı umûmi ve müşterek vazifelerde, daima herkesten daha fazla çaba ve tahammül gösterdi, hatta ümmeti için kolaylık olan bazı durumlardan bile faydalanmadı. Aldığı ilâhî emirleri herkesten önce kendisi uyguladı ve kendisini tanıyan herkese “*doğru sözlü, güvenilir insan*” dedirtmeyi başardı.⁶⁴⁷

Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğini tasdik etmek ve doğrudan ona hitap etmek için şu âyet indirilmiştir: “*Sana indirdiklerimizde herhangi bir şüpheye düşersen, senden önce kitap okuyanlara sor. Andolsun ki, sana Rabbinden hak gelmiştir. Sakın şüphe edenlerden olma!*.”⁶⁴⁸ Elmalılı’ya göre, diğer peygamberlerle ilgili kıssaların ilginç olayları içermesi, bunları haber veren Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliği hakkında en küçük bir şüpheye ihtimal bırakmayan bir ifade gücü ve heyecan verici bir kesinlik ifade etmektedir. Bunun yanında bu kıssalar, Ehl-i Kitap’ın kitaplarında bulunduğu ve bunları inkâr edemediklerinden, Hz. Peygamber’in hak peygamber olduğunu gizleme şansları da kalmamıştır.⁶⁴⁹

Hz. Peygamber’in Allah tarafından gönderildiğinin açık ifadelerinden birisi de şu âyettir. “*Emin ol ki sen, hiç şüphesiz risalet görevi ile gönderilen peygamberlerdensin.*”⁶⁵⁰ Elmalılı’ya göre, Hz. Peygamber’e yapılan bu hitap, hem yemin, hem “*inne*”, hem “*lam*”, hem de “*isim cümlesi*” ile pekiştirilmektedir. Bunun sebebi; şiddetli küfür ve inkârla karşılaşan Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğine Allah’ın şahitlik etmesi ve insanlar karşısında ona güvence vermek istemesidir.⁶⁵¹ Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğini hiç kimse kabul etmese bile, Hz. Peygamber’in kalbindeki kendi şahitliği ve Allah’ın buna şahitlik etmesi yeterlidir.⁶⁵²

Elmalılı’ya göre, Hz. İsa’nın gönderiliş gayesi; Hz. Muhammed (s.a.v.)’in peygamberliğini müjdelemek, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in gönderiliş gayesi ise; hak dinin bütün dinlere galip gelmesidir. Bu galibiyetin delili de “*O Resulünü hidâyet ve*

⁶⁴⁷ Elmalılı, *Hak Dini*(Hz. Muhammed’in Dini İslâm), c. X, s. 234-235.

⁶⁴⁸ Yunus, 10/94.

⁶⁴⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 555-556.

⁶⁵⁰ Yasin, 36/2.

⁶⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 442-443.

⁶⁵² Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 35, 441.

hak dinle gönderdi ki, müşrikler istemese de onu, bütün dinlerin üstüne çıkarsın.”⁶⁵³ âyetidir. Buna tasavvuf dilinde Mazhariyat-ı Muhammediye denilir. Bu mazhariyetin hamd hakikatiyle bütünleşmesi mertebesi de, Hakikat-ı Muhammediyye’nin ortaya çıkışı ve aynı zamanda yaratılışın gayesidir. Nitekim *“Ya Muhammed! Eğer sen olmasaydın âlemi yaratmazdım.*”⁶⁵⁴ sözü de aynı hakikatı ortaya koymaktadır.⁶⁵⁵

Elmalılı, Hz. Muhammed (s.a.v.)’in bütün insanlara peygamber olarak gönderildiğine, *“Ey Muhammed! Biz seni bütün insanlara elçi olarak gönderdik. Buna şahit olarak Allah yeter.*”⁶⁵⁶ ve *“Henüz onlara katılmamış bulunan diğer insanlara da (o peygamberi göndermiştir.)”*⁶⁵⁷ âyetlerini delil olarak getirmektedir.⁶⁵⁸ Hz. Peygamber’in sadece insanlara değil, bütün beşer cemaatine gönderilen bir peygamber olduğunu belirtmektedir. İnsan ve cin toplumlarının aslında tek bir toplum olduğunu da söyleyen Elmalılı, insanların peygamberlerinin, aynı zamanda cinlerin peygamberleri olduğunu iddia etmektedir. Buna delil olarak da, *“Biz böylece, her peygambere insan ve cin şeytanlarını düşman yaptık.*”⁶⁵⁹ âyetini delil olarak getirmektedir. Aynı zamanda Hz. Peygamber’in Resulü’s-Sekaleyn (insan ve cin peygamberi) olduğuna hiçbir şüphenin olmadığını belirtmektedir.⁶⁶⁰ *“Rahmeten li’l-âlemin”* kavramına göre, Hz. Peygamber’in bütün yaratılmışlara, Fatiha Sûresi’ndeki *“âlemîn”* tabirinden de akıl sahiplerine gönderildiğine, bu akıl sahiplerinin ise; insanlar, cinler ve melekler olduğunu söylemektedir.⁶⁶¹

Elmalılı’ya göre, *“Allah seni insanlardan korur.*”⁶⁶² âyeti, Hz. Peygamber’in bir suikast veya başka bir şekilde insanlar tarafından öldürülemeyeceğinin garantisidir. Bunun yanında Hz. Peygamber’in bir hadiste şöyle dediğini nakleder: *“Allah beni peygamberlik görevi ile gönderdi. Bundan dolayı çok sıkıldım ve görüyorum ki insanlar beni yalanlıyorlar. Yahudiler, Hristiyanlar, Kureyşliler korkutuyorlar. Ne zaman ki Allah, ‘peygamberlik görevlerini tamamen tebliğ*

⁶⁵³ Saff, 61/9.

⁶⁵⁴ el-Aclûnî, *a.g.e.*, c. II, s. 192. (Had no: 2123)

⁶⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 18-19.

⁶⁵⁶ Nisa, 4/79.

⁶⁵⁷ Cuma, 62/3.

⁶⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 35, 441; c. VIII, s. 35-36.

⁶⁵⁹ En’am, 6/112.

⁶⁶⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 572; c. IV, s. 164.

⁶⁶¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 57.

⁶⁶² Maide, 6/67.

*etmezsen seni cezalandırırım. ' dedi, korku da tamamen ortadan kalktı. "*⁶⁶³ ilgili âyet ve devamındaki hadis Hz. Peygamber'in Allah'a olan sonsuz güvenini de gözler önüne sermektedir.

Peygamberlerin görevi sadece tebliğdir. Bu yüzden Hz. Peygamber'in görevi de sadece insanları Allah'ın dinine çağırmaktır. Elmalılı'ya göre, Hz. Peygamber'in görevi; ileride insanların karşılıklarına çıkacak müjdeleri ve tehlikeleri haber vermek ve aynı zamanda onları bu noktada tebliğ etmektir. O, sadece durumu insanlara iletmeye memur bir nasihatçıdır, zorlayıcı veya kalplere hükmedip dilediğini imânâ getiren biri değildir.⁶⁶⁴ Nitekim âyeti kerimelerde bu durum şöyle açıklanmıştır : *"Haydi öğüt ver; sen şimdi sırf bir öğütçüsün, onların üzerinde bir zorba değilsin. "*⁶⁶⁵

Hz. Peygamber'in ümmeti ile istişâreyi peygamberlik vasfına bağlayan Elmalılı'ya göre, müfessirlerin ve âlimlerin ittifakı ile Allah katından vahyin indiği durumlarda Hz. Peygamber'in ümmeti ile istişâre etmesi caiz görülmemiştir. Çünkü nass karşısında rey ve kıyas geçersizdir. Ancak nass olmayan hususlarda, *"İş konusunda onlarla istişâre et. "*⁶⁶⁶ emri gereğince peygamberin ümmeti ile istişâre etmesi farzdır.⁶⁶⁷

2.5. Hz. Peygamber'e İman ve İtaat Edilmesi

Peygamberler, Allah tarafından seçilmiş üstün ahlâkî özelliklere sahip insanlardır. Bu yüzden Kur'an'da başta Hz. Peygamber olmak üzere, bütün peygamberlere iman ve itaat emredilmektedir. Özellikle Hz. Peygamber'in üstün ahlâk sahibi olduğu,⁶⁶⁸ müminlere güzel bir örnek olduğu,⁶⁶⁹ kendi arzusuna göre konuşmadığı⁶⁷⁰ çeşitli âyetler bağlamında açıklanmaktadır.

Kur'an-ı Kerim'e göre, ilk peygamberden son peygambere kadar hiçbiri arasında fark gözetmeden hepsine iman edilmesi gerekmektedir. Nitekim bu durum Kuran-ı Kerim'de şöyle açıklanmaktadır: *"Peygamber, Rabbi'nden kendisine ne indirildiyse ona iman etti. Müminlerin de, hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler. 'Biz Allah'ın peygamberleri arasında ayırım*

⁶⁶³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 313.

⁶⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 476; c. IX, s.192-193.

⁶⁶⁵ *Ğaşıye*, 88/21-22.

⁶⁶⁶ *Âl-i İmrân*, 3/159.

⁶⁶⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 505-506.

⁶⁶⁸ *Kalem*, 68/4.

⁶⁶⁹ *Ahzâb*, 33/21.

⁶⁷⁰ *Necm*, 53/3.

*yapmayız, duyduk ve itaat ettik. Ey Rabbimiz, bağışlamamı dileriz, dönüş ancak sanadır.’ dediler.”*⁶⁷¹

Bakara Sûresi 2/162. âyetinin tefsiri bağlamında Elmalılı, Hz. Muhammed (s.a.v.)’e iman hususunda yaptığı benzetme ile diğer peygamberleri yıldızlara, Hz. Muhammed (s.a.v.)’i güneşe benzetmektedir. Yıldızların bazılarını inanıp, güneşi inkâr eden Ehl-i Kitab’ın ve müşriklerin, Allah’a iman konusunda sammiyetsiz olduklarını iddia etmektedir. Hz. Peygamber’in peygamberliğinden önce bile Allah’a ve ahiret gününe iman edenlerin Tevrat ve İncil’in hükmü gereğince, Hz. Muhammed (s.a.v.)’e iman etmekle mükellef olduklarını, ancak gerçek imanın onun peygamber olarak gönderilmesinden sonrakiler için geçerli olduğunu söylemektedir.⁶⁷²

Âl-i İmrân Sûresi 3/144. âyetinde, Allah’ın bütün peygamberlerle bir antlaşma yaptığı ifade edilmektedir. Elmalılı’ya göre, bu antlaşma, peygamberler arasında, önce gelenden sonra gelene, sonra gelenden öncekine karşılıklı ilâhî şahitlik altında kabul edilmiş bir tasdikdir. Hz. Yahya Hz. İsa’yı tasdik eden bir müjdecî olduğu gibi, Hz. İsa da Hz. Muhammed (s.a.v.)’i tasdik ederek gelen bir müjdecî olmuştur.⁶⁷³ Bu şekilde peygamberlerin hepsi Hz. Muhammed (s.a.v.)’i tasdik etmiş ve müjdelemişler, aynı zamanda Hz. Muhammed(s.a.v.)’e iman ve yardım için Allah’a söz vermişlerdir.⁶⁷⁴

Kur’an-ı Kerim’de Hz. Peygamber’e itaat hususunda pek çok âyet bulunmaktadır: *“Kim peygambere itaat ederse Allah’a itaat etmiş olur. Kim de yüz çevirirse biz seni onlara bekçi olarak göndermedik.”*⁶⁷⁵, *“De ki, siz gerçekten Allah’ı seviyorsanız bana uyun ki, Allah da sizi sevsin ve suçlarınızı bağışlasın. Çünkü Allah çok esirgeyici ve bağışlayıcıdır.”*⁶⁷⁶, *“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Peygamber’e itaat edin, ve amellerinizi boşa çıkarmayın.”*⁶⁷⁷, *“Her kim Allah’a ve Resulü’ne itaat ederse, o gerçekten büyük murada ermiştir.”*⁶⁷⁸

Görüldüğü gibi Hz. Peygamber’e itaat Kur’an-ı Kerim’de mutlak olarak emredilmiş, ona itaat Allah’a itaat olarak kabul edilmiş, Allah’ı gerçekten sevmenin

⁶⁷¹ Bakara, 2/285.

⁶⁷² Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 379.

⁶⁷³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 408.

⁶⁷⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 440.

⁶⁷⁵ Nisa, 4/80.

⁶⁷⁶ Âl-i İmrân, 3/31.

⁶⁷⁷ Muhammed, 47/33.

⁶⁷⁸ Ahzâb, 33/71. Bkz. Haşr, 59/7; Nisa, 4/69; Nur, 24/52; Tevbe, 9/63, 71; Enfal, 8/46.

şartı peygambere itaate bağlanmış, aynı zamanda ona isyan, Allah'a isyan olarak sunulmuştur.

Elmalılı, pek çok âyette Hz. Peygamber'e itaat edilmesi, ona sevgi ve saygı gösterilmesi, söylediklerine ve hareketlerine uyulması, şahsının örnek kabul edilmesi, Ona benzemeye çalışılması, o ne emrederse tutulması, neden men ederse sakınılması gerektiğini hatırlatır. Bunun yanında Hz. Peygamber'in kendi hevasına göre değil, vahiy ile hareket ettiğini söyleyen Elmalılı, peygamberin ağzından duyulan ve Allah'a isnad edilmeyen emirlerin de dinimizde kanun mahiyetinde olduğunu kaydeder.⁶⁷⁹

Kur'an-ı Kerim'de, gerçek mânâda Allah'ı sevmenin peygambere uymakla gerçekleşeceği, bu yüzden Allah'a itaatin peygambere itaat olduğu vurgulanmaktadır.⁶⁸⁰ Elmalılı'ya göre, Allah'a itaat ile Resul'üne itaat arasında karşılıklı bir gereklilik vardır. Peygambere itaat doğrudan doğruya Allah'a itaat olduğundan, peygambere itaat etmeyenler Allah'a ibadet ve itaatten kaçınan kâfirlerdir. Peygamber'e itaat, onun şahsî ve bedenî varlığı itibariyle değil, onun peygamberlik görevi bakımından ve Allah adına vekâlet yoluyla olan bir itaattir.⁶⁸¹ Bunun yanında Nisa Sûresi 4/59. âyetinde Allah ve Resulü hakkında itaat mutlak bir şekilde ifade edildiği halde, emir sahipleri hakkında itaat, Hz. Peygamber'e itaate atfedilmektedir.⁶⁸² Dolayısıyla Allah ve Resulu'nün emrine muhalif olmayan ulu'l emre itaat etmek, peygambere itaat gibi anlaşılmıştır.⁶⁸³

Elmalılı'ya göre, "*Peygamber size ne veriyse onu alın, size neyi yasakladıysa ondan sakının.*"⁶⁸⁴ âyeti her ne kadar ganimetler hakkında nazil olsa da, müfessirlerin açıklamalarına göre, Hz. Peygamber'in verdiği her emri kapsamaktadır. Elmalılı, buna delil olarak da ilgili âyet bağlamında pek çok hadis rivâyet etmektedir.⁶⁸⁵

⁶⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini*(Hz. Muhammed'in Dini İslâm), c. X, s. 245.

⁶⁸⁰ Âl-i İmrân, 3/31-32.

⁶⁸¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 382-383; c. VI, s. 39.

⁶⁸² Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 1, 37-38.

⁶⁸³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 549.

⁶⁸⁴ Haşr, 59/7.

⁶⁸⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 547-549.

2.6. Hz. Peygamber'in Yüceltilmesi

Kur'an-ı Kerim'de peygamberlere verilen sıfatları, özellikleri anlatan pek çok âyet bulunmaktadır. Nitekim Hz. İbrahim'e *Halillullah*, Hz. Musa'ya *Kelimullah*, Hz. İsa'ya *Ruhullah*, Hz. Muhammed (s.a.v.)'e *Habibullah* sıfatı verilmektedir. Elmalılı'nın Hz. Peygamber'e verilen bu sıfat ile ilgili mukaddimesinde yaptığı dua şöyledir: "*Sevdin habibini kâinata sevdirdin. Sevdin de hıl'at-i risaleti giydirdin. Makam-ı İbrahim'den Makam-ı Mahmud'a erdirdin, server-i asfiya kıldın, Hâtem-i enbiya kıldın. Muhammed Mustafa kıldın.*"⁶⁸⁶

Elmalılı, "*O işaret olunan peygamberler yok mu, biz onların bazısını bazısına üstün kıldık. içlerinden kimi var ki Allah, kendisiyle konuştu, bazısını derecelerle daha yükseslere çıkardı. Biz meryemoğlu İsa'ya da o açık delilleri verdik ve kendisini Rûhu'l-Kudüs(Cebrail) ile destekledik.*"⁶⁸⁷ âyeti bağlamında peygamberlerin hepsinin peygamber olmak bakımından birbirine eşit olduğunu; ancak bazılarına özel fazilet ve rütbe verildiğini ifade etmektedir. Âyette üç peygamberin isminin zikredilmesinin dikkat çekici olduğunu söyleyen Elmalılı, şöyle devam etmektedir: "*İkisi yan, birisi orta ve merkezdir. Bir yanda Kelimullah (Hz. Musa), bir yanda da İsa, Ruhullah vardır. Ortada kendisi tam olarak belli olduğundan dolayı ismini açıklamaya gerek olmayan belli birisi konulmuştur ki, diğerlerinin birçok derece üstünde yüksek bir Makam-ı Mahmud'u elde etmiştir. Bu noktada Cenab-ı Allah, habibini kendini beğenerek övünmekten ve böbürlenmekten korumak için, İsa'dan önce ve Musa'dan daha yüksek birine ve mesela Hz. İbrahim'e işaret eder gibi 'bazısını birçok derecelerle daha yükseslere çıkardı.' diye şerflendirmiş de, 'o da sensin ey Muhammed' diye açıkça belirtmemiştir, fakat açıkça söylemekten daha beliğ(belağatlı) belirleme takısı ile (ahd) iltifat göstermiştir.*"⁶⁸⁸

Ahzâb 7. âyette Allah Teâla şöyle buyurmaktadır: "*Unutma o peygamberlerden misaklarını (kesin sözlerini) aldığımız vakti! Hele senden, Nuh, İbrahim, Musa, ve Meryemoğlu İsa'dan ki onlardan ağır bir misak (sağlam bir söz) aldık.*"⁶⁸⁹ Elmalılı, bu âyetin tefsiri bağlamında da, Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bütün peygamberlerden üstün olduğunu vurgulayarak, özellikle bu peygamberlerin zikredilmesinin şanlarına

⁶⁸⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 17.

⁶⁸⁷ Bakara, 2/253.

⁶⁸⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 162-164.

⁶⁸⁹ Ahzâb, 33/7.

dikkat çekmek, Hz. Peygamber'in önce zikredilmesinin ise ta'zim için olduğunu belirtmektedir.⁶⁹⁰ Elmalılı'ya göre, Nahl Sûresi'nde; *"Sonra ey Peygamber! Sana şöyle vahyettik: doğru yola yönelerek İbrahim'in dinine uy."*⁶⁹¹ âyetinde geçen *"uyma"* emrinden Hz. Muhammed (s.a.v.)'in Hz. İbrahim'den aşağı bir mertebede olduğu düşünülmesin diye, hemen sonraki sûrenin (İsra Sûresi) Hz. Muhammed (s.a.v.)'in mertebesinin yüksekliğini gösteren bir âyetle başlamıştır.⁶⁹² Bununla birlikte, Mirac'ta Hz. Peygamber'e, hiçbir peygamberin kendisinden önce, hiçbir ümmetinde kendisinin ümmetinden önce cennete giremeyeceği müjdesi verilmiştir.⁶⁹³

Elmalılı'ya göre, Hz. Peygamber bütün peygamberlerden önce zikredilmiş, ancak en son gönderilen peygamber olmuştur. Bütün peygamberlerden önce haşrolunacak, dinine nesih varid olmayacaktır. Aynı zamanda Hz. Peygamber hem insanlara hem de cinlere gönderilmiştir. Bu yüzden Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamberlikten nasibi, bütün peygamberlerden daha fazladır.⁶⁹⁴

Elmalılı, Âl-i İmrân Sûresi 164. âyetinde geçen *"Andolsun ki Allah, müminlere kendilerinden bir peygamber göndermekle büyük bir lütufta bulunmuştur."*⁶⁹⁵ ibaresinin, müminlere çok büyük ilâhî bir lütuf olduğunu söyledikten sonra *"Bütün insanlık âlemine bir hidâyet tarihi açan ve âlemlere halis ilâhî rahmet olan böyle yüksek şanlı bir Peygamber'in ümmeti olan ve özellikle sohbet ve arkadaşlık şerefiyle şereflenmiş bulunan müminlere ne mutlu!"* diye hitap etmektedir.⁶⁹⁶

Âl-i İmrân Sûresi 3/34. âyetindeki, Âl-i İbrahim'den muradın bütün müminler olduğu ifade edilmişse de Elmalılı, *"Allah: Ben seni bütün insanlara önder yapacağım, dedi. O zürriyetimden de Ya Rabbi, dedi, Allah buyurdu ki: Zalim olanlar benim ahdime nail olamazlar."*⁶⁹⁷ âyetini delil getirerek, ilâhî ahdin içinde olanların, Hz. İbrahim'in zalim olmayan zürriyeti ve özellikle Hz. Muhammed (s.a.v.) olduğunu belirtmektedir.⁶⁹⁸

⁶⁹⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 327.

⁶⁹¹ Nahl, 16/123.

⁶⁹² Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 304.

⁶⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 322.

⁶⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 561.

⁶⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/164.

⁶⁹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 513.

⁶⁹⁷ Bakara, 2/124.

⁶⁹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 396.

Elmalılı'ya göre, Nisa Sûresi 113. âyetinde geçen “Allah’ın sana lutfü büyük oldu.”⁶⁹⁹ ibaresi; Hz. Peygamber’e umumi peygamberlik, tam riyaset(başkanlık) ile zâhir ve bâtın hatalardan korunmuş olarak hükmedeceğine, hiçbir şekilde kendisine zarar verilemeyeceğine işaret etmektedir.⁷⁰⁰

Tevbe Sûresi 3. âyetinde geçen “Haccı Ekber”⁷⁰¹ ifadesini açıklarken, mutlak mânâda ekber olan haccın, Hz. Peygamber’in haccı olduğunu söylemekte, buna delil olarak da “İşte hacc-i ekber günü budur.”⁷⁰² hadisini getirmektedir. Bununla beraber *haccı ekber* ifadesini sadece Hz. Peygamber’in haccına tahsis etmenin doğru olmadığını da zikretmektedir.⁷⁰³

Elmalılı'ya göre, “Ancak sana ederiz kulluğu, ibadeti ve ancak senden dileriz yardımı, inâyeti. (Ya Rab!).”⁷⁰⁴ diyebilen sadık ve tasdik edilmiş en mükemmel kul, şahsında insanlığın hepsini temsil eden Hz. Muhammed (s.a.v.)’dir.⁷⁰⁵

Görüldüğü gibi Elmalılı, bazı âyetleri, herhangi bir nass olmadığı halde bağlamından kopararak Hz. Peygamber’i övme yoluna gitmiştir. Bakara 2/253. ile Ahzâb 33/7. âyetlerini açıklarken; *Hz. Peygamber’in bütün peygamberlerden üstün olduğu* şeklinde yaptığı yorum herhangi bir nassa dayanmamaktadır. Kanaatimizce Müellifin bunu yapma sebebi; “*Hakikat-ı Muhammediyye*” inancına sahip olmasıdır.

2.7. Hz. Peygamber’e Yönelik Hitaplar

Kur’an-ı Kerim, genel hitaplar yanında bazı özel hitapları da kullanmaktadır. Bu hitaplar genel olarak inaç gruplarına, özel olarak Hz. Peygamber başta olmak üzere diğer peygamberlere yöneliktir. Kur’an, bazen özel isim vererek, bazen peygamberlik sıfatlarından birini, bazen bir niteleme sıfatını, bazen emir fiillerini kullanarak Hz. Peygamber’e hitap etmektedir.

Hz. Peygamber’e yönelik hitaplara baktığımızda Kur’an’da; “*De ki*”⁷⁰⁶, “*Ey Resul*”⁷⁰⁷, “*Ey Nebi*”⁷⁰⁸, “*Ey örtüsüne bürünen*”⁷⁰⁹, “*Ey örtünen*”⁷¹⁰ gibi hitapların

⁶⁹⁹ Nisa, 4/113.

⁷⁰⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. III, s. 89.

⁷⁰¹ Tevbe, 9/3.

⁷⁰² Ebu Davud, *Sünen-i Ebi Davud*, Dâru er-Risaleti’l-İlmiyye, Thk. Şuayb Arnavut, 1430/2009, c. III, s. 317.

⁷⁰³ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 293-295.

⁷⁰⁴ Fatıha, 1/5.

⁷⁰⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 150.

⁷⁰⁶ İhlas, 112/1; Felak, 113/1; Nas, 114/1.

⁷⁰⁷ Maide, 5/41.

⁷⁰⁸ Enfal, 8/64.

olduğunu görmekteyiz. Bunun yanında Hz. Peygamber'e diğer peygamberler⁷¹¹ gibi sadece ismiyle hitap edildiği âyetler bulunmamakta, daha çok nübüvvet vafı ön plana çıkarılan hitaplar⁷¹² kullanılmaktadır.

Elmalılı, bazı âyetler bağlamında Hz. Peygamber'e yönelik yapılan hitapları farklı şekillerde değerlendirmektedir. Ona göre, Ahzâb Sûresi ilk âyetinin “*Ey Peygamber!*”⁷¹³ hitabıyla başlaması, Hz. Peygamber'i kâfir ve münafıkların dedikodularına karşı desteklemek içindir. Çünkü bu sûrede onların dedikodularına sebep olacak bazı hükümler ve ilâhî emirler indirilecektir. Bu hitabın Ahzâb savaşında hıncını alamayan kâfir ve münafıkların Hz. Zeyd ve Hz. Zeynep meselesi yüzünden yayacakları yalan ve iftiralar ile başka saldırı hazırlama gayretlerini haber veren ilâhî bir emirdir.⁷¹⁴

Tahrîm Sûresi'nde geçen, “*Ey Peygamber!*”⁷¹⁵ nidası her şeyden önce Hz. Peygamber için bir ta'zim hitabıdır. Bu nidadan sonra yapılacak olan ihtardan asıl maksat da Hz. Peygamber'in şahsı itibariyle değil, nübüvvet vasfı itibariyle ümmete tebliği istenen hüküm olduğuna işarettir.⁷¹⁶ Bu ihtar, “*Ey Peygamber*” hitabından sonra başlayan, “*Eşlerinin rızasını arayarak Allah'ın sana helal kıldığı şeyi niçin sen kendine haram ediyorsun? Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir.*”⁷¹⁷ âyetiyle devam eden âyetler silsilesidir.

Elmalılı'ya göre, Muddessir ve Müzemmil sûrelerinin başında bulunan, “*Ey Örtüsüne Bürünen*” ve “*Ey Örtünen*” hitaplarının kullanılmasının sebebi; Hira Mağarası'ndan dönen Hz. Peygamber'in, “*beni örtün, beni örtün*” demesidir. Bunun yanında İkrime (ö. 105/723)'den nakil yaparak “*müzemmil*” kelimesinin “*nübüvvet yükünü yüklenen*” anlamına geldiğini söyleyen Elmalılı, sûrenin başında geçen يا ايها المزمّل “*Ey Örtünen*” hitabı, Hz. Peygamber'i dikkatli ve uyanık olmaya davet ettiğini söylemektedir. Bazıları ise işin öneminden dolayı bunu “*Ne yatıyorsun?, Niye gizleniyorsun?, Niye zayıf davranıyorsun? Kalk*” gibi bir türlü taşlama biçiminde bir şiddet olduğunu; bazılarının da peygamberlik makamına daha uygun

⁷⁰⁹ Mudessir, 74/1.

⁷¹⁰ Müzemmil, 73/1.

⁷¹¹ Hud, 11/48; Kasas, 28/30; Taha, 20/11.

⁷¹² Fetih, 48/29; Âl-i İmrân, 3/144.

⁷¹³ Ahzâb, 33/1.

⁷¹⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 324.

⁷¹⁵ Tahrîm, 6/1.

⁷¹⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 163.

⁷¹⁷ Tahrîm, 6/1.

olduğunu düşündükleri için “*gönül okşama*” mânâsıyla bir teşvik ve gayrete getirme hitabı olduğunu söylemişlerdir. Elmalılı, bu hitaptan sonra gelen “*kalk*” emrinin bir vücut ve gereklilik ifadesi olduğundan, bu hitabı şiddetli bir uyarı olarak anlamanın, *gönül okşama* gibi anlamaktan çok daha yüksek bir edebi anlayışla peygamberliğin şan ve şerefine hürmek olduğunu belirtmektedir.⁷¹⁸

Taha Sûresi’nin ilk âyetinde geçen ط harflerine bilinen yorumlara ek olarak ilginç bir yorum getirerek, bunun Hz. Peygamber’e yönelik bir hitap olduğunu söylemektedir. Ona göre, bu hece harflerinden “*ha*” bazı sözlüklerde zamir olarak kabul edilmiş; “*Ya recül (behey adam!) bas onu yahut çiğne onu*” anlamında Hz. Peygamber’e yönelik bir hitap cümlesi olarak kullanılmıştır. Hz. Peygamber teheccüd namazlarında yorulup bitkin düştüğünden, ayaklarını nöbetleşe dinlendirmek için bir ayak üzerinde durduğunda iki ayağını da yere basması emrolunmuştur. Bu yoruma göre zamir ya ayak ya da yer anlamında, ayağını bas yahut yeri çiğne anlamına gelmekte olduğundan ط şeklinde yazılması gerekirdi.⁷¹⁹

Elmalılı “*Muhakkak biz sana Kesver’i verdik.*”⁷²⁰ hitabının Hz. Peygamber’e yönelik olduğunu ifade etmektedir. Kevser’in; “*çokluk*”, “*ı’ta*”nın; “*atıyye vermek, iyilik yapmak*” anlamına geldiğini söyleyen Elmalılı, Kevser’den kastın; Allah Teâla’nın Hz. Peygamber’e bahsettiği ve aynı zamanda vaad ettiği; “*Dünya ve ahirete ait bütün ihsanlar ve ilâhî feyizler, şeriatinin baki olması, ümmetinin âlimleri, hayır tabileri ve ümmetinin, nesil ve evladının çokluğu, Mirac’da mazhar olduğu mevhibeler, nihâyet şefaati, cennetteki özel nehri hep “çok hayır” mânâsında dahil misal ve tasdik olunan husus olarak düşünülür ve açıklanır.*”⁷²¹

2.8. Hz. Peygamber’i Teselli Eden Âyetler

Peygamberler Allah’tan aldıkları vahyi insanlara ulaştırmak için tarih boyunca çaba gösterdiler, ancak kavimleri her zaman eski dinlerinde kalmayı tercih etti ve bunun için de peygamberlere sert tepki gösterdiler.⁷²² Allah Teâla da elçilerine yardım etti ve onları çeşitli vesilelerle teselli etti. Nitekim kavmi tarafından sert bir şekilde karşılanan Hz. Peygamber’e de her türlü işkence, hakaret yapıldığı ve iftira

⁷¹⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 429-433.

⁷¹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. V, s. 466-467.

⁷²⁰ Kevser, 108/1.

⁷²¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IX, s. 558, 566.

⁷²² Mü’min, 40/28; A’raf, 7/82; Hud, 11/91.

atıldığı Kur'an-ı Kerim⁷²³ ve tarihi kaynaklar ile sabittir.⁷²⁴ Buna karşı Allah Teâla, peygamberini desteklemek, kalbini takviye etmek için en zor anlarında bile onu yalnız bırakmadığı gibi devamlı âyet ve mu'cizelerle onu teselli etti.

Yahudi ve Hristiyanlar önceki peygamberlere iman etmeyip yalanladıkları gibi Hz. Muhammed (s.a.v.)'in peygamber olduğunu bildikleri halde onu da yalanladılar. Bunun için Allah, peygamberini teselli etmek için şu âyeti indirdi: *“Eğer seni yalanladılarsa, senden önce açık deliller, hikmetli sayfalar ve aydınlatıcı kitap getiren peygamberler de yalanlanmıştı.”*⁷²⁵ Elmalılı'ya göre, yalana maruz kalmak, doğru olanların gücüne gittiği için Hz. Peygamber de bu duruma üzülüyordu, bunun üzerine Allah, onu teselli etmek için diğer peygamberleri örnek gösterdi ve ona sabretmesini tavsiye etti.⁷²⁶ En'am Sûresi 6/33-36. âyetlerini açıklarken Elmalılı, müşriklerin Hz. Peygamber'i yalanlamadıklarını, onun getirdiği vahyi yalanladıklarını söylemektedir. Onun hayatını ve ahlâkını bilenlerin onun bile bile yalan söyleyen biri olmadığını bildiklerini belirtir. Buna delil olarak da Ebu Cehil'in ve diğer bazı müşriklerin şöyle dediğini nakleder: *“Biz seni yalanlamıyoruz, sen bizim kanaatimize göre doğrusun. Biz senin getirdiğini yalanlıyoruz.”*⁷²⁷

Tevbe Sûresi 9/40. âyeti bağlamında Hz. Peygamber ile Hz. Ebubekir'in Sevr Mağarası'ndaki hallerini hatırlattıktan sonra o anda bile Allah'ın peygamberinin gönlüne herhangi bir hüznün kondurmadığını, hem onun hemde arkadaşının kalbine huzur ve itmi'nan verdiğini söyler.⁷²⁸

Elmalılı'ya göre, Ebu Talip müslüman olmadan öldüğü için Hz. Peygamber çok üzülüş ve bu yüzden *“Sen sevdiğini hidâyete eristiremezsin.”*⁷²⁹ âyeti inmiştir. Hz. Peygamber, kavmi, akrabaları ve sevdiklerinin iman etmemelerine, peygamberlik bereketinden mahrum olmalarına üzüldüğünden, Allah onu bu şekilde teselli etmiştir.⁷³⁰

⁷²³ Enbiya, 21/3, 5; Yunus, 10/2; Sad, 38/4; Tur, 52/29; Hicr, 15/6-7.

⁷²⁴ İbn Hişam, a.g.e., c. I, s. 291; İbnü'l Esir, a.g.e., c. II, s. 57-62.

⁷²⁵ Âl-i İmrân, 3/184.

⁷²⁶ Elmalılı, Hak Dini, c. II, s. 529; c. VIII, s. 374.

⁷²⁷ Elmalılı, Hak Dini, c. III, s. 456-457.

⁷²⁸ Elmalılı, Hak Dini, c. IV, s. 379.

⁷²⁹ Kasas, 28/56.

⁷³⁰ Elmalılı, Hak Dini, c. VI, s. 217.

2.9. Hz. Peygamber'in Uyarılması ve Tevbe Etmesi

Peygamberler, Allah tarafından gönderilmiş değerli elçilerdir. Onların Allah'tan almış oldukları ilâhî mesajları insanlara olduğu gibi aktarmak ve aynı zamanda bu emirleri açıklamak gibi görevleri vardır. Bu görevle sorumlu olanların da bizim gibi insan oldukları unutulmamalıdır. İnsani yönleri de dikkate alınınca onların yalnızca vahiyle yönlendirilmediklerini, karşılaştıkları herhangi bir durum karşısında kendi iradelerini kullandıklarını daha iyi anlayabiliriz. Bu durum, önceki peygamberlerde olduğu gibi, elbette son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) için de geçerlidir. Hz. Peygamber'in hayatı incelendiğinde, onun da hata(zelle) yapan biri olarak karşımıza çıktığını, bu hatalarının bazen arkadaşları tarafından, bazen de vahiyle düzeltildiğini görmekteyiz.

Hz. Peygamber'in diğer insanlar gibi gaflete düşüp insanları incittiği âyetlerle sabittir. Nitekim başta Abese Sûresi olmak üzere pek çok âyet ve sûrede Allah Teâla'nın Hz. Peygamber'i uyardığı görülmektedir: *"De ki: 'Eğer ben yanılırsam, yalnız kendi adıma yanılırım. Ve eğer hidâyeti bulmuşsam, bilinmeli ki Rabbimin bana vahiy vermesiyledir. Çünkü o, yakındır, işitir, işittirir.'"*⁷³¹ âyetinin tefsiri bağlamında Elmalılı, Hz. Peygamber'in ictihat ile hareket ettiği durumlarda hata edebileceğini ifade etmektedir.⁷³² Âl-i İmrân Sûresi 159. âyetinde geçen *"İşlerde onlara da danış."*⁷³³ ibaresini açıklarken Hz. Peygamber'in ictihadında hata etmesinin mümkün olduğunu; ancak bu hatanın vahiyle düzeltildiğini belirttikten sonra, onun diğer insanlardan farkının da bu olduğunu kaydeder.⁷³⁴

Hz. Peygamber çok daraldığı bir sırada Allah Teâla ona şöyle seslenmişti: *"Rabbinin hükmüne sabret, balık sahibi gibi olma. Hani o öfkeye boğulmuş da nida etmişti."*⁷³⁵ Elmalılı, bu âyetin tefsiri bağlamında da Allah'ın Hz. Peygamber'den Yunus Peygamber gibi sabırsız olmamasını, sıkıntılara sabretmesini, eziyetlere dayanmasını, Allah'ın hükmüne razı olmasını ve yarınki hükmünü de gözetmesini beyan etmektedir.⁷³⁶ Bakara Sûresi 272. âyetinin⁷³⁷ sebebi nuzülü olarak; Hz. Peygamber'in müşriklere sadaka vermeyi yasakladığı ve bu şekilde müşriklerin

⁷³¹ Sebe, 34/50.

⁷³² Elmalılı, *Hak Dini*, c. VI, s. 409.

⁷³³ Âl-i İmrân, 3/159.

⁷³⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 506.

⁷³⁵ Kalem, 68/48.

⁷³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 325-327.

⁷³⁷ "Onları yola getirmek senin boynuna borç değildir."(Bakara, 2/172.)

ihtiyaçtan İslâma girmelerini istediği, bu uygulamadan dolayı Allah'ın Hz. Peygamber'i uyardığını ifade etmektedir.⁷³⁸ Bunun yanında, pek çok âyet bağlamında Hz. Peygamber'in Allah tarafından uyarıldığına da değinmektedir.⁷³⁹

Tevbe Sûresi 9/117. âyetini açıklarken, Hz. Peygamber'in tevbesine değinmekte, Ona göre, Allah'ın bir kuluna tevbesi, o kulunu bir halden daha yüksek bir hale getiren ilâhî rücu demektir. Bu mânâ dilimizdeki ifade şekliyle, Allah'ın o kuluna inâyet ve rahmetiyle nazar etmesidir. Bu da günah halinden daha yüksek bir taat haline rücu demektir. Bu âyette Hz. Peygamber'in tevbesi de bu mânâdadır. Yani Hz. Peygamber'in savaş esnasındaki sıkıntılara gösterdiği tahammülden dolayı; savaştan sonraki hali, savaştan önceki haline göre daha mütekâmil bir hale geçmiştir.⁷⁴⁰

Tebük Seferi'ne katılmayanlara Hz. Peygamber'in izin vermesinden dolayı Allah teâla Hz. Peygamber'i şöyle uarmıştı: *“Allah seni affetsin. Doğru söyleyenler kimler, gerçekten yalancılar kimlerdir, bunların iyice belli olmasını beklemeden niçin onlara izin verdin?”*⁷⁴¹ Bu âyetin tefsirinde Elmalılı, Hz. Peygamber'in gelmiş geçmiş bütün kusurlarının bağışlandığını dile getirerek af konusunu açıklamaktadır. Ona göre, Hz. Peygamber'in af edilmesi onun için ne kadar büyük bir müjde ise, o ölçüde endişeye yol açan bir üzüntü olmuştur. Çünkü Kurbiyyet Ehli'nin asıl hedefi cezadan kurtulmak değil, günahın kendisidir. O yüzden *“Allah seni affetsin”* hitabı daha dikkatli olmaya yönelik bir tembihtir. Bununda çeşitli hikmetleri vardır: Birincisi, Hz. Peygamber'in bir insan olduğunu hatırlatmak ve Hristiyanların Hz. İsa hakkında düştükleri ifrattan müslümanları korumak; ikincisi, Hz. Peygamber'in taşıdığı sorumluluğun yüceliğini anlatmak; üçüncüsü, bütün ümmeti Hz. Peygamber'in şahsında tevbeye teşvik etmek; dördüncüsü ve en önemlisi, Hz. Peygamber'i münafıklara karşı daha sert olması konusunda uarmak.⁷⁴²

2.10. Hz. Peygamber'in İsmeti Bağlamında Garânik Olayı

Garânik Olayı'nı ilk dönem İslâm âlimleri Kur'an'ın korunmuşluğuna delil olarak rivâyet etmişlerdir. Ancak daha sonraki dönemlerde bu olay, başka tartışmalara yol açmış, şeytanın vahye müdahalede bulunabileceği noktasına kadar

⁷³⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, c. II, s. 250.

⁷³⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. I, s. 478; c. II, s. 468; c. III, s. 83-85; c. V, s. 174; c. VII, s. 571-578.

⁷⁴⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 458.

⁷⁴¹ Tevbe, 9/43.

⁷⁴² Elmalılı, *Hak Dini*, c. IV, s. 385-386.

gelmiştir. Müsteşrikler de bu olay üzerinde durarak onu kendi çıkarlarına göre teyid etmeye çalışmışlardır. Bu konu Elmalılı'nın da dikkatini çekmiş ve bu konuda geniş izahatlar yapma gereği duymuştur.

Garânik çoğul bir kelime olup müfredi *gurnûk'tur*. Gurnûk; kuğu kuşu denilen beyaz bir su kuşu olup kazdan daha büyük, uzun boyunlu ve güzel endamlı bir kuştur. Simten denilen beyaz, güzel ve dolgun bedenli taze dilberlere de kuğu ismi verilir. Gönül alıcı bir rüzgar estiğinde deprenip oynayan yumuşak saçlara da *garânika* veya *garânikîyye* denilmektedir. Aynı zamanda bu kelime turna; beyaz tenli genç ve güzel kız anlamlarına da gelmektedir.⁷⁴³

Rivâyetlere göre Garânik denilen olay şöyle gerçekleşmiştir: Necm Sûresi nazil olduğunda Hz. Peygamber, Harem-i Şerif'te onu okumuş ve sonunda müminlerle beraber müşriklerde secdeye kapanmışlar. Bu sırada, “*Ve üçüncü olarak da öteki (put) Menat'ı?*”⁷⁴⁴ âyetinden sonra “*Onlar, ulu ak kuğulardır, herhalde şefaathleri umulur.*” sözü de yanlışlıkla işitilmiş, ancak şeytan tarafından atılan bu sözü, Allah Teâla neshedip âyetlerini onun tasallutundan korumuştur.⁷⁴⁵

Elmalılı, Necm Sûresi'nin olaya konu olan âyetlerini açıklarken putlar hakkında geniş izahatlar yapmakta, ardından kaynaklarda geçtiği şekilde Garânik Olayı'nı aktarmakta ve böyle bir olayın meydana gelmediğini ifade etmektedir. “*Onlar hiçbir şey değil, sırf sizin ve babalarınızın taktığınız(boş) isimlerdir.*”⁷⁴⁶ âyetinde kast edilen isimlerin putların isimleri olduğunu söylemekte ve bu âyetin Garânik uydurmasının iptaline işaret olduğunu söylemektedir. Ona göre, bu âyet, müşriklerin şefaathlerini umdukları ve ilk kuğular dedikleri putların hiçbir şey olmayıp kuru isimlerden ibaret olduğunu göstermektedir.

Elmalılı'ya göre, Garânik benzetmesi Hz. Peygamber'den önce de söylenegelmiş bir sözdür. Müşrikler, beyaz taşlardan yaptıkları putlarını böyle şairâne bir benzetme ile yüksekte uçan kuğu kuşuna benzeterek şefaathlerini umuyorlardı. “*Diğer üçüncüsü menat*”⁷⁴⁷ âyetinden sonra ilave edilen kısım⁷⁴⁸ Hz. Peygamber'den sadır olmamıştır. Onun vahiy tebliğatında şeytanî bir ilka söz konusu değildir. Bunun delili de Necm Sûresi'ndeki şu âyetlerdir: “*İnmekte olan yıldız*

⁷⁴³ İbn Manzûr, *a.g.e.*, c. X, s. 286-288; Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 339.

⁷⁴⁴ Necm, 53/20.

⁷⁴⁵ Taberî, *Tefsir*, c. XXII, s. 522-526; c. XVIII, s. 663-667.

⁷⁴⁶ Necm, 53/23.

⁷⁴⁷ Necm, 53/20.

⁷⁴⁸ “Onlar, ulu ak kuğulardır. Herhalde şefaathleri umulur”

andolsun ki, arkadaşınız (Muhammed) sapmadı, azmadı. O, hevâdan (arzularına göre) konuşmaz. O(nun konuşması kendisine) vahyedilenden başkası değildir.”⁷⁴⁹ Dolayısıyla iddia edilen söz, esas itibarıyla müşriklere şeytanın bir ilkasıdır.⁷⁵⁰

Elmalılı’ya göre, aynı sûrede art arda gelen âyetlerde, “*Ve diğer üçüncüsü Menat, işte bunlar o ulu kuğular ki bir de onların şefaati umuluyor.*” devamında “*Erkekler size dişiler ona öyle mi? O halde bu insafsızca bir taksim.*” şeklinde bir ifadenin olması durumunda âyetlerin ifade ettiği mânâ ile kelamın ahengi bozulmuş olmaktadır. Ayrıca putların hakaret ve hiçliğini ilan eden âyetlerin arasında onların lehinde bir sözün geçmiş olması, alaydan başka bir mânâ ifade etmemektedir. Zira âyette putların hiçbir şey olmayıp, yalnız kuru isimlerden ibaret olduğu açıkça ifade edilmektedir.⁷⁵¹

Elmalılı, “*Senden önce hiçbir resul ve nebi göndermemiştik ki o (bir şey) arzu ettiği zaman, şeytan onun arzusu içerisine mutlaka (bir düşünce) atmış olmasın.*”⁷⁵² âyetinin tefsirinde, Taberî (ö. 310/923) ve Zemahşeri’nin kendilerine yakışmayacak şekilde Garânik Olayı’nı nakletmelerini eleştirmektedir. Yine bu hikayeyi anlatan müfessirlerin, şeytanların her türlü taarruzlarına karşı ilâhî vahyin kuvvetini ve nasıl korunduğunu anlatmak istediklerini ifade etmektedir. Garânik ile ilgili ilk rivâyet İbn İshak (ö. 151/768)’a ait⁷⁵³ olmakla beraber Elmalılı, İbn İshak’a bu olay sorulduğunda; *zındıkların uydurması* olduğunu; Hafız Ebu Bekr ve Ahmed b. Huseyn el Beyhâkî (ö. 458/1066)’nin bu kıssanın nakil yönünden sabit olmadığını, ravilerinin de yalancılıkla itham edildiğini ifade etmektedir.

Elmalılı’nın Cin Sûresi 27. âyetine getirdiği yorumu da bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır. Âyet-i Kerime’de şöyle buyurulmaktadır: “*Allah onun önünden ve arkasından gözetleyiciler salar.*”⁷⁵⁴ Ona göre, Kur’an âyetleri indirilip açıklanırken Melekler, cin ve şeytan gibi yaratıklar tarafından bir müdahalenin olmaması için gözetleme yaparlar ve sokulmak isteyenleri ateşi andırır kıvılcımlarla yakarlar. Onun için Allah kelamı, gizli bir noktası kalmaksızın elçiye açık bir şekilde korunmuş olarak gelir.⁷⁵⁵

⁷⁴⁹ Necm, 53/1-4.

⁷⁵⁰ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 339-342.

⁷⁵¹ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VII, s. 341-342.

⁷⁵² Hac, 22/52.

⁷⁵³ İbn İshak, *a.g.e.*, s. 177.

⁷⁵⁴ Cin, 72/27.

⁷⁵⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, c. VIII, s. 428.

SONUÇ

Peygamber, en yalın hali ile Allah'tan aldığı ilâhî vahyi insanlara ileten elçidir. Peygamberlik dinin inşa sürecinin temel kurumudur. Bu yüzden İslâm'da peygamberlik Allah'tan sonraki en temel inanç esasıdır.

Kur'an'a göre peygamberlik hem seçilen peygamber için hem de insanlık için bir lütuftur. Allah, bütün insan topluluklarına peygamber göndermekle onlara büyük bir lütufta bulunmuştur. Peygamberler ve onlarla birlikte gönderilen ilâhî kitaplar, insanların maddi ve manevi ihtiyaçlarını karşılamıştır.

Peygamberler, insanlara rehberlik ederek onları yanlış ve sapkın inançlardan kurtarmış; istikamet yoluna sevk etmişlerdir. Nitekim Kur'an, Yahudi ve Hristiyanların peygamberleri için söyledikleri şeyleri aşırılık olarak görmüş ve bu tasavvurlarını reddetmiştir. Bu yüzden pek çok âyette peygamberlerin insan oldukları sık sık dile getirilmiş, ifrat ve tefritten uzak bir peygamber tasavvuru oluşturulmaya çalışılmıştır.

Peygamberler; Allah'a en iyi kulluk yapan insanlar olmuşlardır. Yine onlar, insanlara en güzel şekilde örnek olmuşlardır. İnsanlık medeniyetinin ilerlemesi için insanlara öncülük yapmış; adaletli, huzurlu, özgür, ahlâklı bir toplumun inşası için âzamî çaba göstermişlerdir. Bu yönüyle peygamberler ve peygamberlik hem dünya hem de ahiret için Allah'tan bir rahmettir. Bununla beraber peygamberler ve onlarla gönderilen ilâhî kitaplar vasıtasıyla insanların bahane üretmelerinin önü kesilmiş, gelecekte karşılarına çıkacak olan müjde ve azap haber verilmiş, bu şekilde bir denge sağlanmıştır.

Allah Teâla peygamberlerini bizzat kendisi seçmiştir. Seçilen peygamberlerin peygamber olmadan önce bile toplumları tarafından sevilen, saygı duyulan insanlar oldukları dikkatlerden kaçmamıştır. Peygamberler hem peygamberlikten önce hem de peygamberlikten sonra güzel ahlâklarıyla öne çıkmışlardır. Allah'tan aldıkları vahyi; aynen insanlara aktarmakla güvenilir, yalan söylememekle doğru, günah işlememekle mâsum, kavimlerine verdikleri cevaplarla zeki olduklarını göstermişlerdir.

Tarih boyunca peygamber olduğunu iddia edenlerden, kavimleri ilk olarak onlardan mu'cize istemişlerdir. Mu'cizeler, peygamberlerin peygamber olduklarının delili olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden insanların kalplerini tatmin etmek,

şüphelerini gidermek ve peygamberlerin doğruluğunu ispat etmek için Allah Teâla, peygamberlerini çeşitli mu'cizelerle desteklemiştir.

Kur'an-ı Kerim, peygamberler için nebi ve resul kavramlarını kullanmaktadır. Bu iki kavramın Kur'an açısından farkları görülmemekte, yakın anlam hatta eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Nitekim Hz. İsmail'e kitap verilmediği halde ona resul denmekte, Hz. İsa'ya kitap verildiği halde ona nebi denmektedir. Son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.) için de hem nebi hem resul kavramları kullanılmaktadır.

Kur'an'a göre, peygamberler arasında ayrım yapmak doğru değildir. Yahudi ve Hristiyanlar gibi bazısına inanmak, bazısını inkâr etmek küfürdür. Bu noktada hepsi aynı dini tebliğ etmiş, insanları Allah'ın birliğine, diğer peygamberlere ve ahiret gününe iman etmeye çağırmışlardır. Bunun yanı sıra Allah'ın vahyini olduğu gibi insanlara aktarmaları, kendilerine verilmiş olan görevleri eksiksiz yerine getirmeleri gibi hususlarda da hepsi eşittir. Şahsi birtakım meziyetleri yönüyle aralarında bazı farklılıkların bulunması, sıradan insanlarda olduğu gibi, karakterlerinden kaynaklanan bazı farklar olarak görmek gerekmektedir.

Peygamberlik zincirinin son halkası Hz. Muhammed (s.a.v.)'e son kitap Kur'an-ı Kerim milâdî 610 yılında inmeye başladı, Hz. Peygamber'in vefatı ile nihâyete erdi.

Kur'an'ın ilk müfessiri şüphesiz Hz. Peygamber'dir. O, Kur'an'ın müphem âyetlerini açıklamış; mücmellerini tebyin etmiş, müşkilleri tavsif etmiştir. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'in mutlak bölümlerini takyit etmiş ve umum ifadelerini tahsis etmiştir.

İlk müslümanlar Kur'an'ı bizzat Hz. Peygamber'den sormuş ve cevaplarını bu ilk kaynaktan almışlardır. Daha sonrakiler, Kur'an'ı anlamak için Hz. Peygamber'den öğrenilen bilgileri kaydetmek amacıyla tefsir kitaplarını kaleme almışlardır. Bu çalışmalar, her dönemde tefsir âlimleri tarafından çağın ilmi gelişimine, ihtiyacına ve gereklerine göre sürekli güncellenmiştir.

Bu alanda çalışma yapan âlimlerden biri de Osmanlı medreselerinde eğitim görmüş, Osmanlının son demlerini ve Cumhuriyetin ilk yıllarını yaşamış olan *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır* olmuştur. Derin bir ilmi birikime sahip olan Elmalılı, Cumhuriyet tarihinde çok önemli bir eser olan; *Hak Dini Kur'an Dili*

adında bir tefsir kaleme almıştır. Bunun yanında tefsir, kelam, felsefe, fıkıh, mantık gibi pek çok alanda yetkin bir âlim olduğunu bıraktığı eserlerle ispatlamıştır. O, aynı zamanda çok önemli idârî görevleri de yapmış, Antalya milletvekilliği yanı sıra Damad Ferid Paşa'nın 1. ve 2. Hükümetlerinde bakanlık yapmıştır.

Elmalılı'nın tefsirinde bazı konuları çok geniş bir şekilde işlediği anlaşılmıştır. Bu konulardan biri de Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamber'i yüceltmeci bir tarzda ele alan Elmalılı, tefsirinde ilgili-ilgisiz pek çok âyet bağlamında Hz. Peygamber'i bolca işlediği görülmüştür. Hz. Peygamber ile ilgili âyetleri işlerken klasik hadis, siyer, tarih, tefsir, felsefe, kelam gibi kaynaklardan yararlanmış ve çoğu zaman bilgileri aynen tekrarlamıştır. Bunun yanı sıra az da olsa kendi özgün fikirlerine yer vermiştir. Modern tartışmalardan haberdar olduğu halde çoğu zaman bilinçli olarak bu tartışmalara girmemeyi tercih etmiş, tartışmaya girdiği konularda da onları eleştirmekten geri durmamıştır.

Geleneksel kültürden kaynaklanan ve Kur'anî dayanağı olmayan bazı konuları da benimsediği anlaşılmıştır. Bu anlamda *Nur-î Muhammedî* teorisini benimsemiş ve kâinatın onun için yaratıldığı inancını taşımıştır. Bu anlayışı benimsediği içindir ki Hz. Peygamber'in peygamberlerin en mükemmeli olduğunu, kâinatın onun için yaratıldığını pek çok âyet bağlamında sürekli dile getirmiştir.

Elmalılı, Hz. Peygamber'in beşerî yönüne pek değinmemiş; nebevî yönünü çokça ele almış, müsteşrikler tarafından ileri sürülen iddialara tatminkâr cevaplar vermiştir. Hz. Muhammed (s.a.v.)'in bütün ömrü boyunca davası uğruna gösterdiği azim ve sebatın insaf sahibi birçok Doğulu ve Batılı düşünür tarafından kabul edildiğini savunmuş, ona bu imanı ve sarsılmaz azmi veren şeyin de peygamberlik görevi olduğunu ifade etmiştir.

Hz. Peygamber'in evliliği üzerinden peygamberliğini inkâr eden Ehl-i Kitab'a; önceki peygamberlerin de evlendiğini hatta Hz. Davud ve Hz. Süleyman gibi peygamberlerin yüzden fazla kadınla evlendiğini dile getirmiştir.

Elmalılı'nın genel olarak Ehl-i Sünnet'in peygamber tasavvurunu taşıdığı görülmüştür. Nitekim klasik anlayışa pek eleştiri yapmadığı gibi, onu olduğu gibi aktarmıştır. O, Hz. Peygamber'in her türlü mu'cizeyi gösterebileceğine, kıyamette ümmetine şefaate edeceğine, bütün peygamberlerin gönderilişinin onun gelişine hazırlık için olduğuna inanmış, hatta doğumundan önce meydana gelmiş Fil Olayı

gibi olayların onun peygamberliğine hazırlık olduğunu kabul etmiştir. Onun bütün peygamberlerin en büyüğü, en mükemmeli hatta ilk yaratılan ve son gönderilen peygamber olduğuna inanmıştır. İnsanlara, cinlere hatta meleklerle gönderilen peygamber olduğunu savunmuştur.

Peygamberlikten önce cahiliye Araplarının inançlarından ve adetlerinden etkilenmediğini, asla şirke bulaşmadığını, putlara tapmadığını, nezih bir hayat sürdüğünü kabul etmiştir.

Peygamberliği döneminde içtihadî hatalar yaptığını kabul etmiş; ancak bu hataların vahiyle düzeltildiğini ifade etmiştir. Bunun yanı sıra Hz. Peygamber'in sıkıntılı dönemlerinde Allah tarafından teselli edildiğini, ona yönelik hitapların da onu tekrim etmek ve desteklemek için yapıldığını kabul etmiştir.

Sonuç olarak, Elmalılı'nın Hz. Peygamber tasavvuru'nun Ehl-i Sünnet tasavvuruyla paralel olduğu görülmüştür. Tasavvufî yönü de olan Elmalılı tefsirinde sıkça Hz. Peygamber'i işlemiş, onu peygamberlerin en büyüğü, en mükemmeli, kâinatın yaratılış sebebi olarak görmüştür.

KAYNAKÇA

- ABDÛH**, Muhammed, *Tefsiru Cüz'i 'Amme*, h. 1341.
- ABDÛH**, Muhammed, **REŞİD RIZA**, Muhammed, *Tefsir 'ul-Menar*, (Çev. Ali Rıza Temel, Halil Çelik), Ekin Yayınları, İstanbul, 2014.
- ABDULBÂKÎ**, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemu'l-Mufehres li Alfâzi'l-Kur'an*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1414/1994.
- ACLÛNÎ**, İsmail b. Muhammed b. Abdulhâdi el-Cerahî, *Keşfu'l-Hafa ve Mezîl-İlbas*, Mektebetu'l-Asriyye, 1420/2000.
- AKBULUT**, Ahmet, "M. Hamdi Yazır'da Kelâmi Problemler", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, TDV Yayınları, Ankara, 1993.
- AKMAN**, Mustafa, *Kelâmî Perspektifle Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır*, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt. X, Sayı. 50, 2017, s. 833-862.
- ALBAYRAK**, Halis, "Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın Tefsir Anlayışı", *Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu*, TDV yayınları, Ankara, 1993.
- ALİYYU'L-KÂRÎ**, Sultan Molla, *Ehl-i Sünnet Akaid Ölçüsü*, Hanefiyye Kitabevi, (Çev. Nedim Parlayan), İstanbul, 2012.
- _____, *Şerhu'l-Fıkhi'l-Ekber*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1984.
- ATEŞ**, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, 1988.
- BAĞDÂDÎ**, Ebu Mansur Abdulkâhir b. Tahir b. Muhammed et-Temimi, *Usulü'd-Din*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1928.
- BEYDÂVÎ**, Nasruddin Ebu Said Abdullah b. Ömer b. Muhammed Şirazî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, Dâru'l-İhya'î't-Turâsil-Arabî, Beyrut, 1418.
- BİLGİN**, Mustafa "Hak Dini Kur'an Dili", DiA, TDV Yayınları, c. XV, İstanbul, 1997.
- BULUT**, Halil İbrahim, "Mu'cize", DiA, TDV Yayınları, c.XXX, İstanbul, 2005.
- BULUT**, Mehmet, "İsmet", DiA, TDV Yayınları, c. XXIII, İstanbul, 2001.
- CERRAHOĞLU**, İsmail, *Tefsir Usûlü*, TDV Yayınları, Ankara, 2010.
- CÛRCÂNÎ**, Ali b. Muhammed b. Ali, *Kitabu't-Ta'rifat*, Dâru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- _____, *Şerhu'l-Mevâkıf*, Dâru Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.
- ÇAĞRICI**, Mustafa, "Sıdk", DiA, TDV Yayıncıları, c. XXXVII, İstanbul, 2009.

- ÇOLAK**, Abdullah, “Bir Hukukçu Olarak Elmalılı M. Hamdi Yazır -Hak Dini Kur'an Dili Bağlamında-”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 201-229.
- DEMİR**, Şehmus, *Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.
- DEMİRCİ**, Mehmet, “Hakikat-i Muhammediyye”, DİA, TDV Yayınları, c. XV, İstanbul, 1997.
- DEMİRCİ**, Tefsir Usûlü, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2015.
- DURUR**, Mehmet Ali, *Kur'an-ı Kerim'de Nebi ve Resul Kavramları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Malatya, 2013.
- EBU DAVUD**, Sünen-i Ebi Davud, Dâru er-Risaleti'l-İlmiyye, Thk. Şuayb Arnavut, 1430/2009.
- EBU HAYYÂN**, *Bahru'l Muhit fi't-Tefsir*, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1420.
- EBU SÛUD**, *Tefsirî Ebu's-Sûud*, Dâru'l-İhyai't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut.
- ENDELÛSÎ**, Ebu'l-Velîd Süleyman b. Halfi'l- Baci, *el-İşaretu fi Ma'rifeti'l-Usûl ve'l-Vecazeti fi Ma'na'd-Delil*, Mektebetu'l-Mekkiye, Mekke, 1416/1996.
- EREN**, Mehmet, “Elmalılı'nın Huccetullâhi'l-baliğa'dan Tercüme Ettiği Yazı Üzerine Bazı Mülahazalar”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 633-650.
- ERSÖZ**, İsmet, “Elmalılı Hamdi Yazır ve Tefsirinin Özellikleri”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993.
- ERUL**, Bünyamin, “Hak Dini Kur'an Dilin'de Hz. Peygamber Tasavvuru”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 323-340.
- ESED**, Muhammed, *Kur'an Mesajı: Meal-Tefsir*, (Çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul, 1999.
- ESEN**, Muammer, *Matûrîdî'nin Düşünce Dünyası*, Ed. Şaban Ali Düzgün, *Peygamberlik(Nübüvvet) ve Peygamberler*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 84-99.
- FİRÛZÂBÂDÎ**, Muhammed b. Yakub Muci'd-Din, *es-Selat ve'l-Büşer fi's-Salat 'ala Hayri'l-Beşer*, Thk. M. Nureddin Adnan el-Cezairî, 1385/1966.
- GÖLCÜK**, Şerafettin- **TOPRAK**, Süleyman, *Kelam Tarih Ekoller Problemler*, Tekin Kitabevi Yayınları, Konya, 2010.

GÜRKAN, Menderes, *Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın İlmi Kişiliği ve Fıkıh İlmindeki Yeri*, İslâm Hukuk Araştırmaları Dergisi, sayı. 6, 2005, s. 211-232.

İBN ABBAS, Abdullah, *Tenviru'l-Mikbas Min Tefsiri İbnî Abbas*, Dâru'l- Kutubi'l-İlmiyye, Lübnan, Ts.

İBNÜ'L ARABÎ, İmam Şeyh Ebubekir Muhammed b. Abdullah, *Ahkâmu'l-Kur'ani's-Suğra*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1971.

İBN ÂŞÛR, Muhammed et-Tâhir b. Muhammed b. Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Tunusiyye, Tunus, 1984.

İBN ACÎBE, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed b. Mehdi, *el-Bahru'l-Medîd fî Tefsîri'l-Kur'ani'l-Mecid*, Kâhire, 1419.

İBN HANBEL, Ebu Abdullah Hilal b. Esed eş-Şeybanî, *Müsnedu İmam Ahmed b. Hanbel*, Thk. Şuayb Arnavut, I. bs. Müessesetü'r- Risale, 1421/ 2001.

İBN HİŞÂM, Abdülmelik, *Sîretu'n-Nebeviyye*, Şirketu'l-Mektebe, 1375/1955.

İBN İSHAK, Muhammed b. Yesar, *Sîretü İbn İshak*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1398/1978.

İBN KESÎR, İmâdüddîn Ebü'l-Fida İsmâîl İbn Ömer, *Tefsîrü'l-Kur'ani'l-'Azîm*, Dâru'l-Hadis, Kâhire, 1232/2011.

_____, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Dâru'l-Fikr, 1407/1986.

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sadr, Beyrut, Ts.

İBNÜ'L ESÎR, Ebü'l-Fida Ali b. Muhammed b. Abdülkerim el-Cezerî eş-Şeybanî, *İslâm Tarihi(el-Kâmil fî't-Tarih)*, (Çev. Beşir Eryarsoy, Ahmet Ağırakça, Yunus Apaydın, Zülfikar Tüccar), Ocak Yayınları, İstanbul, 2016.

İSFAHÂNÎ, Ragıb, *el-Mufredâtü Elfazi'l-Kur'an*, Dâru'l-Kalem, Dimeşk, 2009.

İZZET, Derveze Muhammed, *Tefsîru'l Hâdis*, Dâru'l-İhyai'l-Kutubi'l-Arabî, Kâhire, 1383.

KADI İ'YAZ, Ebü'l-Fadl Musa, *eş-Şifa bi Te'rifi Hukuki'l-Mustafa*, Thk. Hüseyin Abdulhamid Nîlî, 1415/1995.

KARA, İsmail, “Üç Devir, Üç Hamdi Efendi”, Diyanet İlmi Dergi, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır (Özel Sayı), Cilt: LI, Sayı: 3, Temmuz-Ağustos-Eylül, DİB Yayınları, s. 11-28, Ankara, 2015.

KARDÂVÎ, Yûsuf, *Fıkhû'z-Zekât*, Müessesetu'r-Risale, Beyrut, 1393/1973.

KARSLI, İbrahim Hilmi, “*Tefsiri (Anlam Merkezli) Tercüme Açısından M. Hamdi Yazır’ın Meal Tarzı*”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012.

KOMİSYON (Fikret Karaman, İsmail Karagöz, İbrahim Paçacı, Mehmet Canbulat, Ahmet Gelişgen, İbrahim Ural), *Dinî Kavramlar Sözlüğü*, DİB Yayınları, İstanbul, 2009.

KATTÂN, Menna’ Halîl, *Mebâhis fî ‘Ulumî’l-Kur’an*, Muessesetu’r-Risale Yayınları, Riyad, 2015.

KOZAN, Ali, “*Bir Türk-İslâm Mütefekkeri: M. Hamdi Yazır ve Siyaset Felsefesi*”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012, s. 371-391.

KUTUB, Muhammed, *İslâm İnancı*, Risale Yayınları, (Çev. Nureddin Yıldız), İstanbul, 2014.

MATÛRÎDÎ, Ebu Mansur Muhammed b. Muhammed, *Te’vilatü Ehl-i Sunne*, Thk. Mecdi Bazlum, Dâru’l-Kitab’il-İlmiye, Beyrut, 1426/2005.

MERTOĞLU, Mehmet Suat, “*Salâtu Selâm*”, DİA, TDV Yayınları, c. XXXVI, İstanbul, 2009.

MEVDÛDÎ, Ebu’l-A’lâ, *Tefhîmu’l Kur’an*, (Çev. Muhammed Han Kahani, Yusuf Karaca vd.), İnsan Yayınları, İstanbul, 2011.

MÜSLİM, Haccâc Ebu’l-Hasan Kuşeyrî en-Nisabûrî, *Sahih-i Müslim*, Tahk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Dâru İhya-it-Turâsî’l-Arabî, Beyrut.

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuây b. Ali Horasânî , *Sûnenî Suğra li’n-Nesaî*, Mektebetu’l-Metbu’atul-İslâmiyye, Halep, 1406/1986.

NESEFÎ, Ebu’l-Mûîn el-Hânefî el-Mâtûrîdî, *et-Temhîd fî Usûli’d-Dîn ev et-Temhîd li Kavâidi’t-Tevhîd*, Mektebetu’l-Ezheriye li’t-Turâs, Kâhire, 2006.

NESEFÎ, Ebu’l-Berekat Abdullah b. Ahmed b. Mahmud Hâfîzû’d-Dîn, *Tefsiru’n-Nesefî*, Beyrut, 1419/1998.

OKUTAN, Ahmet, *Kur’an’da Peygamberlik ve Peygamberimiz Hz. Muhammed Mustafa(sav)*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2015.

ÖZEL, Mustafa, *Hak Dini Kur’an Dili Üzerine Yapılan Akademik Çalışmalar*, İslâmî Araştırmalar Dergisi, c. XIV, S. 1, 2001, s. 145-149

ÖZGEL, İshak, *Elmalılı Hamdi Yazır’ın Tefsiri ve Hakkında Yapılmış Çalışmalar Bibliyografyası*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, c. X, S. 19-20, 2012, s. 327-362.

PAKSÜT, Fatma, “*Merhum Dayım Hamdi Yazır*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993.

PALABIYIK, M. Hanefi- GÖKHAN, Nur- OLÇAR, Rabia, , Ed. İsmail Narin, “*Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır’ın Hz. Peygamber Tasavvuru*”, Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslâmî İlimler (Uluslararası Sempozyum), Bingöl Üniversitesi Yayınları, s. 319-356, 2013.

PAZARBAŞI, Erdoğan, “*Elmalılı Tefsiri’nde İşâri Yorumlar*”, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Antalya, 2012.

RÂZÎ, Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasan b. Huseyin et-Teymi, *Mefatihü’l-Gayb, Dâru İhyai’t-Turâsi’l-Arabî*, Beyrut, 1420.

_____, *El-Muhassal Efkaru’l-Mutekaddimîn ve ve’l-Muteâhhirîn*, Mektebetu’l-Kulliyati’l-Ezheriyye, Ts.

SABÛNÎ, Muhammed Ali, *et-Tıbyan fî U’lumi’l Kur’an*, Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 1435/2014.

_____, *Safvetü’t-Tefasir*, Mektebetu’l-Asriyye, Beyrut, 1436/2015.

SABÛNÎ, Nureddin, *Matûrîdîyye Akaidi*, (Çev. Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, İstanbul, Ts.

SARIÇAM, İbrahim, *Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Evrensel Mesajı*, DİB Yayınları, Ankara, 2011.

SUBAŞI, M. Husrev, “*Elmalılı Hamdi Efendi ve Hat Sanatımızdaki Yeri*”, Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır Sempozyumu, TDV Yayınları, Ankara, 1993.

ŞİMŞEK, Mehmet Said, *Hayat Kaynağı Kur’an Tefsiri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

TABERÂNÎ, Ebu’l-Kasım, *Mu’cemu’l-Kebir*, Tahk. Hamdi b. Abdülmecid Selefî, Mektebetu İbn Teymiyye, Kâhire, 1415/1994.

TABERÎ, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amûli, *Ca’mi’ul Beyan fî Te’vili’l-Kur’an*, Müessesetü’r-Risale, 1420/2000.

_____, *Tarîhu’t-Taberî*, Dâru’t-Turâs, Beyrut, 1387.

TAFTAZÂNÎ, Sa’deddîn Mes’ud b. Ömer, *Şerhu’l-Makâsıd: Makâsıd fî İlmi Kelam*, İstanbul, 1305/1887.

TANTÂVÎ, Ali, *Ana Hatlarıyla İslâm Dini*, (Çev, Naim Döner), Nida Yayıncılık, İstanbul, 2017.

TOKSARI, Ali, “*Emanet*”, DİA, TDV Yayınları, c. XI, İstanbul, 1995.

TÛSTERÎ, Ebu Muhammed Sehl b. Abdullah b. Yunus b. Refi, *Tefsiru ’t-Tûsterî Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye*, Beyrut, 1423.

VAKKASOĞLU, Vehbi, *Osmanlı’dan Cumhuriyete İslâm Âlimleri*, Cihan Yayınları, İstanbul, 1987.

YANIKKAYA, Salih, *Kur’an Çerçevesinde Peygamberlik ve Hz. Peygamber*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2010.

YAVUZ, Salih Sabri, *İslâm Düşüncesinde Nübüvvet*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 1995.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “*Elmalılı Hamdi Yazır*”, DİA, TDV Yayınları, c. XI, İstanbul, 1995,

_____, “*Peygamber*”, DİA, TDV Yayınları, c. XXXIV, İstanbul, 2007.

_____, “*Nübüvvet*”, DİA, TDV Yayınları, c. XXXIII, İstanbul, 2007.

_____, “*Vahiy*”, DİA, TDV Yayınları c. XLII, İstanbul, 2012.

YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Azim Yayıncılık, İstanbul, 2017.

_____, *Hak Dini Kur’an Dili(orijinal)*, Eser Neşriyat ve Dağıtım, 3. Baskı, İstanbul, 1979.

_____, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Makaleler*, Haz. A. Cüneyd Köksal, Murat Kaya, Klasik Yayınları, İstanbul, 2011.

_____, *Metalib ve Mezahib*, Eser Yayınları, İstanbul, 1978.

YILMAZ, Sabri, *Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçiş Sürecinde Etkin Bir Türk İslâm Bilgini: Elmalılı Hamdi Efendi*, (13. Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi/28-30 Ekim 2015) Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2016.

ZEMAŞERÎ, Ebû’l-Kâsım Mahmud b. Ömer b. Ahmed Carullah, *el-Keşşaf ‘an Hakâ’iki Ğavamidi’t-Tenzil*, Daru’l-Kitabi’l-Arabî, Beyrut, 1407.

_____, *El-Keşşaf ‘an Hakâ’iki Ğavamidi’t-Tenzil ve ‘Uyuni’l-Ekavil fi Vucûhi’t-Te’vil*, (Çev. Necdet Çağıl), Mega Yayınları, İstanbul, 2016.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	Kamil BARAN
Doğum Yeri	KARLIOVA
Doğum Tarihi	10/03/1990

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Ankara Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölüm	İlahiyat

YABANCI DİL BİLGİSİ

Arapça	Orta Seviye
--------	-------------

İŞ DENEYİMİ

Çalıştığı Kurum	Diyanet İşleri Başkanlığı
Görevi/Pozisyonu	İmam Hatip
Tecrübe Süresi	4 Yıl
Çalıştığı kurum	Milli Eğitim Bakanlığı
Görevi/Pozisyonu	Öğretmen
Tecrübe Süresi	4 Yıl

İLETİŞİM

Adres	Şehit Mustafa Gündoğdu Mah. İğde Sok. no:6 Merkez/Bingöl
E-mail	kamil_baran_12@hotmail.com